

TAMPEREEN YLIOPISTO

”Tarvitaan pysyviä rakenteita kuminauhakiinnityksellä”

Toiminnallinen tapaustutkimus turvapaikanhakijalasten
varhaiskasvatuksesta

Kasvatustieteiden yksikkö

Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma

Venla Järvelin

Huhtikuu 2017

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö

VENLA JÄRVELIN: ”Tarvitaan pysyviä rakenteita kuminauhakiinnityksellä” Toiminnallinen tapaustutkimus turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta.

Kasvatustieteiden pro gradu –tutkielma, 105 s, 3 liitesivua

Huhtikuu 2017

Tutkimukseni tavoite oli selvittää vastaanottokeskuksissa asuvien turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatusmahdollisuuksia. Turvapaikanhakijalapsen ovat valtakunnallisten ohjaavien ja velvoittavien asiakirjojen (mm. Varhaiskasvatustalaki, YK:n Lapsen oikeuksien sopimus) mukaan oikeutettuja varhaiskasvatukseen, mutta käytännön tasolla julkiset varhaiskasvatuspalvelut eivät useimmiten tavoita heitä. Alle kouluikäisille turvapaikanhakijalapsille kohdistettu toiminta on vastaanottokeskuksissa paikallisesti järjestäytyneitä ja sen konseptit ovat vaihtelevia.

Tutkimus on etnografinen toimintatutkimus, jonka pääaineisto koostuu osallistuvasta havainnoinnista sekä tutkimuksen loppupuolella tehdyistä näkökulmahaastatteluista. Tutkimus toteutettiin Tampereen alueella, erityisesti Tampereen Kaupin vastaanottokeskuksen varhaiskasvatuksen kerhotoiminnassa. Tutkija osallistui kyseiseen toimintaan vapaaehtoisena, työntekijänä sekä tutkijana. Näkökulmahaastatteluissa haastateltiin neljää asiantuntijaa, jotka lähestyvät aihetta kukin omasta yhteiskunnallisesta roolistaan. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisesti. Tutkimuksen teoreettinen kehys koostuu turvapaikanhakijan ja varhaiskasvatuksen määritelmästä, sekä turvapaikanhakijan yhteiskunnallista roolia, perheiden elämää vastaanottokeskuksessa ja varhaiskasvatuksen perusteita avaavista luvuista, jotka on koottu valtakunnallisten linjausten, säädösten ja julkaisujen sekä aiemman tutkimustiedon pohjalta.

Tutkimuksen mukaan tasavertaisten ja jokaisen perheen tarpeisiin vastaavien varhaiskasvatuspalveluiden tarjoamiseksi myös vastaanottokeskuksissa asuville lapsille tarvitaan uusia, joustavia varhaiskasvatuksen rakenteita sekä valtakunnallinen linjaus turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta. Varhaiskasvatustoiminnan järjestäminen vastaanottokeskuksen tiloissa kannustaa perheitä tuomaan lapsiaan mukaan ja pitää osallistumiskynnyksen matalana. Lisäksi tällöin mahdollistuu läheinen yhteistyö vastaanottokeskuksen muun henkilöstön kanssa, mikä tukee perheiden yksilöllisyyden huomiointia varhaiskasvatustoiminnassa. Toisaalta vastaanottokeskuksessa toteutettavan varhaiskasvatuksen riskitekijöinä nähdään marginalisaatio- ja laitostumiskehityksen tukeminen; lähiympäristössä toteutettu toiminta tukisi paremmin perheiden integraatiota yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Tutkimuksen päätelmissä ratkaisuvaihtoehtoksi esitetään valtion kustantamaa niin kutsuttua valmistavaa varhaiskasvatusta, jolla määriteltäisiin paitsi järjestämisvelvollisuutta myös rahoitusta ja valtakunnallisesti tasavertaista laatua koskevat kysymykset. Linjauksessa tulisi ottaa kantaa laatu- ja rahoitusnäkökulman lisäksi myös toiminnan toteutuspaikkaa koskevaan keskusteluun ja turvapaikanhakijaperheiden erityistarpeiden huomiointiin.

Avainsanat: varhaiskasvatus, turvapaikanhakijalapsi, vastaanottokeskus, valmistava varhaiskasvatus

University of Tampere

Faculty of Education

VENLA JÄRVELIN: “Permanent structures needed – with elastic attachments” Functional case study of early childhood education for asylum seeker children.

Master’s thesis of education, 105 pages, 3 appendixes

April 2017

The research objective was to examine early childhood education opportunities of the asylum-seeker children living in reception centers. Asylum seeker children are according to the national guiding and mandatory documents (including Early Childhood Education Act, the United Nations Convention on the Rights of the Child), warranted for early childhood education, but on a practical level public early childhood education services seldom reach them. In reception centers activity targeted to asylum seeker children under school age is mostly locally organized and its concepts are mixed.

The study is an ethnographic action research, which main research material consists of data carried out by researcher’s participant observation, and interviews of experts, who have different perspectives to early childhood education of asylum seeker children. The experts have been interviewed towards the end of the study. The study conducted in the Tampere region, especially in Tampere Kauppi reception center early childhood club activities. Researcher participated in the activity as a volunteer, an employee and as a researcher. The experts interviewed approach the issue from their own point of view and role. The research material was analyzed by using data-driven methods. The theoretical framework for the study consists the definition of an asylum seeker and the definition of early childhood education, as well as the chapters of social role of the asylum seeker, family life in the reception centers and the basics of early childhood education, which are compiled on the basis of the national policies, legislation and previous research.

According to the study to offer early childhood education services which are equivalent and corresponding to the needs of every family living in reception centers, we need new, flexible structures of early childhood education as well as national guidelines of early childhood education for asylum-seeker children. Early Childhood Education Activity organized in reception center encourages families to bring their children to participate and helps to keep the threshold to participate in activity low. Moreover, it makes possible close co-operation with other staff of the reception center, which supports to pay attention individual needs of families in early childhood education activities. On the other hand, in the early childhood education implemented in reception centers can be seen risks involved in marginalization and institutionalization; activities carried out in the surrounding area would support better the integration of families to society and culture. In the conclusions of the study are presented an alternative solution: so-called preparatory early childhood education paid by the state, which would define the obligation to arrange, the funding and the questions of equal quality nationwide. The policy should take a stand for quality and financial questions, but also for the implementation place of early childhood education for asylum seeker families and consideration of their specific needs.

Keywords: early childhood education, asylum seeker child, reception centre, preparatory early childhood education

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	6
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTIA	9
2.1 OMAT INTRESSIT	9
2.1.1 <i>Let's work together</i>	10
2.3 CASE KAUPPI	11
2.4 TUTKIMUSKYSYMYKSET	13
2.5 MITÄ SUOMALAINEN VARHAISKASVATUS LUPAA?.....	14
2.5.1 <i>Suomalaisen varhaiskasvatuksen perusta; lait ja asetukset</i>	15
2.5.2 <i>Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet</i>	15
2.5.3 <i>Varhaiskasvatuksen kirjava kenttä</i>	16
3 KURKISTUS TUTKIMUKSEN METODOLOGIAAN	18
3.1 TOIMINTATUTKIMUS TUTKIMUSOTTEENA	18
3.1.1 <i>Toimintatutkimuksellinen rakenne</i>	20
3.1.2 <i>Etnografinen toimintatutkimus</i>	22
3.1.3 <i>Toimintatutkijan roolista</i>	23
3.1.4 <i>Laadullisen tapaustutkimuksen aineistolähtöisyys</i>	24
3.1.5 <i>Muutos ja kehittäminen</i>	25
3.2 ETNOGRAFINEN AINEISTO JA SEN ANALYYSI	26
3.2.1 <i>Viralliset lait ja linjaukset, muu yhteiskunnallinen julkaisu</i>	27
3.2.2 <i>Subjekttiivinen aineisto</i>	28
3.2.3 <i>Näkökulmahaastattelut</i>	29
4 VASTAANOTTOKESKUS JA TURVAPAIKANHAKIJAT VARHAISKASVATUKSEN KONTEKSTINA..	30
4.1 TURVAPAIKANHAKIJA.....	30
4.1.1 <i>Turvapaikkaprosessi</i>	31
4.1.2 <i>Kotouttaminen</i>	32
4.2 VÄLITILASSA	33
4.3 HEITÄ EMME KOTOUTA	36
4.4 PERHEEN ARKI VASTAANOTTOKESKUKSESSA	39
4.5 LAPSI TURVAPAIKANHAKIJANA	42
4.6 RAJA-AITOJA KAATAMASSA?	44
5 TURVAPAIKANHAKIJALASTEN OIKEUS VARHAISKASVATUKSEEN	47
5.1 VARHAISKASVATUKSEN MERKITYS VÄLITILASSA	47
5.1.1 <i>Kasvatuksen merkitys turvapaikanhakijalapselle</i>	48
5.1.2 <i>Kasvatus paremman maailman ja yhteiskunnan puolesta</i>	51
5.1.3 <i>Varhaiskasvatus perheen tuen muotona</i>	52
5.2 OIKEUDELLINEN NÄKÖKULMA: VASTUU LAPSEN EDUSTA JA OIKEUKSISTA	54
5.2.1 <i>Lasten oikeuksien toteutumisesta</i>	57
5.3 VARHAISKASVATUKSEN YHTEISKUNNALLINEN VASTUU	57
5.3.1 <i>Vaikuttava varhaiskasvatus</i>	59
6 VAIHTOEHTOISTA VARHAISKASVATUSTA.....	61
6.1 VARHAISKASVATUKSEN KERHOTOIMINTA KAUPISSA	62
6.1.1 <i>Toiminta kehittyä: haasteista onnistumisiin</i>	64
6.1.2 <i>Let's work together</i>	66
6.2 TOIMINNAN ERITYISPIIRTEET	68
6.2.1 <i>Motivointi ja osallisuus</i>	68
6.2.2 <i>Perheiden ja vanhemmuuden tuki</i>	71
6.2.3 <i>Erityisen ja monialaisen tuen tarve</i>	73

7 KOHTI VALMISTAVAA VARHAISKASVATUSTA	74
7.1 KOKEMUKSENI KERTOMAA	74
7.2 NÄKÖKULMISTA KATSOTTUNA	77
7.3 KÄYTÄNNÖN TOTEUTUKSESTA	79
7.3.1 Varhaiskasvatustoiminta tutkijan, työntekijän ja vapaaehtoisen silmin.....	79
7.3.2 Varhaiskasvatustoiminta haastateltujen näkökulmasta.....	81
7.4 TAVOITTEENA VALMISTAVA VARHAISKASVATUS	83
8 REFLEKTOINTIA.....	85
8.1 TURVAPAIKANHAKIJALASTEN VARHAISKASVATUKSESTA YHTEISKUNNALLISENA RAKENTEENA.....	85
8.2 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDESTA JA EETTISYYDESTÄ	90
8.2.1 Subjektiiivisuuden haasteista.....	91
8.2.2 Tulkinnallinen totuus.....	93
8.2.3 Onnistunut toimintatutkimus?	94
8.2.4 Tutkimuksen eettiset kysymykset.....	95
8.3 EPILOGI.....	97
LÄHTEET	98
LIITE 1	106
LIITE 2	107

1 JOHDANTO

Turvapaikanhakijat ovat astuneet pohjoismaihin ja Suomeen. Syksyn 2015 ”turvapaikanhakija-aalto”, kuten tuota suurten ihmismassojen liikehdintää usein kuvataan, oli ilmiö, johon yksikään länsimainen valtio ei ollut tainnut käytännössä katsoen varautua. Yhteiskuntien oli luotava tyhjistä tiloista väliaikaisihmisille, heille, jotka voivat jäädä tai lähteä. On perustettu hätämajoitusyksiköitä, luotu kiireessä uusia toimintamalleja tarvittavien palveluiden saavutettavuuden parantamiseksi ja keskusteltu kenellä on oikeus tulla, kenellä velvollisuus lähteä. Valtio ja kunnat pyrkivät aloittamaan jonkinlaisia peruspalveluita ihmisille, joiden koko elämän suunta on avoin aina turvapaikkapäätöksen saapumiseen saakka. Aikuisille tarjotaan suomen kielen opetusta, peruskouluikäisille valmistavaa opetusta ja terveyspalveluita tarvitseville niitä. Myös harrastusmahdollisuuksiin pyritään resurssien puitteissa panostamaan.

Aikuisten ja nuorten lisäksi meriä ja tietttömiä taipaleita on ylittänyt myös huomattava määrä pieniä lapsia, joita kunnille esitetty vaatimus valmistavan opetuksen tai minkään toiminnan järjestämisen suhteen ei koske. Vastuu alle kouluikäisten hoivasta ja kasvattamisesta on ennen kaikkea vanhemmilla, joiden toimintakyky ja huolehtimisresurssit epävarmassa elämäntilanteessa voivat olla hyvinkin puutteelliset. Hätämajoitusyksiköiden ja vastaanottokeskusten henkilökunnan toimenkuvan työtunteihin ei lasketa erillistä lastenhoitolisää, joten ei ihme, että lapset näissä oloissa saattavat toisinaan jäädä vaille riittävää aikuisen huolenpitoa. Silti tuo aika turvapaikanhakijana on olennainen osa näiden lasten lapsuutta. On koko yhteiskunnan ja maailman etu sekä velvollisuus turvata heille lapsuus, jossa annetaan eväitä tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen. Eväitä tulevaisuuteen, oli se sitten millainen tahansa ja missä tahansa.

Kattavan päivähoitojärjestelmän maassa kuntien ”on kiireellisissä tapauksissa ja olosuhteiden muutoin niin vaatiessa huolehdittava varhaiskasvatuksen järjestämisestä muullekin kunnassa oleskelevalle henkilölle kuin kunnan asukkaalle”, toteaa Varhaiskasvatuslaki (36/1973; 1.luku/4§). Myös Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu (1/2016) muistuttaa vastaanottokeskuksissa olevien lasten varhaiskasvatuslakiin nojaavasta oikeudesta varhaiskasvatukseen, mutta toteaa samalla että ”osin kulttuurisista syistä päiväkodeissa tai perhepäivähoidossa järjestettävälle varhaiskasvatukselle ei ole ollut suurta tarvetta siinä vaiheessa, kun perhe on vastaanottokeskuksessa.” Selvää näyttää olevan, ettei nykyinen varhaiskasvatussysteemi tavoita näitä perheitä, vaan lasten oikeuksien

turvaamiseksi tarvitaan joustavampia, uudenmuotoisia varhaiskasvatuspalveluita. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu (1/2016) esittääkin, että päivähoidon sijaan ”voisi olla tarvetta varhaiskasvatuksen kerhotoiminnalle, jota järjestettäisiin vastaanottokeskuksissa.” Useissa hätämajoitusyksiköissä ja vastaanottokeskuksissa enemmän tai vähemmän säännöllistä kerhotoimintaa onkin. Kenttä on kuitenkin hajanainen ja sillä on monia yksittäisiä toimijoita (seurakunnat, vapaaehtoisjärjestöt, yksittäiset ihmiset), joilla kaikilla on omat resurssinsa ja intressinsä. Varhaiskasvatuspalvelut jäävät vajavaisiksi ja epätasa-arvoisiksi, ja kokonaisuus on suurelta osin hahmottamaton.

Tässä tutkimuksessa pyrin selvittämään ja kuvaamaan tapaustutkimusmaisesti Tampereen kaupungin alueella tapahtuvaa turvapaikanhakijalapsille suunnattua varhaiskasvatuksellista kerhotoimintaa. Pureudun kysymykseen siitä, **mitä varhaiskasvatus on ja mitä se voisi olla tässä ”välitilassa”**, kun kellään ei ole tietoa perheen ja lapsen tulevaisuuden suunnasta, ja elämä muuten on jatkuvaa epävarmuutta. Tavoitteenani on luoda kuva paitsi toiminnan lähtökohdista, mahdollisuuksista ja suunnittelusta, myös yleisemmällä yhteiskunnallisella tasolla turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen toimintamuotojen perusteista ja mahdollisuuksista. Itse olen mukana käytännön toiminnassa, joten toimintatutkimuksellinen, subjektiivinen ote leimaa koko aineistoa.

Tutkimukseni rakenne etenee kronologisesti ajatteluni ja toimintani kehitystä seurailleen. Oma kertomukseni ensi ihmetyksistä kohti jäsennellympää ajattelua ja käytännön toimintaa punoutuu mukaan joka hetki. Lähdän liikkeelle siitä, mistä konkreettisesti myös omassa tietämisessäni lähdin, ja päädyn siihen, mihin omassa tiedossani lopulta pääsin. Työtäni voi siis lukea eräänlaisena kehityskertomuksena, joka raportoi paitsi tutkijan pohdintojen polkua myös Tampereen vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoiminnan alkuaikoja. Aluksi esittelen tutkimukseni lähtökohtia omien intressieni, ja niihin läheisesti liittyvien kontekstien, kautta ja rakennan täältä pohjalta tutkimukseni tutkimuskysymykset. Pohjaksi tutkimukselle valotan suomalaisen varhaiskasvatuksen perusteita, jonka jälkeen seuraa tutkimuksen metodologiaosuus. Hahmoteltaessa uuden toiminnan lähtökohtia, on merkityksellistä lähteä liikkeelle perusteista eikä jo olemassa olevista rakenteista ja niiden itsestäänselvyyksistä. Siten nämä luvussa 4 kuvatut varsin laajat, lähteisiin pohjautuvat avaukset vastaanottokeskuksesta ja turvapaikanhakijoiden yhteiskunnallisesta asemasta perustelevat itsensä. Vastaanottokeskus- ja turvapaikanhakijakontekstiin johdattavan luvun jälkeen tutkiskellaan varhaiskasvatuksen merkitystä välitilassa (luku 5.1). Luku 5 vastaa kysymykseen, miksi turvapaikanhakijalapsen tarvitsevat varhaiskasvatusta ja ovat siihen oikeutettuja. Keskeiseksi termiksi nousee lapsen etu, jonka tulisi olla kaiken yhteiskunnassa tapahtuvan toiminnan tavoitteena ja jonka voidaan katsoa toteutuvan lapsen oikeuksien toteutuessa.

Turvapaikanhakijalasten etua tavoiteltaessa voi varhaiskasvatuksella olla keskeinen rooli. Luvussa 6 Vaihtoehtoista varhaiskasvatusta pääpaino on Tampereen vastaanottokeskuksen varhaiskasvatuksen kerhotoiminnan kuvauksella ja turvapaikanhakijakontekstiin liittyvissä varhaiskasvatuksen erityispiirteissä. Luku 7 kokoaa omat tulkintani ja keskusteluttaa niitä neljän asiantuntijan haastattelujen kanssa sekä muotoilee ajatusta valmistavan varhaiskasvatuksen tavoitteesta. Viimeinen luku toimii yhteenvedona sekä aiheen, tutkimuksen että omakohtaisen tarinan puolesta. Analysointi ja tulkinta ovat kehityskulkuja, jotka ovat läsnä kaikkialla, mutta luonteensa vuoksi vaikeasti paikannettavissa. Kirjattu havainnointiaineisto tuottaa kyllä materiaa, mutta sen käyttö tarinamallisessa ja teemoiltaan näin laajassa työssä on haastavaa, joten aineisto tulee näkyväksi suurilta osin vain raportin rakenteellisen tiedonmuodostuksen sivussa ja suorissa tilannekuvauksissa.

Kentällä, jossa keskustellaan suomalaisen kulttuurin omaksumisesta, kulttuurien moninaisuudesta ja paikallisen varhaiskasvatuksen reunaehdoista, on keskiössä väistämättä suomalainen varhaiskasvatus. Tutkimukseni yksi rajaus onkin suomalaisessa varhaiskasvatus- ja maahanmuuttokeskustelussa pitäytyminen. Laajemmissa tutkimuksissa ja spesifimpään tietoon edetessä olisi toki hedelmällistä tutkia myös kansainvälisiä rakenteita ja linjauksia asian tiimoilta.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTIA

Tavoitteenani on tämän tutkimuksen avulla nostaa keskusteluun turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuspalvelut, niiden tarpeellisuus ja järjestämismahdollisuudet. Näkökulmani on kasvatustieteellinen, aavistuksen sosiologiaan kallellaan, ja pyrkii näkemään aiheen sekä lapsen, perheen että varhaiskasvatuksen kannalta, kuuntelemalla osaltaan heitä kaikkia. Erilaisten näkökulmien kohtauttaminen ja niiden pohjalta yhteenvedon tuottaminen turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta onkin yksi keskeisistä tavoitteistani. Vaikka pyrin yleistettävän tason tietoon ja yhteiskunnallisen keskustelun kentälle, on tutkimukseni kehys hyvin paikallinen ja subjektiivinen.

2.1 Omat intressit

Syksyllä 2015, kun turvapaikanhakijoita alkoi kulkeutua tänne pohjan perille saakka, ajauduin onnellisen sattuman kautta ystäväni kanssa vapaaehtoistyöhön seurakunnan ylläpitämiin hätämajoitusyksiköihin Pirkanmaan alueella. Pöytää kattaessa, lahjoitusvaatteita järjestellessä, lattiaa luututessa ja pitkän illan tunteja näiden kaukaa tulleiden kanssa istuessa, koin unohtumattomia hetkiä.

Opettelimme ajamaan pyörällä musliminaisten kanssa, pelasimme bingistä surusilmäisten nuorten miesten kanssa ja opettelimme suomea kaikenikäisten kanssa. Joimme teetä, ja silloin tällöin kuulin tarinoita ja näin kuvia sieltä, mistä he olivat tulleet. Ulkona syksyisessä illassa viisivuotias hiipi hiljaa sormi suulla ohi kellarin, jossa asui kummitus tai muu pelotus. Ei hän sitä minulle suulla sanonut, mutta eleistä luimme toisiamme. Laiturilta heittelimme käpyjä lampeen, jossa oli vielä sulia kohtia. Noina syksyiltoina näin ensimmäistä kertaa lapsia, heidän perheitään ja arkeaan ajassa ja paikassa, joka oli outo, määrittämätön ja ennakoimaton. Lapsenomainen toiminnan kaipuu, tekemisen halu ja oppimisen tarve sekä ilo olivat voimakkaasti läsnä.

Myöhemmin tapasin useita näistä lapsista muissa turvapaikanhakijoiden asuttamissa laitoksissa, joihin heidät oli siirretty, syystä tai toisesta. Joka paikassa heidän tilanteensa oli sama: kellään ei ollut tietoa, mitä tulisi odottaa, mutta odotus oli ilma, jota he hengittivät. Ja näissä

ilmastoissa elivät lapset, nuo leikkiväiset olennot, jotka parhain mahdollisin keinoin yrittivät sopeutua siihen paikkaan, johon kulloinkin joutuivat. Heidän polkunsu kiehtoivat minua.

Sähköpostiini kolahti samoihin aikoihin viesti yliopistolla kasattavasta toimintaryhmästä, joka pyrki tukemaan turvapaikanhakijoiden osallisuutta tavalla tai toisella. Sivulauseessa mainittiin gradunteon mahdollisuudesta aihepiiriin liittyen, joten tartuin syöttiin. Joulun jälkeen aloitin graduseminaarissa pohtien, kuinka yhdistää varhaiskasvatuksen ja turvapaikanhakijalasten elämään liittyvät aspektit. Helmikuussa hahmottelin ajatuskarttaa suomalaisesta varhaiskasvatuksesta. Kyselin varhaiskasvatuksemme rajoja, rakenteita ja kasvunmahdollisuuksia. Varhaiskasvatus – keskuksen ympärille piirtelin kansalaistoimintaa, maahanmuuttopolitiikkaa, lakeja, varhaiskasvatuksen linjauksia ja asetuksia, resursseja ja yhteiskunnan ilmapiiriä, ja uudet kysymysparvet tulvahtivat esiin. Miten saada varhaiskasvatus turvapaikanhakijalasten elämään, mistä kulkee tie? Ketkä ovat sen mahdollisia esteitä, onko ylitsepääsemättömiä? Missä ovat niin sanotut kriittiset pisteet? Päädyin pohtimaan, missä kulkee suomalaisen varhaiskasvatuksen lähikehityksen vyöhyke, ei lapsen vaan koko yhteiskunnallisen rakenteen kannalta. Vygotsky tarkoittaa lähikehityksen vyöhykkeellä aluetta (lapsen) nykyisen taito- ja tietotason sekä hänelle mahdollisen potentiaalisen kehitystason välissä (Siegler, Deloache & Eisenberg 2006, 164–165). Lähikehityksen vyöhykkeen alueella lapsi oppii uutta ja kehittyy sekä pystyy ratkaisemaan ongelmia häntä taitavamman ohjaajan seurassa (mt.). Turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta puhuttaessa kysymys kuuluukin, kenen tuella nykyisen varhaiskasvatusjärjestelmän olisi mahdollista toimia myös tällä uudella alueella, turvapaikanhakijalapsille suunnattuna palveluna.

2.1.1 Let's work together

Tampereen yliopiston kasvatustieteiden yksikössä koottiin loppuvuodesta 2015 toimintaryhmä Let's work together lähinnä henkilökunnan toimesta. Aluksi toiminta pyöri lähinnä muutaman kasvatustieteen opettajan, pääpromootorina ja perustajana kasvatustieteen professori Anja Heikkinen, sekä satunnaisten opiskelijoiden varassa, mutta tavoitteena oli laajentaa osallistujakuntaa. Pyrkimyksenä oli luoda laajempi, eri tiedekuntia yhdistävä ryhmä, jossa opettajat ja opiskelijat sekä muut asiasta kiinnostuneet voisivat toimia turvapaikanhakijoiden hyväksi. Tavoitteena oli pohtia, miten yliopisto voisi olla mukana valtakunnallisessa turvapaikanhakijoiden vastaanottamisen prosessissa. Haluttiin tukea turvapaikanhakijoiden osallisuutta koulutuksen kautta. Toiminta alkoi saada kontaktienluonnin ja ajatuksenjaon jälkeen muotoaan, kun keväällä 2016 muutamilla elinikäisen oppimisen sekä käsityönkursseilla oli mukana turvapaikanhakijoita. Lisäksi

varhaiskasvatuksen kandidaattikursseilla kielen oppimisen ja leikin teemoihin liittyen vieraili turvapaikanhakijalapsia vanhempineen. Itse toimin pedagogisten opintojen kautta yhteyshenkilönä ja opetusharjoittelijana näillä varhaiskasvatuksen kursseilla sekä olin kokoamassa varhaiskasvatuksen opiskelijoiden vapaaehtoisryhmää alle kouluikäisten kerhotoiminnan pyörittämisen tueksi Kaupin vastaanottokeskuksella. Kevään aikana hahmoteltiin toimintaa kokoustamalla erilaisilla kokoonpanoilla, vierailemalla Pirkanmaan alueen vastaanottokeskuksissa ja tapaamalla yliopiston rehtoria. Toimintaa tuettiin taloudellisesti yliopiston puolelta, ja erilaisten rahoitushankkeiden papereita täytettiin. Ovi oli avattu.

2.3 Case Kauppi

Keväällä 2016, kun graduaiheeni alkoi hahmottua ja kiinnostukseni tähdentyi kokemusperäisen ja luetun tiedon pohjalta turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatukseen, olin Let's work together – toimintaryhmän toimintojen kautta yhteyksissä Pirkanmaan alueen hätämajoitus- ja vastaanottoyksiköihin. Opettajan pedagogisiin kuuluvien opetustuntien myötä olin kutsumassa perheitä Kaupista ja Peltolammilta varhaiskasvatuksen opiskelijoiden kursseillaan järjestämiin tuokioihin. Kohtasin osittain niitä samoja lapsia, joiden perheisiin olin tutustunut syksyllä vapaaehtoistyön merkeissä. Mielenkiinnolla kuuntelin vastaanottokeskusten henkilökunnan kertomaa lapsista, jotka viettävät lapsuuttaan näissä laitoksissa. Useissa keskuksissa vieraillessa, ja aiheen mukaiseen keskusteluun osallistuessa kuulin työntekijöiden huolen lapsista ja heidän kasvatuksestaan. Systemaattista, jatkuvaa toimintaa tuntui olevan jokaisessa paikassa liian vähän, ja lasten rutiiniton elämä koetteli vanhempien, henkilökunnan ja koko laitoksen asukkaiden rauhaa ja tasapainoa. Välineet lasten kasvatukseen olivat henkilökunnan kertoman mukaan vanhemmilta hukassa, mutta resurssit heidän tukemiseensa kasvatustehtävässä eivät riittäneet. Kulttuurieroilla uskottiin myös olevan osansa asiassa.

Aiheesta kiinnostuneena ja vastikään institutionaalisen kasvatuksen hyviä ja huonoja puolia pohtineena, aloin selvittää turvapaikanhakijalasten mahdollisuuksia varhaiskasvatukseen ja yllätyin: mitään konseptia toiminnalle ei tuntunut olevan. Ja kuitenkin, kasvatuksen kentällä tunnetuista ja arkijärkeen sopivista kasvatusteorioista lähtökohdista käsin varhaiskasvatuksellisen toiminnan tarjoaminen turvapaikanhakijaperheille on perusteltua paitsi yksilön eduista lähtevin myös yhteiskunnallisin argumentein (kts. 5.1.2 Kasvatus paremman maailman ja yhteiskunnan puolesta). Pääni alkoi työskennellä problemaattiselta vaikuttavan asian edessä: kuinka auttaa perheitä

kasvatustehtävissä ja tarjota laitoksissa asuville lapsille lapsuuden kauniiden muistojen rakentumisen mahdollistavia paikkoja? Olin kahta suuremmalla ilolla mukana kutsumassa turvapaikanhakijalapsia vanhempineen varhaiskasvatuksen opiskelijoiden pitämiin leikki- ja opetustuokioihin, ja hiljakseen aloin kartoittaa minun ja muiden opiskelijoiden resursseja tehdä asialle jotain.

Turvapaikanhakijalasten ja vanhempien vierailut yliopistolla varhaiskasvatuksen kursseihin liittyen olivat innostava kokemus: perheet saapuivat kerta kerralta paikalle aikaisemmin ja poistuivat runsaiden kiitosten myötä. Opiskelijat pitivät tuokioita kynnystä alentavina ja positiivissävytteisinä kohtaamisina ja opettavaisina kaikille osapuolille. Purkutunneilla puhuttiin vanhempien osallistumisen hyvistä puolista ja osallistamisen tavoista, kulttuurieroista sekä niiden huomioonottamisesta ja suomalaiseen kulttuuriin tutustumisesta, kasvatuskäsitusten näkyviksi tekemisestä sekä toiminnan rakentamisesta perheiden yhteiskuntaan tutustumista tukevaksi. Omiin muistiinpanoihini kirjasin sanat kasvatuskumppanuus ja kotoutumisnäkökulma.

Suomi toisena kielenä – tuokioista keksin kaupungin monikulttuurisuussuunnittelijan, jonka arvelin voivan antaa vinkkejä graduni suhteen. Tuon tapaamisen pohjalta, jossa ihmettelin, eikö kaupunki todella järjestä minkäänlaista toimintaa alle kouluikäisille turvapaikanhakijalapsille, sain kehotuksen olla yhteydessä Lähivoimala-hankkeen puitteissa kerhotoimintaa Multisillassa järjestäneeseen Elli-Maija Aholaan. Seuraavan viikon tapaamisessa totesimme, että ajatukset ja kokemukset toiminnan tarpeesta sekä ideat pitkäjänteisen kerhotoiminnan virittämiseksi osuivat yksiin. *”Me ei voida kuvitella että me täällä elellään ja laitetaan rajat kiinni. Sieltä tulee traumaa, sieltä tulee kulttuuria, sieltä tulee kaikkee. Se mitä voidaan tehdä, ni rakentaa, kehitellä... Niihin lapsiin kantsii nyt satsata, ja perheiden hyvinvointiin.”* (Elli-Maija Ahola 7.3.2016).

Elli-Maija oli aloittamassa Life-circuksen yrittäjä Katja Ranta-Penttilän kanssa mainittua kerhotoimintaa Kaupin hätämajoitusyksikön alle kouluikäisille lapsille heti seuraavalla viikolla ja kutsui minut mukaan. Olin LWT-toiminnan nimissä koonnut varhaiskasvatuksen opiskelijoista tiimiä, jolla olisi halua vapaaehtoistyönä toteuttaa jonkinlaista kerhotoimintaa laitoksissa, joissa turvapaikanhakijalapsia asui. Mahdollisuuksia toiminnallemme paraikaa hahmotellessani näin kutsun Kaupin kerhotoimintaan paitsi henkilökohtaisesti kiinnostavana, myös mainiona yhteistyömahdollisuutena yliopiston suuntaan. Kerhotoiminta Kaupin sairaalan Virkatalon yläkerrassa pyörähti käyntiin maaliskuussa 2016. Kerhoja oli kolmena päivänä viikossa vanhempien suomen kielen tuntien aikana. Tampereen kaupunki, Life-circus ja Tampereen yliopiston LWT –ryhmä rakensivat tiiviissä yhteistyössä vastaanottokeskuksen henkilökunnan kanssa toimintamallia, joka turvaisi vanhemmille mahdollisuuden osallistua kielenopetukseen, tukisi heitä kasvatustehtävässään ja loisi lapsille tiloja omaehtoiseen leikkiin sekä varhaiskasvatukselliseen

tekemiseen. Toiminnan käynnistyttyä mukaan konseptiin tulivat LWT:n kautta värväämäni vapaaehtoiset sekä seurakunnan perhetyö.

2.4 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni muotoutuivat nykyisikseen pitkälti varhaiskasvatuksen lähikehityksen vyöhyke – ajatuksen pohjalta. Suomessa toteutettavaa varhaiskasvatusta ohjaillaan ja määritellään monilta suunnilta (kts. 2.5 Mitä suomalainen varhaiskasvatus lupaa?); näillä määrityksillä sille asetetaan ja tullaan asettaneeksi rajoja, jotka toisinaan ovat syömässä kaikkien lasten ja perheiden tasavertaista oikeutta varhaiskasvatuspalveluihin. Turvapaikanhakijalapsen voivat olla suomalaiselle varhaiskasvatukselle kehityksen mahdollisuus paljastaessaan järjestelmämme ongelmakohtia. Näenkin, että varhaiskasvatuksen lähikehityksen vyöhykkeellä nyt yksi merkittävimmistä aiheista on turvapaikanhakijalasten oikeuksien (mm. leikkiin ja tasapainoiseen kasvuun) turvaaminen. Tämä edellyttää erilaisen, melko tuntemattoman, kontekstin myötä rohkeutta kehittää aiemmin luotuja toimintamalleja ja nähdä aiemmin rakennettujen rajojen taakse. Tällaisen kehittämistyön tulisi lähteä tarpeesta sekä tasavertaisuuden ja inhimillisyyden ideaaleista. Silloin se voi saavuttaa kaikki tavoitteensa, ja tulla päämääriensä mittaiseksi; luoda jotain sellaista, mikä tukee yhteiskunnan tasapainoa ja jokaisen ihmisyksilön hyvinvointia.

Tässä tutkimuksessa pyrin siis selvittämään

Mitä turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen tulisi olla suomalaisen varhaiskasvatuksen perustan, lakien ja asetusten, mukaan? Entä vastaanottokeskus kontekstin näkökulmasta?

Millaisena varhaiskasvatus näyttäytyy tässä ”välivaiheessa”?

Ensimmäinen tutkimuskysymys pyrkii turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatusoikeuden perusteluun nojaten virallisiin lakeihin ja asetuksiin. Toisaalta se etsii vastausta siihen, millainen varhaiskasvatustoiminta vastaisi vastaanottokeskuksissa asuvien ihmisten tarpeisiin ja huomioisi turvapaikanhakijalapsen erityisaseman. Toiseen kysymykseen vastatakseni kuvaan Tampereen Kaupin vastaanottokeskuksessa tapahtuvaa varhaiskasvatuksellista toimintaa yhtenä esimerkkinä välivaiheen varhaiskasvatuksen järjestämisestä. Kysymys siitä, millaisia muotoja

varhaiskasvatuksella on siinä väliaikaisuuden tilassa, jossa turvapaikanhakijaperheet elävät, on joskin moniulotteinen useiden toimijoiden ja toimintamahdollisuuksien vuoksi. On lähdettävä liikkeelle eri toimijoiden käsityksistä ja intresseistä varhaiskasvatuksen suhteen, toisin sanoen varhaiskasvatuksen määrittelyä. Tämä varhaiskasvatuksen määrittely paitsi yhteiskunnan, lapsen ja kontekstin näkökulmasta onkin keskeinen tutkimuksen tavoite.

Kysymys siitä, millainen varhaiskasvatuksellinen toiminta tavoittaisi perheiden tarpeet parhaiten ja tukisi vanhemmuutta, josta lapsuus on niin kovin riippuvainen, on varhaiskasvatuksen kehittämisen kannalta merkittävä. Tutkimuskysymysten pohjalla on luettavissa kysymys turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen tarpeellisuudesta. Toisen tutkimuskysymyksen mahdollisten vastausten sarja on laaja: suomalainen varhaiskasvatus välivaiheessa voi olla myös olematta mitään, minkäänlaista. Kysymyksellä haenkin varsinaisen konkreettisen toiminnan hahmottamisen lisäksi vastausta turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen tunnustetusta perustasta, pidetäänkö heille suunnattua varhaiskasvatusta toteuttamisen arvoisena? Kyse on siis paitsi konkreettisen, myös filosofisen ja asenteellisen tilan hahmottamisesta.

Välivaiheen varhaiskasvatukseen liittyy myös tieto sen väliaikaisuudesta ja siitä, että sen jälkeen seuraa jotakin muuta. Varhaiskasvatuksen tehtävät liittyvät tässä kohdin siis paitsi lapsen kasvun tukemiseen, myös toiminnan jatkumon hahmottamiseen. Niin sanottuna saattavana toimintana sillä voi olla avainasema perheiden saadessa turvapaikan ja päästessä tavallisten sosiaalipalveluiden piiriin (mm. päivähoito).

2.5 Mitä suomalainen varhaiskasvatus lupaa?

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan yleensä alle kouluikäisille lapsille suunnattua hoidollista, kasvatuksellista ja opetuksellista toimintaa, jossa painottuu pedagogiikka. Alle kouluikäiset ovat iältään nolasta kuuteen vuotiaita lapsia, jotka eivät kuulu vielä perusopetuksen piiriin. Suomessa varhaiskasvatuspalveluiden piiriin voivat kuulua myös ne kouluikäiset lapset, jotka käyttävät varhaiskasvatuspalveluita (Varhaiskasvatuslaki 2015/580; Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016). Tässä luvussa esittelen suomalaisen varhaiskasvatuksen keskeistä arvopohjaa sitä rakentavien säädösten pohjalta.

2.5.1 Suomalaisen varhaiskasvatuksen perusta; lait ja asetukset

Suomessa varhaiskasvatuksen perusarvot on johdettu YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksesta (1989) ja lasten perustuslaillisista oikeuksista (1999/731) sekä muista kansallisista säädöksistä ja ohjaavista asiakirjoista, jotka koskevat lapsen oikeuksia (mm. Maahanmuuttajatyön kehittäminen varhaiskasvatuksessa 2007). Lapsen etu sekä oikeus turvalliseen kasvuun ja kehitykseen ovat siis suomalaisen varhaiskasvatuksen luovuttamattomia arvoja.

Suomen valtio määrittelee varhaiskasvatustoiminnan perusteita Varhaiskasvatuslaissa (2015/580) sekä valtakunnallisissa varhaiskasvatuksen perusteissa (Opetushallitus 2016). Lisäksi varhaiskasvatustoiminnassa tulee ottaa huomioon lastensuojelulaki (417/2007). Näiden asiakirjojen pohjalta varhaiskasvatus määritellään lapsen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudeksi, joka rakentuu suunnitelmalliselle ja tavoitteelliselle pedagogiikalle, johon lapsilla perhetaustasta huolimatta tulee olla mahdollisuus osallistua (Varhaiskasvatuslaki 2015/580; Valtakunnalliset varhaiskasvatuksen perusteet 2016; Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002).

”Laadukas varhaiskasvatus tasoittaa lasten elinolosuhteista seuraavia eroja ja tarjoaa siten kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet kehittyä omien edellytystensä mukaisesti”, todetaan Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa (2002, 17). Linjauksissa korostetaan lisäksi lapsen oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön, huolenpitoon ja oppimiseen taustatekijöistä riippumatta. Varhaiskasvatuksen oleellisiksi tehtäviksi mainitaan lisäksi muun muassa kiintymyssuhteiden kehittymisen mahdollistaminen sekä leikin arvostaminen lapselle tärkeänä toimintamuotona. (Mt.) Vaikka vuoden 2002 linjaukset koskevat aikaa, jolloin voimassa oli päivähoitolaki sekä vanhat (vuoden 2005) valtakunnalliset varhaiskasvatuksen perusteet, ovat mainitut tehtävät säilyneet ajankohtaisina.

Lasten huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö, kasvatuskumppanuus, nähdään myös olennaisena osana laadukasta varhaiskasvatusta (Varhaiskasvatuslaki 2015/580; Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002). Toimiva vuorovaikutus ja yhteistyö varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lapsen kotiväen kanssa on lapsilähtöisen, yksilöllisyyden huomioivan kasvatuksen kulmakivi.

2.5.2 Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisia sisältöjä taas ohjataan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteilla (Opetushallitus 2016), joiden tavoitteena on edistää yhdenmukaisuutta varhaiskasvatuksen suunnitteluissa ja käytännöissä maanlaajuisesti. ”Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden

tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa”, todetaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 8). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen keskeiset tavoitteet ja sisällöt sekä vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä ja lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöistä.

Varhaiskasvatusta korostetaan perusteissa lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävänä palveluna, jolla on myös syrjäytymistä ehkäisevä vaikutus. Varhaiskasvatuksessa saatujen valmiuksien toivotaan myös lisäävän lasten osallisuutta ja aktiivista yhteiskunnallista toimijuutta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14.) Lisäksi varhaiskasvatus määritellään palveluksi, joka mahdollistaa vanhempien työssäkäynnin tai opiskelun (mt.). Kunnan tulee järjestää varhaiskasvatusta sellaisin toimintamuodoin ja sellaisessa laajuudessa kuin se kulloinkin on tarpeellista. ”Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta.”, tarkennetaan sivulla 14 (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016).

Vuoden 2016 varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat ensimmäinen perusteiden versio, joka on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta kunnilla tulee olla oma kuntakohtainen, paikallinen varhaiskasvatussuunnitelmansa, jonka perustalle yksiköt (päiväkodit, perhepäiväkodit) rakentavat omat yksikkökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmansa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8–9.) Säännöllisessä päivähoidossa olevalle lapselle tulee myös tehdä henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma yhteistyössä lapsen huoltajien kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelmajärjestelmän perusajatuksena on turvata lapsen yksilöllisyys varhaiskasvatuspalveluissa ja toisaalta luoda lokaalia, paikkakunta- ja yksikkökohtaista varhaiskasvatusta, jonka perustana ovat valtakunnalliset, yhteiset arvot ja tavoitteet.

2.5.3 Varhaiskasvatuksen kirjava kenttä

Varhaiskasvatusta järjestetään Suomessa tyypillisimmin päivähoitona päiväkodeissa, ryhmäperhepäiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Päivähoitoa voidaan kuvailla yhteiskunnan palveluksi, joka perustuu paitsi lapsen oikeuteen saada varhaiskasvatusta, myös vanhempien oikeuteen saada lapselleen hoitopaikka (Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002, 12). Subjektiiivista päivähoito-oikeutta rajattiin kuitenkin eduskunnan päätöksellä 20 viikkotuntiin elokuun 2016 alusta (HE 80/2015). Kaikissa kunnissa rajausta ei ole kuitenkaan otettu käyttöön,

joten asuinpaikasta riippuen jokainen lapsi on oikeutettu joko kokopäiväiseen päivähoitoon tai vähintään 20 tuntiin viikossa (mm. Kuntalehti 9.3.2016). Vuonna 2015 varhaiskasvatuksen eri toimintamuotojen piirissä oli 245 650 lasta, mikä tarkoittaa noin 68 prosenttia 1–6-vuotiaista lapsista. Kokopäiväisessä kunnan kustantamassa päiväkotihoidossa oli näistä reilu puolet, 58 %. (THL:n verkkosivut/varhaiskasvatus 2015.) Päivähoidon henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista on säädetty Varhaiskasvatuslaissa, ja päiväkodeissa pitää lapsilukuun suhteutettu määrä ammatillisesti pätevää henkilökuntaa, kuten lastentarhanopettajia.

Perinteisen päiväkotihoidon lisäksi Suomessa tarjotaan erilaisia avoimen varhaiskasvatuksen palveluita, kuten kerhoja kotona oleville lapsille tai niin sanottuja perhekerhoja, jonne lapsi voi tulla hoitajansa kanssa. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voivat järjestää kunnat, kaupungit, seurakunnat ja vapaaehtoisjärjestöt, eikä henkilöstön kelpoisuuksista, henkilöstörakenteesta tai mitoituksista ole esitetty tarkempia säädöksiä, toteavat Alila & Portell (2008,19).

3 KURKISTUS TUTKIMUKSEN METODOLOGIAAN

Salonen (2015, 20) sanoo metodologian sitovan metodit välineiksi tutkimuksellisten ongelmien kohtaamiseen. Metodit ovat erilaisia menetelmiä tutkimustehtävän lähestymiseen, tutkimuksen arjessa tehtyjä ratkaisuja tiellä kohti päätelmiä. Metodien järkevä käyttö edellyttää tutkimuskokonaisuuden ymmärtämistä ja jonkinlaista hallintaa. (Mt. 15–16). Edellä mainituista syistä tutkimukseni metodologinen kehys on ehkä väljä, ja myöhään täsmentynyt. Turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen paikallisen kentän hahmottaminen, aihealueen muuttujien ja sen rakenteiden ymmärtäminen ja sisäistäminen itselle ja muille vaati paitsi aikaa myös joustavuutta ja moninaisia työtapoja. Uuden toiminnan kuvaaminen, kehittäminen ja siitä oppiminen on prosessiluonteena huomattavasti teoreettisuuntautunutta tiedettä käytännönläheisempää ja lähenee useassa kohdin kehittämistyön määritelmiä. Tällainen käytännön ja teorian yhdistelmä, toisistaan oppiva liitto tarvitsee toimiakseen oman tieteellisen lähestymistapansa. Vastauksena tähän tarpeeseen on laadullinen toimintatutkimus, joka on tutkimusotteenani. Toimintatutkimukselle tyypillisesti keskeiseksi työtavaksi ja aineistonkeruumenetelmäksi tutkimuksessani nousee etnografia, osallistuva havainnointi sekä haastattelut.

3.1 *Toimintatutkimus tutkimusotteena*

Toimintatutkimusta voidaan nimittää pragmaattiseksi tutkimukselliseksi lähestymistavaksi, jonka tarkoitus on tutkia ja pyrkiä ymmärtämään ihmisten toimintaa ja sen vaikutuksia. Toisaalta se on tieteellisenä lähestymistapana joidenkin mielestä kyseenalainen, koska siltä puuttuu perinteisesti tutkimukseen kuuluva kurinalainen älyllinen kehys eikä sitä voida kuvata eksaktisti. (McAteer 2013, 11–12). Tutkimuksellisessa ilmapiirissä, jossa tällaista tietoa ei pidetä tieteellisenä, on toimintatutkimuksella vaara jäädä prosentein ja numeroin todistettavan määrällisen tutkimuksen jalkoihin. Toimintatutkimus voidaan nähdä kuitenkin myös menetelmällisesti asianmukaisena, käytäntöön perustuvana tutkimussuuntana. Siinä teoreettinen ja praktinen tieto kulkevat yhdessä. Se

edellyttää kriittistä pohdintaa kahtiajakoisen (teoreettinen ja praktinen) luonteensa vuoksi ja lisäksi rakentaa jatkuvasti kehittyvää käytännön toimintaa osana tutkimusprosessia. (McAteer 2013, 11–12.)

McAteer'n (2013, 13–15) mukaan toimintatutkimus kuuluu tutkimuksen jatkumolla siihen ääripäähän, johon liitetään termi antipositivistiset tutkimukset, ja jonka erilaisia tutkimussuuntia yhdistää halu tutkia, kuvailla ja selittää erilaisia toiminnan käytäntöjä. Toimintatutkimuksissa käytetään yleensä enemmän laadullisia kuin määrällisiä menetelmiä ja raporttien tavoitteena on yleensä pyrkiä tunnistamaan käytäntöjen keskeisiä piirteitä ja suunnata katse käytäntöjen kehittyvään tulevaisuuteen. Toimintatutkimuksen tavoite on siis paitsi tuottaa uutta tietoa todellisuudesta, myös luoda uutta todellisuutta (mm. Heikkinen, Rovio & Syrjälä 2008, 15). Toimintatutkimus tarjoaa myös hedelmällisen alustan kriittiselle ideologialle, keskittyhän se useassa kohdin muutokseen (ja sisältää sekä moraalisen että epistemologisen ulottuvuuden tutkimukseen. (McAteer 2013, 13–15.)

Suhteessa perinteiseen, akateemiseen tutkimukseen toimintatutkimus näyttäytyy kokemuksellisenä, hetkessä elävänä ja tavallisen elämän kannalta hyödyllisenä. Sitä leimaa käytännön ja teoreettisen tieteen ikuinen jännite: käytäntö on aina tieteen lähde, vaikka kaukaisestikin (Kuula 1999, 210–211). Käytännön osallisuutta tieteeseen penäsi toimintatutkimuksen oppi-isäksi nimetty Kurt Lewinkin todetessaan, että ”tutkimus joka tuottaa vain kirjoja ei riitä” (Kuula 196; Lewin'n 1948, 203 mukaan). Beinum, Faucheux & Vlist (1996, 199) pitävät toimintatutkimusta mahdollisuutena huomata todellisuuden olevan dynaaminen prosessi, johon voimme itse ottaa osaa ja muuttaa sitä. Ehkä toimintatutkimus voi maailmassa, jossa kirjojen kovat kirjaimet eivät enää tavoita yhteiskunnan suurta yleisöä tai vakuuta päätöselimiä, olla murtamassa ajatusta tieteen autonomiasta, yksiselitteisyydestä ja selvärajaisuudesta. Sen erityinen kontakti tutkittavaan maailmaan on sen vahvuus (mm. Kuula 1999, 212): läsnäolo on laadun sana nykymaailman palveluissa muutenkin.

Tieteenä toimintatutkimusta määrittelee sen käytännönläheisyyden lisäksi, ja tähän liittyen, vielä toinenkin asia, aktiivinen muutoksen tavoittelu. Toimintatutkimuksen mukaan todellisuuden tutkiminen ja sen analyysi ei ole riittävää, tarvitaan myös konkreettinen muutos (Kuula 1999, 198). Kuula (1999, 204–205) hahmottelee muutoksen olevan toimintatutkimukselle välttämättömyys myös sen tieteeksi määrittelemisen kannalta: halutaan perehtyä erityisesti tutkijan roolimäärittelyyn eron tekemiseksi konsultointiin ja näin mahdollistaa uskottavuutta tieteen kentällä. Toisaalta olennaista tässä muutoksen nostamisessa tieteellisyyden perustaksi on myös tutkimusotteen usko demokratiaan ja tutkittavien omaan aktiivisuuteen muutosten aikaansaamisen suhteen. Erityisesti kriittisessä kasvatustieteellisessä toimintatutkimuksessa olennaista on tutkijan rooli totuuden puolustajana ja sen kautta muutoksen tuojana. (Mt. 204–207.)

Kurt Lewin puhui aikanaan tutkimuksen yhteiskunnallisista ja sosiaalisista tehtävistä uudella tavalla: hän poimi näistä ainakin yhden uuden nimittäjän, osallistavuuden. Jotta tutkimus nivoutuisi yhteiskunnalliseen elämään käytäntöjen tasolla ja jotta sillä olisi todellista sosiaalista merkitystä, olisi sen paitsi tutkittava todellisuutta käytäntöjen tasolla, myös pyrittävä muuttamaan sitä. (Heikkinen 2008, 32). Lewinin lanseeraama toimintatutkimuksen yhdysvaltalainen alkumuoto, action research, korostaakin yhdessä toimimista, demokraattisuutta, osallistumista ja vaikuttamista toiminnassa sekä tieteen kehittymistä ja sosiaalista muutosta tutkimuksen teossa. Lewiniä pidetään enemmän tai vähemmän itseoikeutetusti toimintatutkimuksen isähahmona (Kuula 1999). Toinen toimintatutkimukseen usein liitetty nimi on John Dewey. Amerikkalainen kasvatustieteilijä Dewey hahmotteli ajatuksen ja reflektion sekä kokemuksen ja toiminnan yhteyksiä, ja päätyi korostamaan toimintaa, kokeilua ja toistuvaa kokemusta kaiken tiedon ja oppimisen perustana. Näitä Dewey'n perusajatuksia voitaneen pitää myös toimintatutkimuksen innoittajina. (Aaltola & Syrjälä 1999, 13; Aaltola 2001, 23–24). Toimintatutkimuksen yhtenä oleellisena tavoitteena voidaankin nähdä sekä yhteisön että yksilön rekonstruktio (mt. 14).

”Toimintatutkimuksen tehtävänä on muuttaa todellisuutta sitä tutkimalla ja tutkia todellisuutta sitä muuttamalla.” toteavat Heikkinen, Rovio & Syrjälä (2008, 15). Oleellisinta on tuottaa tietoa käytännön toiminnan hyödyksi ja sen kehittämiseksi. Toimintatutkimus kohdistuu erityisesti sosiaaliseen toimintaan, ja sen avulla voidaan esimerkiksi kehittää ihmisten välistä kommunikaatiota ja yhteistoimintaa sekä sitouttaa osallistujia toimintaan (Heikkinen 2008, 16; Aaltola & Syrjälä 1999, 27). Oman tutkimukseni ja osallistumiseni motivaattorina onkin ideaali sellaisten turvapaikanhakijalapsia ja heidän perheitään tukevien varhaiskasvatuspalveluiden kehittämisestä, jotka vastaisivat juuri heidän tarpeisiinsa. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi kulttuuritietoisuuden lisäämisen (mm. kasvatuskulttuuri), sosiaalisen integraation (kotoutuminen) sekä yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmien huomioimista.

3.1.1 Toimintatutkimuksellinen rakenne

Toimintatutkimuksen yksi keskeinen tunnusmerkki on syklisyys, jolla tarkoitetaan itsereflektiivistä kokeilujen sarjaa. Suunnitelmaan perustuvaa kokeilua seuraa toinen kokemuksen perusteella paranneltu. Syntyy kokeilujen, kokemusten ja tutkimuksen spiraali, jota kannattelee vuorovaikutus. (Heikkinen 2008, 19). McNiff, Lomax ja Whitehead (1996, 23; Aaltolan ja Syrjälän 1999, 38 mukaan) esittelevät mallista version, jossa spiraalista irtoaa kesken matkan myös sivuspiraaleja; kysymyksiä, joiden olemassaoloa ja painoarvoa ei tutkija ole tutkimusta aloittaessaan edes tiennyt. Whyte (1991b; Heikkinen, Rovio & Kiilakosken 2008, 87 mukaan) kutsuu näitä ennalta arvaamatta

syntyviä ideoita ja tutkimustehtäviä, uusia polkuja ”uutta luoviksi yllätyksiksi”. Toimintatutkimus on siis ennen kaikkea prosessi; kuin matkakertomus tietyn ilmiön tai toiminnan kehittymisestä. Heittäytyminen mukaan turvapaikanhakijoiden osallisuutta tukeviin ja heidän varhaiskasvatuspalveluihin kehittäviin toimintoihin on myös pääsääntöisesti prosessi; kehittämistyö käytännön tasollakin aloitettava kokeilusta, kuljettava yrityksen ja erehdyksen kautta kohti kantavampia ratkaisuja.

Toimintatutkimuksessa tutkija itse on aktiivinen osallistuja, intervention tekijä. Tutkijan suurimpiin tavoitteisiin kuuluu muutoksen käynnistäminen ja asianosaisten valtauttaminen (empower) niin, että he rohkaistuisivat tarttumaan asioihin ja jatkamaan niiden kehitystä (Heikkinen 2008, 20). Toimintatutkimuksessa tutkija lähestyy aihettaan subjektiivisesta näkökulmasta, sisältäpäin sekä käyttää omia havaintojaan tutkimusmateriaalina muun tutkimusaineiston lisäksi. Näin ollen toimintatutkimusta voidaankin pitää hermeneuttisena prosessina, jossa ymmärtäminen ja tulkinta rakentuvat limittäin. (mt. 20–21).

Toimintatutkimuksellisessa lähestymistavassa keskeiseksi nousee osallistuminen (mm. Carr & Kemmis 1986, Kuula 1999). Paitsi ettei toimintatutkimusta voida tehdä vain teorialähtöisesti, vaan siinä vaaditaan myös osallistumista toimintaan, olisi myös osallistujat saatava mukaan konkreettiseen tekemiseen. Esimerkiksi koulutuksellisiin käytäntöihin liittyvässä tutkimuksessa oleellista on sitoutuminen tutkittaviin prosesseihin sekä käytännön osallistuminen (Carr & Kemmis 1986, 174). Stringer'n (2007, 11) mukaan sosiaalisiin konteksteihin liittyvä toimintatutkimus onkin demokraattista (kaikkien osallisuus), oikeudenmukaista (kaikkein tasa-arvo), vapauttavaa (vapaus olosuhteista) ja parantavaa (mahdollistaa ihmisen täyden potentiaalin käytön). Näin määriteltynä siinä on helppo nähdä myös yhteydet muun muassa demokraattiseen kasvatukseen ja kriittiseen pedagogiikkaan. Subjektiivisen ja osallistuvan tiedon keskeisyyden vuoksi toimintatutkimusta tehdessä tärkeää onkin juuri tutkijan oman roolin sekä aineistoa synnyttävän toiminnan kuvaus (Stringer 2007, 177).

Turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatusta koskevassa kehittämistoiminnassa pääasia oli luoda toimintaa niihin tarpeisiin, jotka selvästi nähtiin läsnä olevan. Pääavoite oli ratkaista niiden lasten varhaiskasvatuksellinen palvelu, jotka olivat meitä lähellä. Pidemmälle asiaa suunniteltaessa ja toteutettaessa opimme paljon käytännön järjestelyjen kautta, törmäsimme haasteisiin, jotka uusi toimintaympäristö asetti ja lopulta näin uskon, saatan melko yleistettävästi kertoa, millaisia erityispiirteitä ja kontekstisidonnaisuuksia vastaavassa toiminnassa valtakunnallisestikin tulisi ottaa huomioon ja miksi vastaavaa toimintaa oikeastaan tulisi olla olemassa. Samalla tulimme näyttäneeksi toteen toimintatutkimuksen kehän: aihetta yhä uusista näkökulmista, uudella tiedolla varustettuina

lähestyessä, havainnoidessa, toteuttaessa ja reflektoidessa, tietomme haarukoitui yhä lähemmäs todellisuutta.

3.1.2 Etnografinen toimintatutkimus

Kehittämistyö ja sosiaalinen muutos, joita toimintatutkimuksella tavoitellaan, on helpointa toteuttaa toiminnasta käsin. Etnografia vastaa tähän haasteeseen: se on kansan ja kulttuurin tutkimusta havainnoinnin ja läsnäolon kautta. Etnografisessa raportissa esiintuotu perustuu siis tutkijan havaintoihin ja tulkintoihin, kulttuuria tutkitaan sisältäpäin. Antropologia, etnografian sisko, puolestaan voidaan määritellä ihmislajille ominaisia piirteitä ja kulttuuria tutkivaksi, tieteen rajoja ylittäväksi tutkimuksen suunnaksi. (Malkki 2012; Stevanovic & Lindholm 2016). Etnografinen antropologia pyrkii siis ymmärtämään ihmisiä kulttuurin kautta havainnoimalla ja kokemalla. Malkki (2012, 191; 196–197) kuvailee tätä havainnointia ”elämiseksi ja olemiseksi, sosiaalisen vastuun kantamiseksi.” Koska tällaisen tutkimuksen tuottama tieto perustuu pitkälti tutkijan ymmärryksen kasvamiseen, ei etnografisen antropologian voida Malkin (2012, 194) mukaan odottaakaan tuottavan yksiselitteisiä tuloksia. Enemmän kyseessä ovat subjektiiviset tulkinnat ja johtopäätökset, kokemuksen kautta rakennettu tieto. Etnografista antropologiaa voisikin kenties pitää eräänlaisena tilanteisena tapaustutkimuksena.

Antropologia on ”päättymätöntä toimintaa, jossa jatkuvien muutosten ja variaatioiden myötä sovitlemme omia näkemyksiämme ympäröivän todellisuuden kanssa ja yritämme ”olla kotonamme” tässä maailmassa”, kuvailee Malkki (2012, 194). Antropologia on tapa olla maailmassa, elää. Se vie aikansa, ja siihen kuuluvat olennaisesti myös aistit ja tunteet (mt. 197). Oma eloni työntekijänä, vapaaehtoisena ja muuten vain kiinnostuneena henkilönä turvapaikanhakijoiden elämän näkijänä, ja vierestä kokijana on juuri tätä. Ymmärryksen ja oman näkökulman hahmottaminen ja rakentaminen vie aikansa, ja parhaiten sisälle maailmaan, joka on outo, pääsee sisälle elämällä ja kokemalla. Omakohtaisuus tekee asioista tärkeitä, kokemuksellisuus saa ymmärtämään niitä syvemmin. Antropologis-etnografinen lähestymistapa aiheeseen, joka on tuntematon, takaa omalta osaltaan toimintatutkimuksen aineistolähtöisyyttä ja tukee subjektiivisen lähestymistavan perusteluja. Etnografiamaisesti toteutetun toimintatutkimuksen keskeinen tunnusmerkki onkin (ainakin omalla kohdallani) tutkimusaiheen keskellä eläminen, ja ilmiöltä itseltään oppiminen. ”Välittävä valppaus” –sanaparia Malkki (2012, 166) käyttää kuvaamaan etnografiatutkimuksen todistajan lausuntoa muistuttavaa luonnetta: tilapäisen, hetkellisen ja ennalta tuntemattoman hahmottaminen on mahdollista vain subjektiivisuuden kautta.

Etnografia, kenttätyö, on vaativaa ja ennakoimatonta (mm. Kuula 1999, 171). Tutkija on osallinen toiminnasta ja siinä ”läsnäelämisestä”, samalla kun pyrkii sen ohjaamiseen oikeaan suuntaan. Kuulan (1999, 172) mukaan juuri tämän kahtalaisen roolinsa ansiosta tutkija pystyy kuitenkin ainakin vähän kontrolloimaan omaa osallisuuttaan tutkimuksessa; omaa osallistumistaan voi säädellä parhaaksi katsomallaan tavallaan havainnoinnin ja aktiivisen osallistumisen välillä.

Coffey (2002, 273) nostaa esiin tutkijan ja tutkittavien suhteet etnografisessa tutkimuksessa: intensiivinen osallisuus synnyttää ihmissuhteita ja subjektiivisia siteitä näihin toisiin ihmisiin. Kuten Kuula (1999, 208) toteaa ei toimintatutkimuksessa riitä, että mennään kentälle, vaan on saatava keskusteluyhteys ja saavutettava luottamus. Tästä seuraa, että tunteet ja kokemukset ovat oleellinen osa tutkimuksen aineistoa. Henkilökohtainen kerronta voidaan nähdä merkittävänä huolenaiheena laadullisen tutkimuksen validiteettia ajatellen. Toisaalta yhä useammin sen ajatellaan tarjoavan etuoikeutettuja, ainutlaatuisia tietoja maailmasta. Etnografiaan ja laadulliseen kenttätyöhön voidaankin katsoa kuuluvaksi myös elämänkerrallinen ulottuvuus. (Coffey 2002, 273.)

3.1.3 Toimintatutkijan roolista

Tutkijan oman ymmärryksen lisääntyminen ja tulkinnan mahdollistuminen aktiivisen osallistumisen kautta edellyttää myös tutkijan roolin selkeyttämistä –paitsi tutkijalle itselleen myös muille osallisille. Tutkija fasilitaattorina, konsulttina tai kumppanina on Stringer’n (2007, 24–27) mukaan tutkijan optimaalinen positio. Kuulan (1999, 98; 122) mielestä tutkija ei saa tulla ekspertiksi, josta kohde on riippuvainen, muttei toisaalta myöskään pantata olennaista tietoa. Tutkijan normatiivinen rooli tasavertaisena osallistujana ja toisaalta uuden ymmärryksen synnyttämisen edesauttajana tuntuu kovin ristiriitaiselta (Kuula 1999, 47;75; Carr & Kemmis 1986, 204–205). Keskeisin haaste on ratkaista, miten ja missä määrin tutkijan tulee osallistua ja aktiivisesti vaikuttaa prosessin kulkuun (Kuula 1999, 116). ”Mitä voi tarkoittaa ei-konsultoiva, muutosta ei-sisällöllisesti ohjaavan tutkijan rooli, jos tutkija kuitenkin osallistuu tasavertaisena jäsenenä keskusteluihin tuoden esille myös omaa tietämystään ja kokemuksiaan?”, kyselee Kuula (1999, 142) kiteyttäen samalla koko toimintatutkimuksen tutkija-dilemman.

Tutkijan hyvästä roolista ja sopivasta osallistumisprosesteista on esitetty erilaisia arvioita. Esimerkiksi Whyte (1991a, 272; Kuulan 1999, 124 mukaan) esittelee kolme toimintatutkijan roolin mallia, joista kolmatta osallistuvan toimintatutkimuksen mallia pitää parhaana. Osallistuvan toimintatutkimuksen mallissa tutkittavan organisaation jäseniä kannustetaan aktiivisesti osallistumaan prosessin eri vaiheisiin. Näin varmistettaisiin toiminnan jatko myös tutkimuksen loputtua ja osallistujien sitoutuminen siihen sekä tutkijan riittävän tasavertainen asema. Tutkijan

optimaalisen osallistumisen, oli se sitten, mitä milloinkin, määritelmistä ei taida koskaan löytyä jokaiseen tilanteeseen sopivaa, mutta siihen pyrkiminen lienee perusteltua kaikissa tapauksissa. (Kuula 1999, 125.)

Tutkijan roolin dilemmaa voidaan lähestyä myös sisä- vai ulkopuolinen –rajanvetojen kautta sekä tutkimussuhteen rakentumista tarkastelemalla. Tutkijan ulkopuolisuus voi näyttäytyä viattomuutena ja mahdollisuutena olla ei-kenenkään puolella. Toisaalta empaattisuus ja luottamus ovat edellytyksinä aidon aineiston keräämiselle ja keräähän toimintatutkija aineistonsa juuri omakohtaisen kokemuksen kautta. (Kuula 1999, 144–145.) Perehtyessä johonkin aiheeseen ja substanssiin syvällisesti ja rakennettaessa toimivia suhteita kentän eri toimijoihin, voidaan tutkimussuhteen rakentumisen ajatella tarvitsevan paljon aikaa ja pitkäjänteisyyttä. Toisaalta tutkimussuhde tulisi nähdä aina uudelleen ja uudeksi muovautuvana, samoin kuin koko tutkimus ja substanssi mahdollisuuksineen, joten myös tutkimussuhteen rakentaminen kestäväksi lienee mahdotonta. (Mt. 146–147.) Lopulta koko toimintatutkijan roolin ja tutkimussuhteen määrittelyn voi tiivistää Beinum'n ym. (1996, 197) sanoihin: ”Toimintatutkimuksessa kriittinen reflektio ja itsensä kehittäminen integroituu kohteeksi ja toiminnaksi”.

Tutkimusprosessi onkin mitä ilmeisimmin osa myös tutkijan omaa oppimista kaikkine rooliristiriitoinen ja suhteenmuodostuksineen (mm. Kuula 1999, 148; Beinum ym. 1996, 197). Toimintatutkijalta todetaan usein vaadittavan riittävän akateemisen koulutuksen lisäksi myös persoonallista kyvykkyyttä ja käytännön kokemuksen synnyttämää pätevyyttä (Kuula 2007, 143; Beinum ym. 1996, 195). Näiden persoonallisten piirteiden ja yksilökohtaisen kyvykkyyden kautta tutkija kykenee luomaan tutkimaansa toimintaympäristöön tutkimuksen tavoitteen kannalta otollisen tunnelman. Tämän tunnelman osatekijöitä on määritelty myös: Stringer (2007, 28–30) nimeää toimintatutkimuksen tärkeiksi ”luonteenpiirteiksi” mm. sensitiivisyyden, tasapuolisuuden ja hyväksyvän ilmapiirin.

3.1.4 Laadullisen tapaustutkimuksen aineistolähtöisyys

Laadullisessa tutkimuksessa on kyse tutkittavan ilmiön käsitteellistämisestä, mikä tarkoittaa käytännössä kentältä saadun aineiston vahvaa merkitystä teoreettisen tarkastelun jäsentelyssä (Kiviniemi 2001, 72). Aineiston analyysin kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että ensimmäiseksi luodut käsitteet eivät välttämättä ole lopullisia, mutta ne auttavat viemään tutkimusta eteenpäin. (mt. 73). Varsinkin toimintatutkimuksessa tämän kaltainen prosessinomaisuus on keskeinen osa tutkimusta. Kiviniemen (2001, 75) mukaan tutkimusprosessin edetessä sekä tutkimuskysymysten tarkentuessa ja muuntuessa tulee tutkimusmenetelmien ja aineistonkeruun mukautua näihin muutoksiin. Tässä

tutkimuksessakin on aineistonkeruun ensivaiheen tarkoitus lähinnä tarkentaa sitä näkökulmaa, josta lähdän aihettani lähestymään.

Se, miten ja millä menetelmillä tietoa hankitaan, vaikuttaa siihen, mitä tutkimusaiheesta voidaan oppia. Aineistokeskeisessä lähestymistavassa on tarkoituksenmukaista käyttää metodeja, jotka vievät mahdollisimman lähelle tutkimuskohdetta. (Kiviniemi 2001, 76). Kiviniemen (2001, 77) mielestä oikeastaan kaikki tutkimuksen aikana tapahtunut voi olla hyödyllistä ja voidaan sisällyttää tutkimusraporttiin. Tutkimuksessani keskityn vastaanottokeskus kontekstissa tapahtuvan varhaiskasvatustoiminnan hahmottamiseen paitsi haastattelujen ja median seuraamisen kautta, myös olemalla aktiivisesti mukana tällaisessa toiminnassa sekä vapaaehtoisena että työntekijänä. Tutkimusotteeni mahdollistaa useiden tahojen intressien kuulemisen ja niiden merkityksen hahmottamisen alkuperäiskontekstissa ja koko ilmiön suhteen varsin kattavasti. Vaikka mahdollisesti käytettävien menetelmien määrä voi olla suurikin aineiston lähelle pääsemisen maksimoimiseksi, se ei kuitenkaan ole itseisarvo. Olennaisinta onkin tutkittavan ilmiön haltuunotto ja käsitteellisen ymmärryksen luominen tutkittavasta ilmiöstä (Kiviniemi 2001, 77). Tähän pyrin toisaalta rajaamalla aineistostani jatkuvasti jotain pois ja toisaalta ottamalla siihen toisinaan mukaan sellaista, joka tuntuu juuri sen hetken kontekstissa tarpeelliselta. Käsitteellisen ymmärryksen luominen ilmiöstä ja syvällinen ymmärtäminen ovat myös tapaustutkimuksen tyypillisiä tuntomerkkejä; Lehtosen (2007, 245) mukaan toimintatutkimus perustuessaan aina tapaukseen, voidaan nähdä yhtenä tapaustutkimuksen muotona.

3.1.5 Muutos ja kehittäminen

Toimintatutkimuksen taustalla vaikuttaa yksi länsimaisen modernismin perusajatuksista, usko jatkuvaan edistykseen eli progressivismi (Heikkinen ym. 2008, 82). Tähän ajatukseen nojaa myös niin sanottu toivon pedagogiikka, josta lasten kasvatuksen kontekstissa usein puhutaan. Toivo on laitettava tulevaisuuteen, eli lapsiin. Ja ihmiskunnalle hedelmällisimmän tulevaisuuden rakentavat ihmiset, jotka ovat lapsena saaneet riittävästi huomiota ja rakkautta, jotta voivat näitä lahjoja tulevaisuudessa jakaa ympärilleen. Valtonen (2010, 38) pitää radikaalia toivoa edellytyksenä ja ehtona sellaiselle toiminnalle joka tähtää muutokseen. ”Ajatus siitä, että sosiaalinen todellisuus on ihmisen rakentama ja sen vuoksi myös muutettavissa, tukee lähtökohtaisesti sitä, että toivo paremmasta on realistista, mahdollista perusteltua, Valtonen (2010, 38) toteaa.

Turvapaikanhakijoiden elämää sanelee hätämajoitus- ja vastaanottokeskusvaiheessa alati epävarmuus ja pelko tulevasta. Tulevasta ei tiedetä, voidaan vain toivoa, ja ennakoimattomat muutokset jokapäiväisessä elämässä ja jokapäiväisten ihmisten elämässä ovat tavallisia. Muutos on

kuin pysyvä olotila. (Lukkaroinen 2005). Muutos on turvapaikanhakijoiden suuren määrän aiheuttaman ilmiön nimi myös yhteiskunnan rakenteissa: on useita kohtia, joissa yhteiskunnan instituutiot ja käytännöt eivät vielä tiedä, mitä niiden olisi tehtävä näiden ei-kuntalaisten kohdalla. Progressivismin hengessä tällöin voisi olla hedelmällistä tehdä tuosta muutoksesta, joka kaikissa tapauksissa siis on, mahdollisimman edistyskellistä. Kehittämiskokeilujen tekeminen tilanteessa, jossa ei loogisuutta ja toimivia käytänteitä juuri näytä löytyvän, on perusteltua. Tähän perusteluun nojaan myös välivaiheen varhaiskasvatuksen eri mahdollisuuksiin perehtymään lähtiessäni; ainakaan pahasti enempää metsään ei voi mennä. Lisäksi yhteiskunnallisesti kyseessä on toki herkullinen tilaisuus: toiminnan kenttä on toistaiseksi tyhjä yksittäisiä toimijoita lukuun ottamatta, voidaan lähteä nollasta, toisinkuin usein.

McAteer (2013, 18) pitää erityisesti pohdintaa (reflection) toimintatutkimuksessa muutoksen ja kehityksen mahdollistajana. Tarkalla reflektiolla voidaan myös minimoida tutkimuksen epäluotettavuus; kaikki subjektiivisen tulkinnan valinnat ja taustat esiintuomalla luodaan kantava pohja laadullisen tutkimuksen validiteetille. Toimintatutkimuksen tavoittellessa parempaa yhteiskuntaa, nousevat keskeisiksi ajattelunkohteiksi myös yhteiskuntafilosofiset kysymykset, joihin tutkijan on hahmoteltava ensiksi oma kantansa. Beinum'n ym. (1996, 198) tulisi toimintatutkimuksessa keskittyä erityisesti kysymyksiin siitä, millaisiksi ihmisiksi me haluamme tulla, millaisia organisaatioita tahdomme kehittää ja millaista yhteiskuntaa rakentaa. Näin toimintatutkimus tarjotessaan hedelmällisen alustan yhteiskunnan kehittämistyölle ja muutoksen aikaansaamiselle sen rakenteissa ja käytännöissä, tarjoaa sitä myös yhteiskunnan kriittiselle tarkastelulle, kuten kriittiselle pedagogiikalle (mm. McAteer 2013, 13–15).

3.2 Etnografinen aineisto ja sen analyysi

Aineistona tutkimuksessani käytän toiminta- ja etnografiselle tutkimukselle ominaiseen tapaan omia kokemuksiani aiheen parista. Lisäksi tutustun aiheeseen liittyvään lainsäädäntöön ja linjauksiin, lähinnä varhaiskasvatuksen ja maahanmuuton osalta, joihinkin yhteiskunnallisesti merkittäviin julkaisuihin sekä kuulen eri kulmista aihetta lähestyviä tahoja haastattelujen muodossa. Myös subjektiivinen aineisto rakentuu yhdessä käytyjen keskustelujen sekä erilaisten kohtaamisten ja palaverien pohjalle, mutta on selkeämmin kokemuksen ja tulkinnanvaraista muuhun aineistoon verrattuna. Karkeasti käyttämäni aineisto voidaan jakaa kolmeen osaan: 1) viralliset lait ja linjaukset, muu yhteiskunnallinen julkaisu, 2) subjektiivisesti kerätty aineisto sekä 3) asiantuntijoiden

haastattelut, joita nimitän näkökulmahaastatteluiksi. Haastattelut kerätään tutkimuksen lopuksi, keskustelemaan subjektiivisen näkemykseni kanssa lopullisen johtopäätöksen luomiseksi. Liite 1 hahmottaa aineiston koostumusta.

Palmu (2007) käsittää Atkinsonin (1992) ajatuksia seuraten tutkimusraportin tekstin etnografian kolmanneksi kentäksi; tekstuaaliseksi kentäksi, joka käsittää aineiston, koodauksen, analyysin ja kirjoittamisen lopputuloksena syntyvän valmiin tekstin. Tätä kenttää edeltää kenttätutkimuksen ajan fyysinen kenttä sekä kirjoitettu kenttä, joka koostuu muistiinpanoista, merkinnöistä ja kaikesta fyysiseltä kentältä kerätystä materiaalista. Tämä näkökulma auttaa mielestäni ymmärtämään toimintatutkimuksellisen etnografisen aineiston ja sen analyysin luonnetta. Toimintatutkimus perustuu osallistumiseen ja kokemiseen, sen antamat tiedot tulkintaan. Tulkinta taas rakentuu oppimisen kehii, joita on joskus mahdoton jäljittää ja tekstiin kuvata. Tässä tutkimuksessani aineiston analyysi ei ole selkeästi eritelty muusta aineiston esittelystä ja tulkinnasta, enkä esitä sille suoraviivaista analysoinnin tapaa. Kuten Palmu (2007, 149) toteaa ”etnografia on tarina ja kokonaisuus, jota on vaikea pilkkoa osiin”. Varsinkin analyysin ja tulkinnan vaiheiden erottelu toisistaan on työlästä ja lähes mahdotonta. Aineisto on analysoitu osana oppimiskokemusta, aineisto- ja kokemuslähtöisesti. Aineiston löyhästi määritelty analysoinnin tapa jättää tilaa myös erilaisten aineistojen huomioonottamiselle; kaikkien aineistojen vuoropuhelu rakentaa moniulotteista kuvaa tutkittavasta asiasta (Mietola 2007, 168).

Vaikka tutkimukseni aineiston analyysissä on pyritty välttämään yleiseen raamitukseen, on totta, että erilaiset aineistot vaativat myös erilaisia käsittelytapoja (mm. Mietola 2007). Seuraavissa alaluvuissa avaen hiukan kolmen pääaineistoluokkani koostumusta ja käsittelyä.

3.2.1 Viralliset lait ja linjaukset, muu yhteiskunnallinen julkaisu

Varhaiskasvatusta ja maahanmuuttopolitiikkaa keskeisesti ohjaavat valtakunnalliset lait, asetukset, linjaukset ja säädökset ovat keskeinen osa turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen yhteiskunnallista raamitusta ja siksi keskeinen aineisto turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksellisia oikeuksia ja mahdollisuuksia selvittäessä. Lisäksi tähän luokkaan luen kuuluvaksi myös tutkimuksessa käytetyt aihealuetta koskevat tutkimukset ja julkaisut.

Tämän aineisto-osuuden käsittely on pitkälti teoriakehyksen muodostaman tutkimuskirjallisuuden käsittelyä muistuttavaa. Aineistoa on käytetty omien näkökulmieni vahvistamiseen, haastamiseen ja keskusteluttamiseen sitä tutkimuskentällä koettuun peilaten.

3.2.2 Subjektiiivinen aineisto

Subjektiiivisen aineistoni omakohtaisin osa koostuu ajatuksiani ja tuntemuksiani peilaavista päiväkirjakirjamerkinnöistä, joita olen kirjoittanut koko tutkielmanprosessin ajan, sekä runoistani, jotka purkavat tunteja hätämajoitus- ja vastaanottokeskusarjesta. Lisäksi subjektiiivinen osio sisältää tilannekatsauksia ja kokousmuistioita Kaupin vastaanottokeskuksen varhaiskasvatuksen eri vaiheista. Lisäksi on muistioita, jotka hahmottelevat vastaanottokeskuksen ja varhaiskasvatustoiminnan suhdetta sekä muistiinpanoja vastaanottokeskuksen tilanteesta yleisesti. Varhaiskasvatustoimintaa ja Tampereen kaupungin suhdetta siihen hahmottavat erilaiset dokumentit varhaiskasvatuksen hallinnon henkilöiden kanssa käydystä neuvonpidosta. Yliopistonäkökulmaa aiheeseen tuovat aiheen parissa vapaaehtoistyön tai muiden opintojen parissa työskennelleet varhaiskasvatuksen opiskelijoiden ajatukset ja Let's work together –toimintaryhmän kokousmuistiot. Subjektiiivinen aineistoni yhdistää siis näkökulmia kaikilta niiltä tahoilta, joihin olen ollut yhteyksissä tutkimukseni myötä.

Ronkaisen, Pehkosen, Lindblom-Ylänteen ja Paavilaisen (2013, 124–126) mukaan analyttisessä prosessissa aineistoa ensiksi pilkotaan ja jäsenellään ja järjestellään jatkokäsittelyä varten. Tämän jälkeen pyritään löytämään yhteyksiä aineistosta tehtyjen havaintojen ja teoreettisen tiedon tai tutkimuskeskustelun välille, eli käsitteellistämään aihe. Kolmannen, luentavaiheen aikana aineistoa luetaan sopivia tulkintoja etsien. Ensimmäisen ja toisen vaiheen aikana aineistoa käsitellään yleensä jonkin analyysimenetelmän avulla. (Mt.) Oman tutkimukseni kohdalla ensimmäisessä vaiheessa luin aineistoa lävitse pelkistäen ja etsien pääkohtia, harjoitin siis jonkinlaista karkeaa sisällönanalyysia. Toisen vaiheen kohdalla peilasin monitasoisen aineistoni eri tasoja (esim. omat havainnot kerhoista ja osallistuminen hallinnon tukitiimiin tuottivat eri tasojen tietoa) toisiinsa ja pyrin löytämään ristiriita- ja yhtymäkohtia eri tasojen havainnoista sekä koko aineistoni suhteesta yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kolmas vaihe, tulkintojen etsintä, tarkoitti kohdallani oman näkökulman koostamista. Konkreettisenä tuotoksena tästä vaiheesta voidaan nähdä näkökulmahaastattelujen runko.

Subjektiiivisen aineiston analyysia koskien on analyysimenetelmien käytön hahmottaminen haastavaa. Subjektiiivinen, kuten muukin aineisto on pitkällä aikavälillä kerättyä ja limittäin, eri aikoina analysoitua. Jonkinlainen edelliseen tietoon konstruoitu sisällönanalyysi, ja toimintatutkimuksen luonteeseen kuuluvan hermeneuttisen kehän seurailu erilaisten aineistojen integroinnissa osaksi tietoa on kuitenkin melko kattava kuvaus erityisesti subjektiiivisen aineiston analyysista. Aiheen omakohtaisuuden vuoksi aineistosta oli vaikea irrottautua neutraaliksi analysoijaksi ja tulkitsijaksi, mikä vaikuttaa myös aineiston analyysin hankalaan kuvattavuuteen.

3.2.3 Näkökulmahaastattelut

Näkökulmahaastatteluiksi nimitän tutkimukseni loppupuolella tehtyjä neljää asiantuntijan haastattelua. Näkökulmahaastattelu –nimitys heijastaa haastattelujen tarkoitusta, joka oli keskusteluttaa ja testata oman näkemykseni validiutta. Haastattelurunko (liite 1) on rakennettu oman näkemykseni pohjalta siten, että haastateltavien kanssa on keskusteltu kaikista niistä aihealueista, jotka itse koin merkitykselliseksi turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen yhteiskunnallisesta asemasta sekä käytännön toteuttamisesta ja järjestämisestä keskustellessa. Kuten Mietola (2007, 176) toteaa ”kokemus kentältä mahdollistaa sellaisten kysymysten esittämisen, että joiden avulla kuva arjesta ja haastateltavan kokemuksesta moninaistuu”. Haastattelut paitsi tuovat aiheen tulkintaan uusia näkökulmia, ne voivat olla vahvistamassa etnografin oman havainnoinnin tuloksia (mt.). Mietolan (2007, 167) mukaan etnografinen haastattelu kiinnittyy myös erityisen vahvasti tutkimuksen aiheen kenttään ja sen tapahtumiin, ja haastattelutilanteissa puhutaankin usein molemmille osapuolille tutuista tilanteista ja asioista. Kyseessä on tällöin eräänlainen kokemusten ja niistä tehtyjen tulkintojen vaihto.

Haastattelut noudattavat melko tarkasti haastattelurunkoa, joten voitaneen puhua strukturoidusta haastattelusta. Haastattelujen suorittamisen jälkeen keräsin kysymyksiin saadut vastauksen kunkin haastattelukysymyksen alle ja kokosin niistä tekstimuotoisen yhteenvedon, omien intressieni mukaan aineistoa karsien, mutta koko aineiston tasa-arvoiseen huomioimiseen pyrkien. Aineistoa käsitellessä tavoitteeni oli poimia siitä selkeät vastaukset ja niiden välittämät näkemykset kysymyksiini ja toisaalta tarkkailla aineistoa mahdollisten yllättävien, mielenkiintoisten yksityiskohtien varalta. Yhteenvedo haastatteluistani on esitetty kappaleissa 8.2 ja 8.3.

4 VASTAANOTTOKESKUS JA TURVAPAIKANHAKIJAT VARHAISKASVATUKSEN KONTEKSTINA

Tässä luvussa paneudun turvapaikanhakijuuden määrittämään yhteiskunnalliseen asemaan sekä vastaanottokeskukseen tutkimuksen kontekstina. Fokusoin aiempaan tutkimustietoon perustuvissa luvuissa näkökulmaa ennen kaikkea lasten ja perheiden elämään vastaanottokeskuksissa. Alaluvussa 4.6 esittelen Kaupin vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoiminnan syntyä vastaanottokeskuskontekstista ja sen verkostomaisesta rakenteesta käsin. Toiminnan keskeisenä ideana oli yhdistää monien tahojen tietoja ja taitoja sekä resursseja ja täten kyetä tuottamaan turvapaikanhakijaperheiden tarpeisiin vastaavaa, laadukasta varhaiskasvatustoimintaa.

4.1 Turvapaikanhakija

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL:n verkkosivut; myös UNCHR 2010) määrittelee turvapaikanhakijan henkilöksi, joka ”hakee kansainvälistä suojelua vedoten vainoon tai muuhun vaaraan kotimaassaan tai pysyvässä asuinmaassaan.” Migrin eli Maahanmuuttoviraston määritelmän mukaan turvapaikanhakija hakee suojelun lisäksi oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta. Turvapaikanhakijalle myönnetään pakolaisasema tämän saatua myönteisen turvapaikkapäätöksen ja oleskeluluvan. (Maahanmuuttoviraston verkkosivut.)

Viimeisen kymmenen vuoden aikana turvapaikanhakijoita on saapunut Suomeen vuosittain noin 3000-4000, esimerkiksi vuonna 2014 tulijoita oli 3 651 (Maahanmuuttoviraston lehdistötiedote 11.1.2017; Sisäministeriön verkkosivut). Vuodet 2015 ja 2016 ovat kuitenkin olleet turvapaikanhaun ja turvapaikkapäätösten ruuhka-aikaa. Sisäministeriön mukaan Suomeen saapui vuoden 2015 aikana yhteensä 32 476 turvapaikanhakijaa, ja koko Eurooppaan yli miljoona. Vuonna 2016 turvapaikkaa haki Suomesta 5 657 henkilöä, ja turvapaikkapäätöksiä tehtiin noin 28 200. (Sisäministeriön verkkosivut.)

UNCHR (2010) arvioi 40 prosentin maailman pakolaisista olevan alaikäisiä. Tilastointia vaikeuttavat eri maiden toisistaan poikkeavat tavat tilastoida lapsia: toisinaan heidät tilastoidaan vain osaksi perheysikköä, mikä tarkoittaa todellisen määrän kasvavan ilmoitettua suuremmaksi. (Lähtenmäki 2013, 10). Yhteiskunnallisessa keskustelussa on herätty viime aikoina yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohteluun ja oloihin (mm. Kuusisto-Arponen, A-K.), mutta perheensä kanssa matkustaneet pienet lapset jäävät usein aivan huomiotta. Kaikista oleskelulupaa hakeneista lapsista positiivisen päätöksen saa noin puolet (vuonna 2011 44 %) (Lähtenmäki 2013, 11). Yleinen harhaluulo Suomessa tuntuukin olevan pienten lasten perheiden automaattinen turvapaikansaanti; Suomeen tuleville lapsille tehdään yleensä yhteishakemus vanhempiensa kanssa, jolloin heidän etuaan ei välttämättä oteta ollenkaan huomioon päätöstä tehdessä, kun päätös tehdään päähakijaa koskevan aineiston pohjalta (Lähtenmäki 2013, 12). Parsons'n (2010, 12) mukaan alle 15-vuotiaiden vanhempiensa kanssa tulleiden lasten etua ja kuulemisvelvollisuutta ei usein pidetä tarpeellisena suomalaisessa oikeusjärjestelyssä.

4.1.1 Turvapaikkaprosessi

Suomessa turvapaikanhakijoiden vastaanoton käytäntöjen suunnittelusta ja ohjauksesta vastaa Maahanmuuttovirasto (Migri) (Sisäministeriön verkkosivut). Jätettyään turvapaikkahakemuksen tulija siirretään vastaanottokeskukseen (tai hän siirtyy yksityismajoitukseen) odottamaan kutsua turvapaikkakuulusteluun. Turvapaikkakuulustelun tarkoituksena on varmentaa tulijan henkilöllisyys, selvittää tuloreitti ja syyt hakea turvapaikkaa. (Mt.). Turvapaikkakuulustelun perusteella Maahanmuuttovirasto tekee joko myönteisen tai kielteisen turvapaikkapäätöksen, taikka palauttaa hakijan Dublin-sopimuksen perusteella ensimmäiseen vastuunmäärittämisasetusta soveltavaan valtioon, jonka kautta tulija on tullut. Myönteisen päätöksen saatuaan tulija sijoitetaan johonkin kuntaan asumaan ja tämä saa pakolaisstatuksen. Kielteinen päätös tarkoittaa käytännössä tulijan käännytystä takaisin lähtömaahansa. (Sisäministeriön verkkosivut). Vuonna 2015 turvapaikkapäätöksen saapumiseen kului aikaa puoli vuotta tai enemmän (mt.), Lähtenmäen (2013, 15) mukaan vuonna 2010 noin vuosi.

Turvapaikanhakijoiden määrän viime vuoden rajun kasvun seurauksena Suomen olemassa olleiden vastaanottokeskusten tilat ovat loppuneet kesken ja uusia vastaanotto- ja hätämajoitusyksiköitä on perustettu runsaasti ympäri Suomea (Sisäministeriön verkkosivut). Hätämajoitusyksiköitä perustettiin syksyllä 2015 suurimpaan tarpeeseen, kun vastaanottokeskusten tilat loppuivat auttamattomasti kesken. Tarpeen pikkuhiljaa laannuttua on näitä keskuksia suljettu, ja ihmisiä siirretty virallisten vastaanottokeskusten nimiä kantaviin laitoksiin. Maahanmuuttoviraston

mukaan joulukuussa 2015 Suomessa oli 212 vastaanottokeskusta, joissa asui yhteensä 27 300 aikuista ja 2 500 alaikäistä lasta. (Migrin verkkosivut: tietoa virastosta/tilastot/vastaanottotilastot).

Vastaanottokeskuksissa huolehditaan turvapaikanhakijoiden perustarpeista ja tarjotaan yleiset sosiaali- ja terveystalvet. Vastaanottokeskuksissa on saatavissa apua myös elämiseen (vastaanottoraha), psyykkisen terveyden tukemiseen, oikeus- ja tulkkausasioihin sekä opinto-, harrastus- ja työtoimintaan. (Migrin verkkosivut: turvapaikka Suomesta/vastaanottotoiminta).

Lapsen ollessa turvapaikanhakijana vanhempiensa kanssa, voidaan esittää perusteltu kysymys lapsen oikeuksien toteutumisesta. Lapsen ja vanhempien hakemukset käsitellään yhdessä, mikä tarkoittaa, että mm. turvapaikan ja kansainvälisen suojelun tarvetta arvioidaan vanhempien osalta eikä lapsen etua oteta huomioon, toteaa Parsons (2010, 72). Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakuprosessissa on näin ennen kaikkea tilannekohtaisesti määrittävää, vailla kaikkien kohdalla toteutuvaa perustaa (mt. 76). Lapset ovat tässä tulijoiden massassa ensisijaisesti turvapaikanhakijoita, vasta toissijaisesti lapsia, paasaa Parsons (2010, 77) ja tulee samalla syyttäneeksi oikeusjärjestelmäämme lasten oikeuksien kyseenalaistamisesta. Aiheesta, kylläkin. Rajuimmat oikeusloukkaukset turvapaikanhakijalapsat kokevat hänen mukaansa mahdollisena säilöönottoaikana säilöönottokeskuksessa: lapset saattavat joutua viettämään useita kuukausia ilman mahdollisuutta ulkoiluun tai mihinkään ohjattuun toimintaan. (Mt. 73).

4.1.2 Kotouttaminen

Maahanmuuttajien kasvava osuus väestöstä edellyttää toimia myös Suomessa. Vuosien 1999 ja 2010 välillä Suomeen muuttavien määrä on liki kaksinkertaistunut. Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2012–2015 korostaa kotouttamispalveluihin panostamisen merkitystä. (Valtion kotouttamisohjelma 2012–2015). Kotouttamisella tarkoitetaan maahanmuuttajien tai muuten vähemmistökulttuuriin kuuluvien ihmisten integroitumista osaksi yhteiskuntaa kadottamatta omaa kulttuuri-identiteettiään (mm. Lepola 2002, 11). Vuori (2012, 235) uskoo kotoutumisen rakentuvan ”kaikista niistä kontakteista, joita muuttajalla on suomalaisen yhteiskunnan instituutioihin, yhteisöihin ja ihmisiin”. Tätä prosessia voidaan tukea monin tavoin, paitsi ihmistenvälisen suhteiden luomisen kautta, myös yhteiskunnan tarjoamien palveluiden avulla.

Yhteisöllisyys, jonka pohjana nähdään yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys, on valtion kotouttamisohjelman kulmakivi (Valtion kotouttamisohjelma 2012–2015, 24). Toiseksi kulmakiveksi nostetaan peruspalvelut, joiden saatavuus ja tarjonta tulisi olla mahdollisimman monipuolista maahanmuuttajaperheiden kohdalla. Perhe on keskeinen osa ihmisen elämänpiiriä ja sen merkitys myös kotoutumisessa on keskeinen. Siksi onkin ilmeistä, että kotoutumisen tulisi tukea

yksilöiden lisäksi koko perhettä ja sen keskinäistä vuorovaikutusta. (Mt. 41) Erityiseksi painopisteeksi Valtioneuvosto nostaa lasten ja nuorten kotoutumisen tukemisen ja syrjinnän ja syrjäytymisen ennaltaehkäisyä. Oleskeluluvan saaneiden kotoutumista tuetaan informoimalla perheitä yhteiskunnan tarjoamista (kotouttavista) palveluista, kuten päivähoidosta, sekä tarjoamalla heille yhtäläiset oikeudet näiden palveluiden käyttöön kuin Suomen kansalaisilla on. (Mt. 41).

Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa (2006) sekä Valtion kotouttamisohjelmassa (2012–2015) todetaan päivähoidon ja muiden sosiaalipalveluiden olevan erityisen tärkeitä kotouttamisen osatekijöitä. Lasten ja nuorten kotouttamistoiminta on opetus- ja sivistystoimen alaista (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma).

4.2 Väli tilassa

Elämä hätämajoitusyksikössä on pysähtynyttä ja jatkuvasti liikkeessä. Elämästä puuttuvat meidän arkemme keskeiset elementit: työ, oma koti, harrastukset, perhekin. On nouseva aurinko, laskeva aurinko, keskuksen ruoka-ajat, sairaanhoitajan päivystysajat ja koululaisilla koulu. Lisäksi on muuttuvia, enemmän tai vähemmän kertaluontoisia tapahtumia, kerhoja, kokoontumisia, joiden arvon määrittelee vain tämän kaiken keskellä elävä ihminen itse ja hänen sen hetkinen fyysinen ja psyykinen vointinsa.

Pienissä huoneissaan perheet elävät elämäänsä, heti ovesta ulos astuttaessa on vastassa pakollinen yhteisö, osaston käytävä, jossa muihin asukkaisiin törmäämistä ei voi välttää. Intimiteetti on ajettu pienimpään mahdolliseen yksikköön. Perheiden sisäiset ristiriidat korostuvat tässä pienessä perheelle rajatussa tilassa, jossa ihmisten oma henkilökohtainen tila on satunnaista. Ympäristö rakennuksen ulkopuolella tarjoaa toki omia mahdollisuuksiaan irtiottoihin, mikäli sellaiset onnistuvat perhetilanteen ja muiden hetkikohtaisten asioiden vuoksi. Mutta ulkona kaikki on vierasta, niin metsän kasvit kuin vastaantulevat ihmisetkin. Järven vesi ei tuoksu merelle, mutta saattaa toki silti rauhoittaa. Linnut laulavat, mutta eivät ehkä sillä tavoin kuin kotimaassa. Eksotiikka tuo ihmisen elämään oman virtapiikkinsä, mutta perustukseksi tarvitaan silti jotain pysyvää, tuttua ja omaa. Jotain, jonka ääreen palata silloin, kun maailma muuten on vieras, myrskyisä ja muuttuva.

Elämän aikataulua ja rutiinia saattavat heille siellä pienissä huoneissa edustavat keskuksen ruoka-ajat, työntekijöiden työvuorojen alut ja loput, uutiset, Migrin

puhuttelukutsut, kauppojen aukioloajat, koululaisten koulusta saapuminen ja eri järjestöjen organisoimat toiminnot osastolla. Pysyvyys kiinnittyy ehkä puhelimeen, jonka kameralle on tallennettu elämässä nähtyä, ja niihin tavaroihin, joiden kanssa on kotoa lähdetty, ja joiden kanssa ollaan uutta kotia etsimässä. Se voi kiinnittyä yksittäisiin ihmisiin, joita eri välietapit heidän elämäänsä viskovat, tai tuttuun osaston käyttävän päässä olevaan ikkunaan ja männistönäkymään sen takana. Pysyvyys on rutiineissa, heräämisessä, syömisessä, nukkumisessa.

Kokonaisuus vaikuttaa epätoivoiselta. Vanhemmat pitävät juuri ja juuri pinnalla itsensä saadakseen tarjottua pakollisen turvan lapsilleen, mutteivat jaksa välittää siitä ilosta, jonka nämä tarjoaisivat läsnäolollaan. Lapset roikkuvat siinä huomiossa, jonka voivat jostain saada. Työntekijät mutisevat siitä kaaoksesta, joka osastolla vallitsee, koska ”kukaan ei viitsi” eikä motivoidu. Vapaaehtoisjärjestöt järjestelevät ihmisiä auttamaan hädässä olevia, ja käyvät läpi tunneskaalaa surusta vihan kautta epäuskoisuuteen, kun tapahtumiin ei tulekaan ketään. Koko asialle on helppo lyödä yksiselitteisen negatiivinen ja toivoton leima.

(Kenttäpäiväkirja 19.5.2016)

Turvapaikanhakijat yhteiskunnallisena ryhmänä kuuluvat marginaaliin. Niin poliittisesti, oikeudellisesti kuin sosiaalisestikin turvapaikanhakijuus rakentaa heistä ihmisiä, joilla on erilainen asema yhteiskunnassamme. Yhteiskunnan taholta hyvin hallittua elämää elävä ryhmä ei juuri saa ääntään kuuluviin mediassa tai politiikassa, ainakaan enempää tai muista näkökulmista kuin mistä valtamediat sen tahtovat näyttää. Yleisesti yhteiskunnassamme vastustetaan ihmisten segregointia, eristämistä, mutta turvapaikanhakijoiden kohdalla se tuntuu olevan itsestänselvyys. Palvelujärjestelmä ottaa tämän marginaaliryhmän vastaan vain valtion määräämiltä osin.

Erityiskohtelu näkyy monin tavoin, pienesti ja suuresti. Yksi pienistä asioista voisi olla vastaanottokeskusten kalusteet; nuo kierrätyskeskuksista ja ystävällisten ihmisten varastoista roudatut nukkavierut kasarikamppeet. Kuinka moneen muuhun perustettavaan laitokseen kalusteet hankitaan käytettyinä ja lahjoitustavarana? Kyse on sinänsä pienistä asioista, joista voidaan lukea suurempia tekstejä: kyse on ennen muuta arvostuksesta. Syyt maahamme tulolle eivät näyttäydä riittävän painavina, jotta tulijat otettaisiin vastaan kuin vieraat. Päinvastoin, heitä kohdellaan kuin varastoitavia olentoja, joiden hengissä pitäminen on ainut tavoite. Malkin (2012) mukaan pakolaisuus, sisältäen turvapaikanhakijuuden, on väärässä paikassa olevien ihmisten kategoria. Näin ollen väärässä paikassa oleminen tekee välttämättömäksi myös oikeassa paikassa olemisen

mahdollisuuden, mikä Malkin mukaan määrittää kodin tarkoittamaan tiettyä maantieteellistä paikkaa. Tämä tarjoaa ihmisille, joiden kotimaahan paluu näyttää mahdottomalta, melko epätoivoiset tulevaisuuden näkymät ikuisesti väärässä paikassa elävinä olentoina.

Turvapaikanhakijoiden asema ei-kansalaisina on monelta osin normista poikkeava. Tätä korostavat niin kansalaisten turvapaikanhakijoihin kohdistamat moninaiset asenteet kuin konkreettiset yhteiskunnallista suhtautumista heijastavat käytännöt ja jopa osittainen silmiensulkeminen suhteessa turvapaikanhakijoiden inhimillisiin tarpeisiin. Eriarvoisella kohtelulla ja segregoinnin aiheuttamalla tietämättömyydellä näiden vieraiden kulttuurista tulemme jo itse tukeneeksi heidän negatiivispainotteisen maineensa syntymistä ja vahvistumista. Turvapaikanhakijoiden eristäminen heitä varten pykättyihin laitoksiin korostaa marginaalisuutta ja yhteiskunnallista ulkopuolisuutta entisestään. Laitostaminen luo kuvaa toisten armoilla ja varassa elävistä toiminnan kohteista, vastakohtana aktiivisille toimijoille. Laitoksissa idea on tuottaa palveluja joillekin, arvioitujen tarpeiden mukaan. Laitosasujina turvapaikanhakijat voidaan nähdä myös erityisen hankalana ryhmänä; laitoksen asukaskiintiö muuttuu ja muuttuu jatkuvasti, mikä luo palvelujen järjestämiselle omat haasteensa. Tällaiset sinänsä turvapaikanhakijoista itsestään johtumattomat tekijät vahvistavat negatiivissävytteistä väritystä heidän elättämisestään yhteiskunnan taholta katsottuna. Vaikka tosiasialliset kärsijät jatkuvissa muutoksissa ovat kuitenkin nämä ihmiset, joita muutokset koskevat. Ihmiset, jotka elävät yhteiskunnan laitamilla, välitilassa, ehkä tulossa, ehkä menossa.

Käytän tässä tutkielmassani turvapaikanhakuajasta nimitystä välitila. Välitila kuvaa osuvasti turvapaikanhakuajan luonnetta menneisyyden, omassa kotimaassa ja pakomatalla, sekä tulevaisuuden, kukaan ei tiedä missä, välillä. Välitila on kuin odotushuone, johon ihmiset lykkätään odottamaan neuvonpitojen ja kahvihetkien päättymistä, jonkun viisaamman diagnoosia tulevaisuudesta. Pentikäinen (2005) käyttää tutkimuksessaan, jossa kuulee vietnamilaisten ja somalialaisten kokemuksia pakolaisuudesta, samaa termiä ja kuvaa sitä toistaiseksi jatkuvaksi tilaksi, jossa kaikki on pysähdyksissä. Pentikäisen haastatteleminen turvapaikanhakijoiden mukaan välitilaan kuuluu odotusta ja toivoa paremmasta (mt.). Ajan mittaan mukaan tulevat epävarmuuden kuluttavat tunteet, ja pakolaisuus alkaa muuttua vallitsevaksi olotilaksi ja haastateltavat tuntevat elämänsä hahmottamisen ja hallitsemisen vaikeaksi. (Pentikäinen 2005, 147–148). ”Välivaihe ja tila määrittävät kertojat vähitellen pakolaisen ja passiivisen odottajan rooliin”, toteaa Pentikäinen (2005, 148).

Myös Lähtenmäki (2013) käyttää omassa tutkimuksessaan välitila-nimitystä kuvaamaan vastaanottokeskuksessa, eräänlaisessa marginaalitulassa, vietettyä aikaa. Björnbergin (2011; Lähtenmäen 2013 mukaan) käyttämän siirtymäaika-käsitteen voidaan katsoa kuvaavan ko. aikaa

edellä mainittujen tavoin väliaikaisena, jonkinlaisen odotuksen aikana. Hänen mukaansa turvapaikanhaku-aika merkitsee epävarmuutta sekä ristiriitaisia ja epätasa-arvoisia riippuvuussuhteita (mt.). Suorannan (2011) mukaan välitilaksi kutsumani aika tarkoittaa kokemuksellisesti aikaa, jolla ei ole loppua ennen virallista päätöstä. Kokemukseni mukaan juuri tämä välitilan päätöspisteen, samoin kun sitä seuraavan tulevaisuuden, ennakoimattomuus tekee ihmisen elämän nykyhetkessä erityisen hankalaksi.

Vastaanottokeskus tai hätämajoitusyksikkö on turvapaikanhakijoiden välitilan konkreettinen ilmentymä. Näkyvä yhteiskuntaan pääsemisen odotushuone, josta osa lähetetään takaisin kotiin Burana-purkin kanssa, tai, akuuteimmissa tapauksissa, kun tarvittavat kannattavuuslaskelmat on tehty, aletaan hoitaa ongelmia, jotta elämä laitoksen ulkopuolella olisi mahdollista. Suoranta (2011, 42) kuvaa turvapaikanhakijoiden asumisyksikköä ”erilliseksi, monista erilaisista ihmisistä, kielistä ja kulttuureista, tavoista ja tottumuksista melkein koko ajan liikkeessä olevaksi ja yhä uudelleen rakentuvaksi yhteisöksi.” Vastaanottokeskuksen asukkaita haastatelleen Suorannan (2011, 12) sanojen mukaan vastaanottokeskuksissa asuvien ihmisten päällimmäinen tavoite on selvittää seuraavaan päivään ja hartain toive saada turvapaikka; kaikki muut toiveet tulevat vasta tämän jälkeen.

4.3 Heitä emme kotouta

Suomalaisessa maahanmuuttopolitiikassa kotouttaminen on keskeinen sana. Sillä tarkoitetaan maahanmuuttajien suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumisen tukemista (kts. luku 4.1.2 Kotouttaminen). Integroitumista ja sosiaalista inklusiota tuetaan erilaisin sosiaali-, terveys- ja neuvontapalveluin yksilö- ja perhekohtaisen kotouttamissuunnitelman mukaisesti. Nämä niin sanotut kotouttamistoimet aloitetaan kuitenkin vasta, kun tulijan jääminen maahan on varmistunut. Käytännössä kotouttamissanon käyttäminen turvapaikanhakijoiden yhteydessä on kielletty. Useista konteksteista olen kuluvin vuoden aikana kuullut ”me emme kotouta” –fraasin. Tällainen jäykkä termien taakse meneminen ei kuitenkaan ratkaise itse asiaa. Tosiasiassahan ihminen tullessaan mihin tahansa paikkaan, alkaa välittömästi lukea paikan kirjoittamatonta koodistoa ja mukauttaa omaa toimintaansa ympäristöönsä. Myös turvapaikanhakijana rekisteröity henkilö alkaa sopeutua, voidaan puhua myös kotoutumisesta, Suomeen melko nopeasti tänne saavuttuaan eikä vasta kunnallisen kotouttamisohjelman piiriin päästyään. ”Kotoutuminen on yksilön tarpeista lähtevä prosessi, jossa maahanmuuttaja itse on aktiivisessa toimijan roolissa” ja ”kotouttaminen tarkoittaa niitä

viranomaistoimenpiteitä, joilla yksilön kotoutumista edistetään hyvinvoinnin, terveyden, koulutuksen ja työllisyyden lisäämisen keinoin” määrittelee Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL (THL:n verkkosivut) kyseiset termit. Näyttää siis ilmeiseltä, että kotouttaminen on valtion sääntelyn käsissä, mutta ihmistä henkilökohtaisemmin koskettava kotoutuminen ei. Onko kyse siis siitä, että turvapaikanhakijoille ei haluta antaa ”virallista” lupaa kotoutumiseen siitä puhumalla ennen kuin viimeisen pakon edessä? Turvananojat lykitään säilytyskeskuksiin odottamaan lupaa kotoutumiselle, ikään kuin suomen valtio, kunnat tai me suomalaiset heidän tietovarantojen kasvattamisessaan tai ”ehkä-turhassa” sosiaalisessa integroitumisessaan jotain häviäisimme. Hullunkurista asiasta tekee se, ettei turvapaikanhakijoille kohdennettu toiminta saa olla kotouttavaa toimintaa, mutta lienee kotoutumista tukevan toiminnan piirteet ovat kovin samankaltaisia.

Ihmistasolla kotouttamisen kieltäminen turvapaikanhakuajana on hämäävää myös odotushuone –problematiikan vuoksi. Turvapaikanhakuajana ihmisten nimittäin odotetaan silti hankkivan jonkinlaisia perustietoja suomalaisesti yhteiskunnasta, opiskelevan suomen kieltä sekä tutustumaan peruspalveluihin. Kokemuksellisesti, ja uskon että henkilökohtaisen kotoutumisen kannalta myös, vastaanottokeskuksessa vietetty aika on samaa elon aikaa kuin sen jälkeen mahdollisesti seuraava kotouttamisaikakin. Ja ovathan nivelvaiheet, ennaltaehkäisy ja erilaisten palveluiden preventioluonne kauniita sanoja ja tavoiteltuja asioita muutenkin, miksi ei siis myös turvapaikanhakijoiden kohdalla? Massey (2003, 74–77) puhuu vallan maantieteestä eli siitä, miten rajat ovat yhteiskunnallisten valtasuhteiden ilmentymiä ja ilmauksia. Teoriaa soveltaen turvapaikanhakijat rajataan yhteiskunnallisilla järjestelyillä fyysisesti ja sosiaalisesti marginaaliin, Suorannan (2011) mainitsemaan ”pakkorakoon”. Suomi ohjaa vieraansa istumaan vierashuoneen kapean sängyn laidalle, palvellen kuin vierasta, vaikka tulija on kysynyt työtä ja ruokaa. Hänen olonsa rajataan vierashuoneeseen ja eteiseen, josta silloin tällöin näkee vilauksen asukkaista, jotka hekin heti vieraan huomattuaan nostavat naamarin kasvoilleen, ja josta tullaan silloin tällöin tarjoilemaan valitut palat lounaasta. Vieraalta evätään lähes kaikki, mikä kuuluu talon arkeen.

”Emme ole tutustuneet Suomeen, vaan olleet vastaanottokeskuksessa”, toteaa eräs Suorannan (2011, 94) haastattelema turvapaikanhakija ja tulee äänellään tehneeksi näkyväksi sen, mikä usein jää kuulematta: turvapaikanhakijan, vieraan, oma ääni. Lisäksi lausahdus tulee todentaneeksi edellisissä kappaleissa ihmettelemäni odotushuone- ja segregatiomenettelyn. Vastaanottokeskuksen henkilöstönä erääseen Trust-koulutukseen osallistuessa törmäsin hyvien väestösuhteiden luomisen kaavaan, joka kulki seuraavasti: asenteista turvallisuuden ja vuorovaikutuksen kautta osallistumiseen. Järjestys on sinänsä looginen, mutta kääntäisin sen ylösalaisin turvapaikanhakijoiden ja muun väestön suhteita ajatellen, sillä miten voi muuttaa asenteita (vastaamaan todellisuutta) jos kokemustietoa ei ole? Miten kokea turvallisuutta, jos ei ole ikinä kokenut muukalaisen seuraa? Miten olla

vuorovaikutuksessa, jos ei osallistu? Siispä: olennaista on kontakti. Kontaktin kautta voi osallistua, olla vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutuksessa, kohtaamisessa, epätietoisuus murtuu asteittain ja luo tuttuuden lisäksi turvallisuutta subjektien välille. Ja asenteet muuttuvat, hitaasti mutta varmasti, oman kohtaamiskokemuksen myötä. Massey (2003, 79–80) puhuuakin kohtaamisen autenttisuudesta ja siinä olevasta tilan ja ajan ylittämisen mahdollisuudesta. Hyväksyntä mahdollistuu kohtaamisen kautta yhteiskunnan ja yksilöiden luomia rajoja ja tiloja ylittämällä.

Kotouttamisesta tuntuu tulleen rajanvetotermi, jolla määritellään suojanhakijan validiteettia. Kotouttamisen piiriin pääsevät ne, joille oikeusvaltio on antanut luvan jäädä. Kotouttaminen on byrokratian vahvistamisen termi; mitään emme voi tehdä, jos emme saa kotouttaa, tuntuu olevan viesti. Vaikka samaan aikaan toisaalla pyritään keksimään kotouttamispohjaiselle toiminnalle kiertäviä nimityksiä, jotta ei tultaisi hyppineeksi yhteiskuntabyrokratian varpaille. Turvapaikanhakijoiden marginaaliin eristäminen perustuukin osittain tämänkaltaiseen toimintaan: nimityksillä, termeillä ja määrittelyillä tulemme luoneeksi todellisuutta, johon asenteemme ja asemamme perustuvat. Kun ihmisryhmiltä evätään joitakin oikeuksia (tässä tapauksessa oikeus kotouttamiseen), rajataan heidän toimintamahdollisuuksiaan muodollisesti. Samaa perustaan pohjautuu myös vastaanottokeskusuttaminen ja kapeat opintomahdollisuudet (mm. Peltonen 2016) turvapaikanhakijakontekstissa. En ota henkilökohtaisesti kantaa vaihtoehtoisten käytännön toimien kehittämiseen, mutta omakohtaisen näkemyksen marginaaliteetin muotoutumisesta ja puheen todellisuutta rakentavasta voimasta haluan tuoda esiin.

4.4 Perheen arki vastaanottokeskuksessa

Äiti syöttää poikaansa.

Kaukana kotoa, jota ei ole.

Petetty. Kohtalon kahlitsema,

kulkemaan.

Tyttyret huutavat, eivät mene

vieraiden outojen toisten mukaan,

vaikka pitäisi ja muutkin lapset menevät.

Tappelevat, saavat jäädä.

Äitikin saa jäädä,

äiti, vauva ja tyttäret. Huutamaan.

Eikö kukaan kuule?

(Kenttäpäiväkirja 21.3.2016)

Perheiden arki vastaanottokeskuksissa on katkeamatonta, sitä eivät rytmittä lomat tai viikonloput, sille ei ole vastakohtaa (Salo 2012, 30–32). ”Vastaanottokeskuksessa päivästä toiseen jatkuva samanlaisuus on turvapaikanhakijaperheiden arkea. Heille kaikki on arkea.” toteaa turvapaikanhakijaperheiden arjen rakentumista tutkinut Salo (2012, 29). Hän kuvailee arkea rutinoitumisen prosessiksi, jota määrittelevät sen ajallisuus (toistavuus), tilallisuus (kodintuntu) sekä modaalisuus (tavanmukaisuus) (Mt. 13).

Kaikki Salon (2012) haastattelemat turvapaikanhakijat puhuivat odottamisesta ja ajasta. Vastaanottokeskuksissa kaikki odottavat, epävarmuudessa, ja odottavan aika on pitkä. Elämä rytmittyy turvapaikkaprosessin vaiheiden mukaan, ajan käsite on jakautunut lähinnä menneeseen, nykyiseen ja tulevaan. (Mt. 29–30). Eletään maailmojen välissä; kontaktien myötä edelleen menneessä ja toiveiden myötä tulevassa, mutta nykyhetki on läsnä lähinnä itseään toistavana samanlaisuutena. Tulevaisuuteen kohdistuvan aina läsnä olevan odotuksen tekee erityisen ankaraksi se, etteivät turvapaikanhakijat usein edes tiedä, mitä odottaa. Tästä seuraa stressiä, joka synnyttää sosiaalisia ja psyykkisiä ongelmia sekä vaikeuttaa käytännön elämää. (Mt. 32–33). Lähteenmäen (2013, 174) tutkimuksen mukaan hakijoiden vointia heikentävät turvapaikanhakumaassa jatkuvat, pakomatkalta ja kotimaasta tutut, pelon, epävarmuuden ja syrjinnän kokemukset. Myös Pirinen (2008), Salo (2012) ja Pentikäinen (2005) allekirjoittavat turvapaikanhakuajan lisäävän perheiden

stressiä ja psyykkistä oireilua. Pirinen (2008, 76) rakentaa kuvion turvapaikanhakijoiden kurjuuden jatkumosta, jossa kuvataan turvapaikanhakuajan eri vaiheissa koetun kurjuuden laatua ja määrää. Kuvion mukaan kurjuuden määrä vähenee ajan myötä, siirryttäessä kotimaan kokemuksista pakomatkan kautta vastaanottokeskukseen ja kotoutumisvaiheeseen, mutta erityisesti psyykkiset oireet voivat lisääntyäkin. Kotoutumisaikana syrjinnän kokemukset voivat olla erityisen raskauttava kokemus (mt 76), mikä puhuu kotouttamisen ennakoivien toimien aloittamisen puolesta jo välivaiheessa. Perheiden odottamattomat ja vasten heidän tahtoaan tehtävät siirtämiset keskukselta toiseen kuormittavat myös perheiden elämää (Pirinen 2008, 98). Perheiden kiinnittyminen sosiaalisesti tai fyysisesti mihinkään tilaan on tehty lähes mahdottomaksi.

Perhe, läheisimmät matkalla läsnä olevat ihmissuhteet, on jäsenilleen tärkeä tuki ja turva (mm. Lähteenmäki 2013; Salo 2012; Suoranta 2011). Irrallisuus kaikesta muusta elämässä muodostaa perheenjäsenten välille vahvan riippuvuus- ja tukisuhteen, joka antaa paljon, mutta voi myös muodostua hyvinvoinnin esteeksi. Lähisuhteiden kuormittavuus (esimerkiksi toisista huolen kantaminen) voi varsinkin lasten kohdalla kääntyä heidän kehitystään ja tarpeiden täyttymistään vastaan (Lähteenmäki 2013, 176). Lasten vointi on kiintymyssuhteiden kautta hyvin sidoksissa vanhempien hyvinvointiin. Perhe on kuitenkin lähtökohtaisesti jäsenilleen hyvin positiivisesti väritynyt elämän osa; jotain sellaista, josta on ollut mahdollista, ja on edelleen, pitää kiinni kaiken muutoksen keskellä. Perhe ovat ne ihmiset, kenties ainoat, joiden kanssa voit jakaa mennyttä, nykyaikaa ja mahdollisesti tulevaakin, kaikesta huolimatta.

Oman kokemukseni mukaan turvapaikanhakijaperheet ovat vielä yksinäisiä turvapaikanhakijoita enemmän kiinni tasaisessa arjessaan vastaanottokeskuksessa. Lapset sitovat perheensä kiinni pieneen arkeen jo suomalaisten perinteisessä kansanluokassa, miksipä ei siis vastaanottokeskuksessakin. Lasten ja muiden perheenjäsenten lääkärintähtä ja muut sosiaalitoimen palvelut tosin saattavat tuoda yksittäisiin päiviin rutiinia, mutta kokonaisvaltainen päiväjärjestys on usein kateissa. Arki muodostuu pakollisista askareista ja satunnaisista yhteiskunnan hallinnoimista menoista, mutta esimerkiksi vuorokausirytmä on usein sekaisin, koska aamuisin ei välttämättä ole yhtään syytä nousta ylös sängystä. Eikä näin ollen iltaisin mennä nukkumaan. Vastaanottokeskuksen henkilökunta onkin usein huolissaan lasten kasvatuksesta, ja muun muassa riittävästä unesta (myös Suoranta 2011, 59). Yhteisessä tilassa vallitseva masentuneisuus, ahtaat elinolot ja yhteiset saniteetti- ja keittiötilat sekä hyvin rajallinen intimitetti ahdistavat perheiden elämää omalta osaltaan.

Myös perheet myöntävät tietämättömyytensä suomalaisen yhteiskunnan suhteen (Salo 2012, 37–38), eläväthän he vain vastaanottokeskuksessa. Koululaisilla on keskuksen lisäksi useimmiten toinenkin tila, koulu, jossa he elävät. Koulu myös rytmittää opettamiensa lasten elämää, tuo erilaisuutta siihen tasaiseen arkeen, jota vastaanottokeskuksissa eletään. (Mt. 37–38). Vanhemmille

on vastaanottokeskuksessa velvoittavaa (vastaanottorahan pienennyksen uhalla) suomen kielen opetusta sekä työ- ja opintotoimintaa. Nämä elämän sisällöt uhkaavat kuitenkin usein jäädä vaillinaisiksi varsinkin pienten lasten vanhempien kohdalla, kun lastenhoitoa on järjestetty, jos on, kovin satunnaisesti. Suoranta (2011, 59) kertoo lastenhoitomahdollisuuksien puutteen estävän äitien osallistumista kielitunneille, erilaisille jatkokursseille sekä harrastamasta liikuntaa. Vastaanottokeskuksen henkilökunnan työresursseihin Kaupissa, kuten ei keskimäärin muuallakaan, ole laskettu aikaa lasten hoitamiseksi, jolloin lastenhoitopalvelut ovat pitkälti riippuvaisia vapaaehtoistoimijoista. Tässäkin kohdassa riippuvuus vastaanottokeskuksen henkilökunnasta tai muista toimijoista sitoo turvapaikanhakijoiden toimijuutta.

Oman näkemykseni mukaan perheet tarvitsisivat ennen kaikkea kontakteja; ihmisiä, tuttavien, arjen jakajia. Vaikka erilaisia kummi- ja tukihenkilötoimintoja on pikkuhiljaa kehitelty, on suurin osa heille osoitetusta avusta vaate- ja huonekalulahjoituksia. Sekä viranomaisten myöntämää aikaa odottaa, tilaisuuksia käydä perustelemassa tulemistaan ja kutsuja tulla kuulemaan, mitä heidän elämästään on päätetty. Olennaista olisi kai kokemus kuulumisesta ja hyväksynnästä, niistä asioista, joita tavallisesti jaamme tuttaviemme ja ystäviemme kanssa. Sillä ihmisten kautta me yhteiskuntaan liitymme.

4.5 Lapsi turvapaikanhakijana

*Nainen huutaa,
ja minuun sattuu.
Se ei halua, ja se on äiti.
Jonkun lapsen äiti, jonkun lapsen,
joka ei ymmärrä. Tuskaa
Kuulee vain hädän, jonka me kaikki.
Lapsen korvin.
Ja kätkevin sydämin.*

*Se nainen huutaa
mutta esivallan rauta ranteissa
puhuu toista totuutta.
Maastapoistamispäätös.*

(Kenttäpäiväkirja 21.3.2016)

Turvapaikanhakijaperheiden arki vastaanottokeskuksissa koostuu odottamisesta, jota rytmittävät satunnaiset rutiinit. Perheet odottelevat siinä, missä kaikki muutkin, ja sitä, mitä muutkin. Lasten kohdalla tilanne voidaan nähdä kaksinkertaisena odotuksena; käytetäänhän tiettyjen vanhakantaisten lapsikäsitysten pohjana metaforaa lapsuudesta aikuisuuden olohuoneena. Nykyään mainituista lapsuuden arvoa vähättelevistä puhetavoista on jo lähes irtisanouduttu, mutta turvapaikanhakijalasten kohdalla tilanne näyttäytyy erilaisena: heidän lapsuutensa vastaanottokeskuksissa kuluu ”siinä sivussa”. Heihin ei juuri kiinnitetä huomiota, lukuun ottamatta pakollisia riitoihin ja meteliin puuttumisia ja vanhempien huolehtimattomuuden päivittelyä. Lapsi, joka on tullut maahan perheensä mukana, tuntuu olevan turvapaikanhakukentällä kuin peräkärri, jonka akselit kiljuvat huoltoa; tulee perässä ja voi kyllä odottaa. Niin aikuisten huolissa, migrin papereissa kuin suomalaisen yhteiskunnan silmissä nämä lapset kulkevat ”siinä sivussa”, odottelevat, koska heidän huoliaan kuunnellaan ja tarpeisiinsa vastataan. Sinänsä ihailtavaa on optimismi, jolla suhtaudutaan lasten joustamiskykyyn heitä itseään koskevissa asioissa, mutta harvemmin tullaan ottaneeksi huomioon, että tällä odottelulla saattaa olla pidempiaikaisia seuraamuksia.

Lapsi, joka asuu vastaanottokeskuksessa, on kuin kuka tahansa lapsi. Hän leikkii, kasvaa ja kehittyy, liikkuu, kokeilee ja tutkii. Puhuu, kuulee ja näkee. Rakentaa ymmärrystään kokemansa

pohjalta, kasvattaa identiteettiään tuntemansa kautta. Lapsi on herkkä, hän imee itseensä ja kasvuunsa ympäriltään paljon. Vastaanottokeskuksissa tätä usein ei huomioida asian arvon vaatimalla tavalla; mahdollisuudet leikkiin ja liikkumiseen ovat usein rajalliset, ja pienissä tiloissa lapsen luonnollinen liike ja ääni ovat toisinaan liikaa. Kasvava lapsi tarvitsee tilaa ja ymmärrystä, joista molemmista voi mainitussa ympäristössä olla puute konkreettisten olosuhteiden sekä mahdollisesti vanhempien henkilökohtaisen voinnin vuoksi. Lisäksi nämä lapset, jotka usein ovat nähneet ja kokeneet elämässään jo paljon pelkoa, epävarmuutta ja konflikteja, altistuvat samoille kokemuksille vielä turvapaikanhakuajana (mm. Lähteenmäki 2013). Perusturvallisuutta horjuttavien tapahtumien, kuten maasta poistamiset, kielteiset turvapaikkapäätökset, itsemurhayritykset jne., yleisyys heidän ”kotonaan”, vastaanottokeskuksessa, vaikuttaa lasten vointiin ja perheiden odottamattomat siirrot keskuksista toiseen stressaavat ja pelottavat lapsia (Lähteenmäki 2013, 175–177). Pirisen (2008, 75) mukaan pitkittynyt turvapaikanhakuajana on omiaan traumatisoimaan lapsia ja perheitä uudestaan. Erityisesti alle 15-vuotiailla on suuri riski sairastua psyykkisesti (mt.).

Vaikka lapset vastaanottokeskuksissakin näyttävät yleensä elävän tyypillistä lapsen elämää isoine pienine suruineen ja iloineen, näkyy elämäntilanne heidänkin elämässään ja käytöksessään monin tavoin. Lähteenmäen tutkimuksessa (2013) lapset kertoivat satuja, joita saivat kuvittaa. Usein näissä tarinoissa käsiteltiin kuoleman ja tappamisen aihepiirejä. Turvapaikkapäätöksen odottamisen epämääräisyys näkyy lapsissa ikävystymisenä, levottomuutena ja toivottomuutena (Vitus 2010; Lähteenmäen 2013, 35 mukaan). Aiemmin aihepiiriin perehtyneistä tutkimuksista (mm. Lähteenmäki 2013, Pentikäinen 2005, Pirinen 2008) voidaan johtopäätösmäisesti todeta lasten aiempien vaikeiden kokemusten, hakuajanaikaisten olosuhteiden ja vanhempien voinnin vaikuttavan suoraan heidän elämäänsä hyvinvoinnin ja psyykkisen terveyden kautta.

Turvapaikanhakijalapsille perhe ja perheen oma huone (kodin symbolina) ovat keskeisiä asioita heidän elämässään vastaanottokeskuksissa (Alahuhtala & Simula 2013, 64). Lapsi tarvitsee vanhempiaan ja perhettään erityisesti tässä kontekstissa, jossa mukanaolevat läheiset ovat usein ainut pysyvä asia. Lapsen kiintymyssuhteiden ja muun turvallisen kasvun voivatkin vaarantaa vanhempien estyneisyys huolehtia lapsistaan ja vastata heidän tarpeisiinsa. Salon (2012) tutkimuksen mukaan lapsista ei jakseta huolehtia varsinkaan hakuajan pitkittyessä, ja he vaeltelevatkin usein oman onnensa nojassa, yksin tai ryhmänä ja hakevat huomiota ja lohtua vastaanottokeskuksen työntekijöiltä. Myös riidat lasten kesken ovat yleisiä ja väkivaltainen käytös näyttäytyy opittuna reagoimisen mallina. (Salo 2012, 43). Oman kokemukseni pohjalta allekirjoitan mainitun. Alahuhtalan ja Simulan (2013, 64) mukaan vanhemmilla vastaanottokeskuksissa oli keskimäärin heikot lähtökohdat tukea lapsiaan myös yhteiskuntaan kiinnittymisessä.

Kouluikäisille lapsille koulu on mahdollisuus toiseen tilaan, ja hetkittäiseen irtautumiseen vastaanottokeskuksen sosiaalisesta ympäristöstä sekä siihen liittyvistä asioista. Koulu tuo rytmiä ja sisältöä isompien lasten elämään, ja mahdollistaa lasten arvostaman ohjatun yhdessä tekemisen ja leikkimisen. Haasteellisiksi kouluikäiset sen sijaan kokevat vapaapäivät ja loma-ajat, jolloin päivien rytmi voi olla taas kadoksissa. (Alahuhtala&Simula 2013, 54–56; Lähtenmäki 2013, 178). Kouluikäiset lapset, puhuessaan hyvin englantia ja oppiessaan suomen kielen usein vanhempiaan nopeammin, ajautuvat usein toimimaan tulkkeina vanhemmilleen (Lähtenmäki 2013, 99).

Lasten pahoinvointi vastaanottokeskuksissa on paitsi ilmeistä, myös esitettyjen perusteiden pohjalta ymmärrettävää. Lähtenmäen (2013, 177) mielestä tämä johtuu lasten oikeuksien toteutumattomuudesta heidän kohdallaan. Hänen tutkimuksensa (2013) mukaan lasten pahoinvointi kyllä huomattiin, mutta siihen ei nähty olevan resursseja puuttua, joten siitä vaiettiin. Ja jos lapsille ei anneta mahdollisuutta puhua, eivät he puhu. Tämä taas kaventaa lasten äänessä olon ja omien tarpeiden esiintuonnin mahdollisuuksia muutenkin toimijuutta rajoittavassa ympäristössä. Myös lapsiturvapaikanhakijoiden olojen kohentamisen kohdalla odotetaan turvapaikkapäätöstä, mikä tuntuu hurjalta lapsuuden laskennallisesti lyhyttä ja merkityksellistä aikakautta ajatellen. Lähtenmäki (2013, 8) toteaa turvapaikanhakijalasten olevan ”juridisesti, kulttuurisesti, sosiaalisesti ja poliittisesti alisteisessa asemassa ympäri maailmaa.”

Lapsille suunnattu kerho-, harrastus- ja koulutoiminta näyttäytyy heille tärkeänä paikkana, jossa tuoda esiin kokemuksiaan, toiveitaan ja mielipiteitään. Ne mahdollistavat kuuluvuuden, osallisuuden ja sosiaalisen arvostuksen tärkeät kokemukset, toteaa Lähtenmäki (2013, 175). Ihmissuhteiden luomiseen liittyvien mahdollisuuksien myötä nämä paikat myös lisäävät lasten emotionaalista ja sosiaalista pääomaa, josta he tulevat hyötymään todennäköisesti myös jatkossa (mt.). Kaikenlainen lasten, niin kouluikäisten kuin nuorempienkin, toiminta on siis ylen perusteltua, mutta vain satunnaisesti toteutettua vastaanottokeskuksissa. Yleisimmin tämä riippuu siitä, löytyykö ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita toimintaa järjestämään ja valmiita sitoutumaan siihen.

4.6 Raja-aitoja kaatamassa?

Edellä luodut kuvaukset turvapaikanhakijan asemasta Suomessa ja lapsiperheen arjesta vastaanottokeskuksessa ovat suoraa tekstiä, johon tulee suhtautua pienellä varauksella siihen liittyvien tunnekokemusten vuoksi. Kuitenkin mainittu on tutkimustietoa, ja sen perusteet ovat validit; esitetty on totta. Vastaanottokeskuksissa asuvia turvapaikanhakijoita on Suomessa ollut

pitkän aikaa suhteellisen pieniä ryhmiä, ja suurin osa käyttämästäni heitä koskevasta tutkimustiedosta koskee nimenomaan aikaa ennen syksyn 2015 ”turvapaikanhakija-aaltoa”. Aiheen noustua yhteiskunnallisesti ajankohtaisemmaksi kysymykseksi turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyttyä, uskon myös heidän asemansa parantuneen. Tasa-arvo- ja inhimillisestä näkökulmasta turvapaikanhakijoiden, niin lasten kuin aikuisten, yhteiskunnallisessa asemassa ja elinoloissa on vielä parantamisen varaa, vaikka parempaan suuntaan ollaankin jo menossa.

Malkin (2012, 185) mukaan etnografia tutkii ”ihmisten ja instituutioiden välillä vallitsevia sosiaalisten suhteiden järjestelmiä”. Yhteiskunnan huonosti tunnettujen marginaaliryhmien ja instituutioiden välinen kanssakäyminen on kahta mielenkiintoisempaa. Usein näihin suhteisiin liittyvä byrokratia tuntuu tuovan näkyväksi niiden todellista sosiaalista perustaa, ja toisaalta sosiaalisen perustan muutosliikkeet tuntuvat helposti kompastuvan jäykkään byrokratiaan. Olemme tottuneet olemaan toimimatta, mikäli toiminnalle ei ole selkeää hallinnollista ohjenuoraa (Suoranta 2011, 111). Tarvittaisiin poliittista mielikuvitusta ja rohkeutta tehdä asioita kansalaistoiminnan nimissä, jotta tehdyt asiat, tuotetut palvelut voisivat tulevaisuudessa nousta yleisesti tunnustetuiksi. Tällaisesta rohkeasta mielikuvituksesta Kaupissa aloitettu alle kouluikäisille lapsille suunnattu kerhotoiminta on hyvä esimerkki: nähtiin tarve ja vastattiin siihen käytettävissä olevin resurssein. Oltiin valmiita joustamaan ja tekemään yhteistyötä myös niiden alueiden välillä, jotka yleensä kuuluvat eri kentille (kuten seurakunta ja kaupungin julkiset palvelut). Oleellista ei ollut se, ketkä synnyttävät tai ”kenen” toiminta oli, vaan se, että sitä oli.

Kaupissa lähdettiin liikkeelle kaupungin varhaiskasvatuksen projektissa työskennelleen lastentarhanopettajan ajatuksesta jatkaa väliaikaisluonteisena tehtyä kerhomaista toimintaa alle kouluikäisten turvapaikanhakijalasten kanssa. Alettiin koota joukkoja, joiden avulla mainittu toiminta saataisiin käyntiin. Yksittäiset ihmiset, kukin oman tahonsa edustajina, tarttuivat toimeen: rakennettiin verkostomainen systeemi, jossa pyrittiin kaikkien tahojen resurssit yhdistämällä tarjoamaan turvapaikanhakijalapsille sellaista toimintaa, joka tarvepohjalta nähtiin tarpeelliseksi. Tampereen kaupungin lastentarhanopettajan, yksityisen sirkusyrittäjän, yliopiston varhaiskasvatuksen opiskelijoiden ja Tampereen seurakunnan edustajan takana olivat suuremmat toimijat: Tampereen kaupungin varhaiskasvatus, Tampereen yliopisto ja Tampereen seurakunta. Jokainen mukanaolija toi omastaan mukaan jotain, resurssien mukaan aikaa ja osaamista. Uudella arenalla toimiessa eri toimijoiden yhdessä tuottaman tiedon vaikutus on merkittävä toiminnan kattavuudelle. Vastaanottokeskus- ja varhaiskasvatuskonteksteissa eri tavoin toimineet tahot pystyivät yhdessä tuottamaan huomattavasti yksittäistä palveluntarjoajaa laajemman näkökulman toiminnan suunnitteluun, tuottamiseen ja kehittämiseen. Verkostomainen rakenne mahdollisti toiminnan käynnistämisen sillä laajuudella, että se voitiin ottaa osaksi vastaanottokeskuksen

toimintoja yksittäisen organisaation tai järjestön toteuttamaa toimintaa tiiviimmin. Pyrittiin säännöllisyydellään perheitä tukevan toiminnan tuottamiseen yksittäisten kerhokertojen sijaan sekä kohderyhmän tarpeita kartoittavaan ja huomioonottavaan työotteeseen.

5 TURVAPAIKANHAKIJALASTEN OIKEUS VARHAISKASVATUKSEEN

Jotta voidaan ehdottaa jonkin uuden toiminnan aloittamista, on sille esitettävä tarve ja perustelut. Tässä luvussa keskityn erityisesti vastaamaan kysymykseen, miksi turvapaikanhakijalapsille tulisi tarjota varhaiskasvatuspalveluita. Varhaiskasvatuksen merkityksen perustelussa korostuvat kasvatustilafilosofinen ja omakohtainen, kokemukseen perustuva näkökulma sekä Lapsen oikeuksien sopimuksen (1989) ja varhaiskasvatuksen tilannekatsauksen (2016) esittämät argumentit turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen puolesta. Keskeiseksi sisällöksi nousee varhaiskasvatuksen rooli lapsen edun turvaamisessa varsinkin perheen kuullessa yhteiskunnan riskiryhmiin.

5.1 Varhaiskasvatuksen merkitys välitilassa

Keskustelu kasvatuksen merkityksestä yksilöä, yhteiskuntaa ja maailmaa vahvistavana toimena koskee turvapaikanhakijalapsia siinä, missä kaikkia muitakin. Kasvatuksen oikeutus ja hyöty ovat universaaleja. Vastaanottokeskuksessa alle kouluikäiset lapset jäävät usein vaille minkäänlaista ohjattua toimintaa, ja elävät arkeaan vanhempien kanssa seisahduneessa ilmapiirissä, vaillinaisissa tiloissa suhteessa leikkiin ja vapaaseen olemiseen. Lasten kasvun ja kehityksen tuki rajoittuu pääosin terveyspalveluihin, ja vanhempien resurssien mukaiseen toimintaan. Vastaanottokeskuksen henkilökunnalta saadun palautteen mukaan tarve kaikenlaiselle näille lapsille suunnatulle toiminnalle on kova; puhutaan lastenhoito- ja kerhotoiminnasta, mutta myös vanhempien kasvatusta tukevasta työstä.

Keväällä 2016 vastaanottokeskukselta saadun viestin mukaan suuri osa vastaanottokeskuksen perheosaston ongelmista johtuu lapsista, joita ei valvota. Oleellista olisi saada lapset ”ruotuun”, ”pois jaloista ja rikkomasta paikkoja”. Myös Suoranta (2011, 52) ja Salo (2012, 45–46) ovat tutkimuksissaan törmänneet samaan aiheeseen: vanhemmat sanovat kaipaavansa toimintaa lapsilleen, jotka oppivat keskenään ollessaan ja muilta lapsilta pahoja tapoja ja kirosanoja. Omien

kokemusteni mukaan lapset tarttuvat innokkaasti ulkopuolisten tarjoamiin virikkeisiin ja vanhemmat ovat kiitollisia hetkistä ilman lapsia. Lapset ja vanhemmat, sekä siinä sivussa osaston henkilökunta, tuntuvat kaipaavan siis ohjattua, arkea rytmittävää ja omaa elämänhallintaa tukevaa toimintaa.

Suorannan (2011, 60) mukaan hetkillä, jolloin vanhemmat saavat omaa aikaa ja lapset oppivat tärkeitä asioita, kuten suomen kieltä, on vanhempiin voimaannuttava vaikutus. Lasten toiminta, esimerkiksi päivähoito, koetaan vanhempien taholta hyväksi myös lasten sosiaalisen kehityksen ja yhteiskunnallisuuden osallisuuden vuoksi. (Mt.) Perusopetuksen valmistavaan opetukseen oppivelvollisuusikäiset lapset saadaan nopealla aikataululla ja lyhyeksikin ajanjaksoksi, mitä pidetään perheiden jaksamisen ja säännöllisen päivärytmin löytymisen kannalta merkittävänä asiana (mt. 104). Samaa perustelua voisi varmasti käyttää myös varhaiskasvatuspalveluiden puolustukseen: säännöllinen päivärytmi, rutiinit ja selvät säännöt ovat olennaisia pienen lapsen elämän hahmottajia ja turvallisuuden luoja.

5.1.1 Kasvatuksen merkitys turvapaikanhakijalapselle

Kasvatus on yksilön henkilökohtaisten voimavarojen esiin houkuttelemista, vahvuuksien tunnistamista ja tunnustamista sekä heikkouksien suhteellistamista. Se on ainutlaatuisen ihmisen löytämistä. Olennaista tässä prosessissa on myönteisten kokemusten saavuttaminen itsestä osana muiden ihmisten kanssa muodostettuja yhteisöjä ja toisaalta omana, arvostettuna yksilönään.

Tasapainoisen ihmisen kehitykselle luo pohjan hyvän omanarvontunnon rakentuminen. Tunteet huomioiduksi ja hyväksytyksi, arvostetuksi ja rakastetuksi tulemisesta ovat keskeisiä ihmisen psyykkisiä tarpeita. Pieni lapsi kaipaa avointa huomiota ja välittämistä erityisen paljon, ja on vastaavasti erityisen haavoittuvainen olosuhteissa, joissa näitä puuttuu. Lapsen egosentrisyys näkyy usein spontaanina itsearvostuksena, mutta on olemassa myös vastakohtanaan: lapsi on herkkä kääntämään myös negatiiviset asiat itseensä, omaksi syykseen. Tämän takia niiden lasten, joiden elinolot ovat olleet tai edelleen ovat lapsen tarpeisiin puutteellisesti vastaavia, huomioiminen kasvatuksellisin keinoin on erityisen tärkeää. Lapsi rakentaa ihmisyyttään, tulevaisuuttaan nyt.

Lapsen näkökulman, kokemuksen ja tarpeiden nostamista keskiöön voidaan kutsua lapsilähtöisyydeksi. Lapsilähtöisyyden pohjana on PROPORTE- periaate (protection, participation & provision), joka pohjaa YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen. Lyhenne korostaa sopimuksen uusia painotuksia, jotka tuovat esiin lapsen osallisuutta ja vaikuttamista sekä omaa asemaa yhteiskunnassa. Puhutaan myös lapsen subjektivoitumisesta. (Kinos 2001, 14). Lapsilähtöisyyden yhtenä kulmakivenä on lapsen yksilöllisyyden huomiointi; turvapaikanhakijalasten kohdalla tämä

tarkoittaa myös lapsen taustojen, elinolojen ja tulevaisuuden näkymien tavallista suurempaa huomiointia lasta kohdattaessa.

Turvapaikanhakijalapsi elää jatkuvasti muuttuvassa pysyvyydessä, kohtaa paljon erilaisia toimijoita ja virikkeitä, eikä ehkä tiedä, mihin uskaltaa tarttua ja kiintyä. Mahdollisesti traumaattisten kokemusten ja lapselle merkittävien emotionaalisten ja sosiaalisten suhteiden katkeaminen kotimaasta lähdettäessä on myös hyvä huomioida. Olisikin hyvä, jos turvapaikanhakijalapsia koskeva toiminta voisi olla heidän omanarvontuntoaan ja itsearvostustaan tukevaa tarjoamalla heille tiloja olla vapaa lapsuuteen kuulumattomista huolista (kuten vaikeat kokemukset, hankalat elinolot tai vanhempien psyykkiset ongelmat), mahdollisuuden turvalliseen ja pitkäjänteiseen läheisyyteen ja ihmissuhteisiin sekä oikeuden leikkiin, lapselle ominaiseen toimintaan. Vaikeiden asioiden käsittely lapselle sopivalla tavalla, esimerkiksi leikin ja taiteen kautta, tukee myös lasta elämässä eteenpäin. Yksilöllisen huomioinnin lisäksi lapsen tulisi saada olla juuri se ainutlaatuinen yksilönsä, kuka on, ja tulla kuulluksi itsenään. Toimijuus, tuo nyky-yhteiskunnan muotiasana, tarkoittaa yksilöllisen vapauden ja tasa-arvon vahvistamista, sisältäen muun muassa mahdollisuuden vaikuttaa toimintoihin, joihin osallistuu.

Lähteenmäen (2013, 175) mukaan vastaanottokeskuksissa arkeaan eläville lapsille kuulumisuuden, osallisuuden ja sosiaalisen arvostuksen kokemukset rakentuvat suurilta osin juuri instituutioiden ja organisaatioiden järjestämän toiminnan kautta. Parhaimmillaan tällainen toiminta kasvattaa lasten emotionaalista ja sosiaalista pääomaa, sekä tarjoaa heille mahdollisuuden rakentaa luottamuksellisia ihmissuhteita myös perheen ulkopuolisiin tahoihin (mt.). Tällainen henkilökohtainen verkostoituminen voidaan nähdä olennaisena osana positiivisen minäkuvan ja omakohtaisen sekä kulttuurisen identiteetin muodostumista. Lähteenmäki (2013, 175) näkee vastaanottokeskuksissa eläville lapsille järjestetyssä kerhotoiminnassa lapsilla mahdollisuuden tuoda esiin kokemuksiaan, mielipiteitään ja toiveitaan. Lapsen ääni tarvitsee usein oman tilansa elinpiirissä, joissa se uhkaa muuten jäädä kuulematta. Lasten yksilöllisen itsenäistymiskehityksen vuoksikin tilat oman äänen esiintuomisella ja sen vaikuttavuuden kokeilulle ovat merkityksellisiä. Kinoksen (2001, 37) mukaan lasten intressien, heitä kuulemalla saavutettujen, tulisi myös määritellä toiminnan sisältöjä. Turvapaikanhakijalasten kohdalla lasten omien toiveiden ja tarpeiden kuuleminen ja huomioonottaminen vanhempien toiveiden lisäksi onkin tärkeää perheenjäsenten välisten mahdollisten intressiristiriitojen vuoksi.

Vastaanottokeskuksen lapsitoiminnan yksi oleellinen tavoite on ryhmäytyminen. Lasten sosiaalisia verkostoja on kadonnut, mennyt rikki ja kuulumisen tunne mihinkään perhettä laajempaan yksikköön voi olla kateissa. Lähteenmäki (2013, 175) kertoo ryhmän jäsenyyden olleen merkityksellistä hänen haastattelemlleen turvapaikanhakijalapsille. Lapset halusivat kuulua

vastaanottokeskuksen lapsiryhmiin, sillä ne takasivat heille peli- ja leikkikavereita. Lisäksi jäsenyys, osallisuus ryhmässä, teki mahdolliseksi tuen ja arvostuksen saamisen toisilta lapsilta. (Lähtenmäki 2013, 70). Ihmisen elämässä, niin lapsen kuin aikuisenkin, keskeistä on hyväksynnän, arvotusten ja välittämisen kokeminen muiden ihmisten taholta. Itsensä toteuttaminen, itsenäisten päätösten tekeminen ja oman mielipiteen julkituonti rakentavat itsenäistä ja tasapainoista minäkuva, joka mahdollistaa rakentavan suhtautumisen myös ympäristöön: toisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Elämän taitojen, eli pitkälti sosiaalisen kanssakäymiseen liittyvien taitojen, oppiminen on jokaisen yksilön oikeus. Lapsen oikeus on saada osakseen lämpöä, turvaa ja välittämistä, jotta voi hän voi oppia antamaan niitä myös muille.

Kasvatuksen merkitys humanin pääoman kasvattajana on jokaisen yksilön, ja suuremmissa mittakaavassa koko maailman, etu. Kinon (2001, 17 ja 24) syyttää erilaisia kehitysteorioita siitä, että ne pilkkovat ihmisen osiin ja hylkäävät ajatuksen kokonaiseksi ihmiseksi kasvamisesta. Yhdyn Kinon (2001) ajatukseen siitä, että lasta tulisi aina kohdella kokonaisvaltaisena, ainutlaatuisena yksilönä, ei kehityksensä ja elämän osiensa summana. Keskeistä kasvatuksessa tulisi olla oman mahdollisuuden, oman tilan antaminen jokaiselle lapselle ja näin omakohtaiseen ymmärrykseen perustuvan sivistyksen juurruttaminen häneen. Mikäli yksilön toimijuutta, osallisuutta tai itsenäisyyttä toistuvasti rikotaan tai rajataan, on vaarana, että ennemmin tai myöhemmin nämä altavastaavaksi joutuneet nousevat koettuja alistajiaan vastaan. Freire (2005, 44) muotoilee seuraavasti: ”epäinhimillistyminen johtaa sorretut taisteluun niitä vastaan, jotka ovat tehneet heidät vähemmän ihmisiksi”. Tukekaamme siis täyden ihmisyyden ideaalia kaikissa paikoissa, joissa toimimme! ”Täysi ihminen” on huomioitu ja siksi voi huomioida, se rakentaa yhteiskuntaa välittämällä ja viisaalla kritiikillä sekä yhteistyöllä.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton verkkosivuilla määritellään kasvatuksen yhdeksi tavoitteeksi lapsen itsenäisyyden tukeminen. Kasvaessaan lapsi varttuu osaksi perhettään ja yhteiskuntaa. Kasvatuksessa hän oppii, mikä on oikein ja väärin, sekä, mitkä ovat hänen oikeutensa ja velvollisuutensa, vastuunsa. (Mt.). Turvapaikanhakijalasten kasvatusta tulisi tarkastella tästä samasta pelkistetyistä, yksilön ja yhteiskunnan näkökulmia korostavasta, näkökulmasta. Samoin kuin suomalaislasten varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon eri kulttuuriryhmien ja lasten yksilölliset tarpeet, tulee ne huomioida myös näiden lasten kohdalla. Avarakatseinen ja tasavertainen kohtaaminen lapsen ja yhteiskunnan välillä rakentaa myös suurempia linjoja: kansalaiset ovat osa yhteiskuntaa, ja toimivat myös asennetasolla sen raamittamin ottein.

5.1.2 Kasvatus paremman maailman ja yhteiskunnan puolesta

*Kolmetoistavuotias kantaa
vauvaveljensä sisään ja luovuttaa
syyliini. Oikeastaan kirjoitan päivän reportaasia,
mutta annan hymyn levitä pieniltä kasvoilta
virallispersoonani.*

*Pojat makaavat lattian vihreällä matolla
Isompi kuuntelee sykkivää musiikkia,
kesken tiukimman tempon
pikkuveli kaapataan rutistukseen,
jossa näen kaiken elämän
kivun, pelon
kun isä on missä lie ja äiti
sosiaalityöntekijän huoneessa.*

(Kenttäpäiväkirja 24.8.2016)

Turvapaikanhakijalasten kohdalla kasvatuksen merkitys lapsuuden mahdollistajana, ja tulevaisuuden toivon kylväjänä on suuri. Kasvatuksen tarkoitus yhteiskunnan näkökulmasta on tulevaisuuden kansalaisten kasvatusta ihmisiksi, joiden käsissä yhteinen maailmamme voi hyvin. Käytännön tasolla tämä tarkoittaa hyvinvoivien ja tasapainoisten ihmisten optimaalisen kasvun ja kehityksen tukemista. Tomperin, Vuorikosken & Kiilakosken (2005) mukaan kasvatuksessa on aina kyse paitsi siitä, keitä kasvatettavien uskotaan olevan ja keinä heitä kohdellaan, myös siitä, ketä heistä halutaan tehdä. Ihannekansalaisuus, joka kukkii kasvatus- ja koulutus kentällä päättävien tahojen idealismin ytimenä, määrittää pitkälti yksilöiden kasvatusta. Turvapaikanhakijoiden kohdalla sopinee kysyä tilanteessa, jossa kasvatustoiminta yritetään heiltä evätä resurssipulaan vedoten, keinä heitä oikein kohdellaan. Ja vielä validimpaa: ketä heistä tahdotaan ja odotetaan tulevan? Halutaanko maassamme pitää kiintiö marginaali-ihmisiä, vai onko välittämisen valot todella sammutettu vierauden pelon edessä? Näistä lapsista, jokaisesta, kasvaa jotakin. Nyt meillä on vielä mahdollisuus vaikuttaa siihen, ketä. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta yhteiskunnallisen yhteisöllisyyden murentaminen turhilla ulkopuoliseksi tekemisillä lienee kovin vastuutonta.

Lopulta kasvatuksen päämäärien asettelussa on kyse siitä, keiden yhteiskuntaa kasvatuksella pyritään edistämään ja millainen se yhteiskunta on (Tomperi ym. 2005, 8–9). Kriittisen kasvatusajattelun eettisen imperatiivin Tomperi ym. (2005, 12) muotoilevat seuraavasti: ”älä koskaan arvioi kasvatusta vain välineiden, vaan aina myös päämäärien näkökulmasta”. Vaikkei kyse suoranaisesta kriittispedagogisesta tutkimuksesta olekaan, on esitetty imperatiivi ajattelemisen arvoinen. Yleisesti kasvatuksen kohdalla tämän voi katsoa tarkoittavan, etteivät sen käytäntö ja teoria ole koskaan neutraaleja suhteessa yhteiskuntaan, vaan uusintavat yhteiskunnan arvoja väistämättä. (Mt. 10–11). Lapsilähtöisyyden ihanteen mukaisesti kasvatusta on myös yhteiskunnallisesti aktiivista, toteaa Kinos (2001, 14–15). Pedagogiikan on mahdollista lisätä kansalaisten osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia omaan elämäänsä ja samalla vähentää eriarvoisuutta. Näkemällä kasvatusta ja sen sisältämän pedagogiikan näin paitsi lapsia, koko yhteiskuntaa ja sen muutosta koskevana, avautuu kasvatukselliselle toiminnalle myös äärettömät (toivon) mahdollisuudet.

Tästä muotoutuneesta diskurssista käsin tulisi lähestyä myös turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatusta; tutkia sen raja-aitoja, mahdollisuuksia ja tarpeita. Näiden vastaanottokeskuksissa asuvien lasten varhaiskasvatuksella on sama tavoite kuin koko kasvatuksella filosofisesti: ”Sen tavoitteena on tehdä ihmiset tietoisiksi elinolojensa parantamiseksi sekä auttaa yksilöitä ja yhteisöjä kehityksessä kohti oikeudenmukaista yhteiskuntaa” (Kinos 2001, 15).

5.1.3 Varhaiskasvatusta perheen tuen muotona

Turvapaikanhakijalapsen välitilassa elävinä kehittyvinä yksilöinä ovat erityisen alttiita monenlaisille kehityksen riskitekijöille ja siksi varhaiskasvatuksella voi olla erityisen kantava rooli näiden lasten kasvulle ja kehitykselle. Lapsia ajatellen tärkeää olisi pitkäjänteinen, pysyvä toiminta, joka loisi turvallisuutta elämään, ja nostaisi tärkeimmäksi arvokseen lapsen oikeuden olla lapsi. Käytännössä tämä tarkoittaa turvallisia ja lapsille tarkoitettuja tiloja, joissa toimimista ohjaa toimintaan sitoutunut henkilökunta. Toiminnan tulisi olla lasten tulevaisuuteen tähyävää, tarvittaessa terapeuttisen työn ja lastensuojelun kanssa yhteistyötä tekevää, ja tulevaisuuden toivorikkaita näkymiä yhdessä lasten kanssa rakentavaa. Toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen olisi otettava mukaan vanhemmat. Tämä tukisi paitsi osallisuutta yhteiskuntaan yleensä, myös perheiden sitoutumista toimintaan. Lisäksi olisi resursoitava erityisesti vanhempien kanssa tehtävään työhön: vanhempien kanssa luotava kasvatuskumppanuus vaatii tällaisessa kulttuurien yhteentörmäyspisteessä erityisen paljon aikaa yhteiselle keskustelulle. Vanhempien jaksamisen tukeminen erityisin lastenhoidollisin palveluin olisi suotavaa. Vastaanottokeskus kontekstina olisi myös hyvä huomioida toiminnan käytännön järjestelyissä, kuten toiminnan ajankohtaa päätettäessä. Käytännön tasolla perheiden tarpeisiin tuntui

parhaiten vastaava lapsille suunnattu toiminta, joka vapauttaisi vanhempia omiin askareisiinsa. Kaupissa suomen kielen tuntien ajankohdat olivat problemaattisia lastenhoidon järjestämisen kannalta, joten päädyttiin aloittamaan toiminta lapsille suunnatulla kerhotoiminnalla vanhempien suomen kielen tuntien aikana kolmena päivänä viikossa.

Vastaanottokeskukset tulemisen, lähtemisen ja tuntemattoman odottamisen paikkoina vaativat siellä toteutettavalta toiminnalta tavallista enemmän joustavuutta ja rohkeutta toimia jatkuvan muutoksen alla, vailla pysyvyyden kokemusta. Toiminnan on otettava huomioon asukkaiden sitoutumismotivaation mahdollinen heikkous erilaisista elämää kokonaisvaltaisesti kuormittavista tekijöistä johtuen sekä huomioitava kulttuuriset erot esimerkiksi lasten kasvatuksessa. Vastaanottokeskusasuminen ahtauden ja riipaisevien elämäkokemusten kanssa yhteiskunnan marginaalissa kiristää usein paitsi perheen sisäisiä myös koko sosiaaliseen yhteisöön liittyviä suhteita ja voi heijastua myös ulkopuolisten toimijoiden vastaanottoon.

Näistä moninaisista, sekä kulttuurisista että tilannesidonnaisista syistä, lapsia ei useimmiten osata viedä ulos leikkimään, vaan he elävät pitkät päivät tummasilmänalusaikuisten keskellä vastaanottokeskuksen käytävillä ihan omilla säännöillään. Lasten tapa selvittää erimielisyyksiä pohjautuu käytäntöön: nyrkki puhuu helpoimmin ja nopeimmin. Aikuisten jaksamattomuus heijastuu lasten vahvana haastamisena myös vieraampien aikuisten kanssa; määrätietoosella haluamisella tai tekemisellä on saatu usein periksi. Kyse ei ole ainoastaan aikuisten jaksamattomuudesta, vaan myös haluttomuudesta, jolla on sinänsä hyvä tarkoitus: lapselle, joka on kokenut kovia, halutaan olla nyt hellä ja antaa vapauksia, ikään kuin hyvittää aiempia kokemuksia. Kaiken kaikkiaan turvapaikanhakijalasten profiiliin piirtyy usein haastavuuden, rajattomuuden ja aggressiivisuuden leimat, mikä on omiaan lannistamaan toimintaan hyvin sydämin ryhtyneitä ”heikompien auttajia”. Lapset voidaan helposti tulla leimanneeksi näiden kokemusten pohjalta pikku-riiviöiksi, kulttuurinsa pilaamiksi, vaikka lienee kyse vain lapsen hyvin luonnollisista käyttäytymismalleista. Tästä syystä toiminnalta vaaditaan myös erityistä pitkäjänteisyyttä ja toimijoilta ammatillisuutta kohdata lapset perheineen ennen kaikkea lapsina, ei uhreina ja autettavina.

5.2 Oikeudellinen näkökulma: vastuu lapsen edusta ja oikeuksista

Lähteenmäki (2013, 36) osoittaa Lapsi turvapaikanhakijana – nimisessä väitöskirjassaan lasten oikeuksien toteutumattomuuden ja turvapaikkamenettelyssä olevien heikkouksien lisäävän turvapaikanhakijalasten marginalisoitumisen riskiä. Lapsen oikeuksien sopimuksen ratifioineen suomalaisen hyvinvointivaltion instituutiot rakenteineen eivät kaikissa tapauksissa mahdollista lapsen oikeuksien toteutumista, varsinkaan marginaaliryhmien, kuten turvapaikanhakijoiden, kohdalla. Vastuu universaalista lasten hyvinvoinnista saattaa olla uhattuna jopa Suomen rajojen sisällä.

Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa sen ratifioineita maita huolehtimaan lasten erityisoikeuksien täyttymisestä. Näitä erityisoikeuksia ovat jo mainitut oikeuden lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan sekä erityiseen suojeluun ja huolenpitoon. (Unicefin verkkosivut; YK:n lapsen oikeuksien sopimus). Lisäksi sopimus korostaa perhettä yhteiskunnallisena pienryhmänä ja lastenhyvinvoinnin ja kasvun ympäristönä, jota on myös syytä tukea sen tarvitsemilla tavoilla. Kasvatusvastuussa perheen ja kodin rinnalla seisominen ja siinä tukeminen on siis myös yhteiskunnan velvollisuus. Sopimukseen sitoutuneiden maiden tulee ottaa lasten etu ja oikeudet huomioon myös kansallisessa lainsäädännössään. (Mt.; Lapsiasia.fi).

Hakalehdon (2016) mukaan lapsen etu on käsite, jota käytetään yhteiskunnallisissa toimissa määrittämässä toimenpiteitä niiden itseisarvoisena tavoitteena lapsen edun toteutuminen. Lapsen etu on lapsen parasta, ja sitä tavoitellessa toivotaan parhaita mahdollisia elinolosuhteita lapselle. Lapsen etua voidaan määritellä monesta suunnasta, muun muassa oikeudellisesta näkökulmasta. Hakalehto (2016) nimeää lapsen edun oikeudelliseksi termiksi, jossa on tulkinnanvaraa. Yleisesti voidaan kuitenkin ajatella lapsen edun toteutuvan, jos lapsen oikeudet toteutuvat. Lapsen oikeuksien toteutumisesta, kuten muustakin lasten hyvinvoinnista, on yleensä pääasiallisessa vastuussa vanhemmat ja perhe. Myös lasten oikeuksien ja edun toteutumisesta vastaa siis ensisijaisesti perhe, mutta tämän jälkeen myös yhteiskunta. Perheen tukeminen kasvatustehtävässä mainitaankin lasten oikeuksien sopimuksen lisäksi muun muassa perustuslaissa (19 §, kappale 3) sekä kaikissa varhaiskasvatuksen ohjaavissa asiakirjoissa. Näissä teksteissä ei ole kuitenkaan otettu tarkemmin kantaa tuen muotoihin, ainoastaan esitetty velvoite tuen tarjoamisesta.

Yleiskommentissa numero 17 lasten oikeuksien komitea on huolestunut vaikeuksista, joita tietyt lapsiryhmät, kuten pakolais- ja turvapaikanhakijalapsen sekä laitoksissa asuvat lapset, kohtaavat artiklassa 31 mainittujen oikeuksien kohdalla (kommentin kohdat 22 ja 51). Kommentin mukaan valtioiden tulisi huolehtia erityisesti siitä, että tällaiset lapsia asuttavat laitokset tarjoaisivat näille

lapsille tiloja ja mahdollisuuksia olla tekemisissä ikätovereidensa kanssa, leikkiä, pelata, liikkua ja osallistua kulttuurielämään. Lapsille tulisi olla tarjolla myös turvallisia ympäristöjä vapaamuotoiseen leikkiin. Lisäksi kommentissa kiinnitetään erityishuomiota myös ko. oikeuksien merkitykseen kriiseistä ja traumaista toipumisesta (kohdat 39 ja 53). ”Leikki, musiikki, runous ja draama voi auttaa pakolaislapsia ja esimerkiksi menetyksiä, väkivaltaa, hyväksikäyttöä ja riistoa kokeneita lapsia selviytymään emotionaalista tuskasta ja saamaan elämän jälleen hallintaansa.”, kommentin kohdassa 53 todetaan. Kommentti korostaa myös lasten oikeuksien toteuttamista paikallisyhteisöjen piirissä aina, kun se on mahdollista.

Yleiskommentti numero 7 ottaa puolestaan kantaa lapsen oikeuksien täytäntöönpanoon. Komitea korostaa siinä kaikkien lasten kunnioitusta yksilöinä ja aktiivisina toimijoina, joilla on omia ajatuksia, toiveita ja tunteita. Kommentissa kuvaillaan varhaislapsuutta kasvu- ja muutosjaksona, jolloin kiintymys- ja vertaissuhteet kehittyvät ja aletaan rakentaa henkilökohtaista identiteettiä (kommentin kohta 6). Kommentin kohdassa 28 muistutetaan jokaiselle lapselle kuuluvasta oikeudesta kasvatukseen ja koulutukseen. Siinä korostetaan, että ”oikeus opetukseen varhaislapsuuden aikana alkaa syntymästä ja liittyy läheisesti lapsen oikeuteen mahdollisimman täysimääräiseen kehittymiseen”. Lisäksi ”komitea pyytää sopimusvaltioita varmistamaan, että kaikille pikkulapsille (ja heidän hyvinvoinnistaan ensisijaisesti vastuussa oleville henkilöille) taataan pääsy tarkoituksenmukaisiin ja tehokkaisiin palveluihin, kuten pikkulasten hyvinvoinnin edistämiseen erityisesti suunniteltuihin terveys-, hoito- ja kasvatusohjelmiin.” (kohta 24). Erityishuomiota tulisi kiinnittää haavoittuvimpiin ja syrjintävaarassa oleviin pikkulapsiryhmiin, kuten pakolais- ja turvapaikanhakijalapsiin sekä laitoksissa asuviin lapsiin. (Lasten oikeuksien sopimuksen yleiskommentti nro 7).

Yleiskommentin nro 7 kohta 20 on nimetty Apu vanhemmille, ja siinä edellytetään sopimusvaltioilta tukea pikkulapsista ja heidän kehityksestään vastuussa oleville. Tässä muistutetaan myös, että ”lasten oikeuksien toteutuminen riippuu suuresti määrin niiden henkilöiden hyvinvoinnista ja käytettävissä olevista voimavaroista, jotka ovat vastuussa lasten huolenpidosta”. (Yleiskommentti nro 7, kohta 20). Vanhemmille suunnattuun apuun mainitaan kuuluvaksi muun muassa kasvatukseen liittyvä koulutus sekä tuki positiivisen suhteen luomisessa lapsiinsa. Kohdan alakohdissa muistutetaan sopimusvaltioiden velvollisuudesta antaa vanhemmille asianmukaista apua lastenkasvatustehtävien hoitamiseen ja tarjota ”ohjelmia, jotka täydentävät vanhempien roolia ja jotka on mahdollisimman pitkälle kehitetty yhteistyössä vanhempien kanssa”. Lasten oikeuksien toteutumista valvova Lasten oikeuksien komitea on antanut Suomelle huomautuksen juuri koskien vanhempien kasvatuksellista tukemista (Hakalehto 2016).

Käytännön tasolla lapsen oikeuksien sopimus ja sen yleiskommentit määrittävät vastaanottokeskuksissa eläville perheille suunnattuja varhaiskasvatuspalveluita sekä niiden tarjonnan että toteutuksen suhteen. Korostamalla lapsuutta uniikkina aikana, joka on erityisen tärkeää lapsen tasapainoiselle kehitykselle (yleiskommentti 7), ja nostamalla turvapaikanhakijalapsen erityismaininnan alle (yleiskommentti 17), lapsen oikeuksien sopimus kohdentaa juuri kyseessä olevaan lapsiryhmään. Vanhempain hyvinvoinnin ja voimavarojen merkityksestä lapsen edun toteutumiseksi muistuttamalla (yleiskommentti 7) kannustetaan tuottamaan sellaisia palveluita, jotka tukisivat vanhempia heidän vastuullisessa tehtävässään. Vanhempain roolia täydentävien ja heidän kanssa yhteistyössä kehitettyjen palveluiden tarjoaminen tarkoittanee vanhempain tarpeiden ja tunteiden huomioonottamista. Lasten oikeuksien sopimuksessa (artikla 18, kohta 3) veloitetaan sopimusvaltioita myös tuottamaan työssäkäyvien vanhempain lapsille lastenhoitopalvelua. Vastaanottokeskuksissa vanhemmillä on velvollisuus (kuukausitulojen pienennyksen uhalla) käydä suomen kielen tunneilla, eikö tämä ole verrattavissa työssäkäyntiin? Ainakin sillä on samat vaikutuksen perheen toimeentulolle. Kasvatuskumppanuus saa tässä kontekstuaalisesti uudessa paikassa aivan uudenlaisen, entistä konkreettisemmän merkityksen, kulttuurien toimiessa päällekkäin eräänlaisessa ihmiselämän ääritilanteessa. Myös kasvatukseen liittyvä koulutus on mainittu erikseen (yleiskommentti nro 7) ja vastaanottokeskuskontekstissa tämä voitaneen lukea eräänlaisten kulttuurikasvatuksellisten toimintojen (kuten Kaupin kasvatuskahvilat) perusteluna. Lisäksi vanhemman tukemiseen voitaneen sisällyttää mahdolliset lastenhoidolliset sekä sosiaalityöllisetkin palvelut, kuten satunnainen keskusteluapu.

Paikallisyhteisöjen kanssa toimiminen, joka mainitaan yleiskommentissa nro 17, on kokemukseni mukaan vastaanottokeskuksissa hyvin sattumanvaraista ja riippuvaista henkilökunnan sekä vapaaehtoisjärjestöjen intresseistä asian suhteen, joten sen merkityksen korostaminen on myös oleellista. Lisäksi lasten mahdollisuuksien liikkumiseen, kulttuurielämään ja omaehtoiseen leikkiin, voidaan nähdä toteutuvan vain joiltain osin puutteellisten tilojen ja resurssien vuoksi. Kaiken kaikkiaan Lapsen oikeuksien sopimuksen ja sitä koskevien yleiskommenttien pohjalta voitaneen yhteiskunnalle lukea velvoite tukea vanhempia lastensa kasvatuksessa sillä tavoin kuin se on kussakin tapauksessa ja kontekstissa järkevää ja lapsen etua toteuttavaa. Yleiskommenttien pohjalta valtion ja kuntien vastuu turvapaikanhakijalasten (siinä kuin muidenkin lasten), oikeuksien valvojana ja toteuttajana on kiistaton, ja vastuuttaa Suomen valtiota tarjoamaan heidän perheilleen kaiken mahdollisen tuen lasten edun toteutumiseksi. Varhaiskasvatustoiminta, jossain sen muodoista, on näidenkin perheiden – ja ehkä ennen kaikkea heidän – oikeus.

5.2.1 Lasten oikeuksien toteutumisesta

Vaikka lapsen oikeuksien sopimus on ihmisoikeussopimus ja sen rikkominen tarkoittaa siis ihmisoikeusloukkausta, on räikeilläkin rikkomuksilla sitä koskien riski jäädä sanktioitta, sillä oikeuksien toteutumista valvoo vain lapsen oikeuksien komitea tuomioistuimen sijaan. Hakalehto (2016) mainitseekin lasten oikeusturvan Suomessa olevankin verrattain huono tämän vuoksi.

Turvapaikanhakijalasten kohdalla lasten oikeuksien toteutuminen vaatii vielä tavallistakin tarkempaa silmää ja suurempia intressejä: marginaaliryhmien oikeuksien valvominen ja heidän äänensä kuuluville saaminen on demokratian isoimpia haasteita. Esimerkiksi turvapaikanhakijaperheiden kohdalla varhaiskasvatuspalveluiden tarjoamattomuutta voidaan perustella tarpeettomuudella, vaikka perheiden toimeentulo voi yhtä lailla olla riippuvainen lastenhoidon järjestymisestä kuin tavallisessa suomalaisessa perheessä, jossa vanhemmat käyvät kodin ulkopuolella työssä. Lisäksi sosiaaliset perusteet ovat hyvin käytettyjä esimerkiksi lasten kokopäiväisen päivähoidon mahdollistamisessa niissä tapauksissa, kun varhaiskasvatus nähdään lapsen hyvinvoinnin ja tasapainoisen kehityksen turvaajana, vaikka vanhempi itse olisi kotona. Näkemykseni mukaan sosiaaliset syyt ovat termi, jota ei usein esiinny vastaanottokeskus kontekstissa, vaikka niihin usein liittyvät lastensuojelun ja perhetyön muodot ovatkin vahvasti läsnä laitoksissa.

Lapsen oikeuksien näkökulmasta jokaisella lapsella on oikeus kasvatukseen ja koulutukseen, olipa hän missä päin maailmaa tahansa. Koulu osoittautui Lähteenmäen (2013) tutkimuksessa paikaksi, jossa lapsilla on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin, mikä lisää lapsille suunnattujen palvelujen painoarvoa entisestään. Myös alle kouluikäisille lapsille ohjattu toiminta luo mahdollisuuksia kasvaa ja kehittyä omana itsenään: lapsena, irrallaan elämäntilanteen kenties aiheuttamista haasteista. Lapsen oikeus on olla lapsi, ja tämän mahdollistavien paikkojen luominen alle kouluikäisille turvapaikanhakijoille on tutkimukseni suurin kannustin.

5.3 Varhaiskasvatuksen yhteiskunnallinen vastuu

”Kasvatus on sidoksissa kulttuuriin ja yhteiskunnan jatkuvaan muutokseen, jonka tulee osaltaan vaikuttaa varhaiskasvatuksen toteutuksen jatkuvaan arviointiin, tavoitteiden asettamiseen ja toteuttamiseen. Kasvatuksen perinteinen, ihanteellinen tehtävä on pyrkiä myös kehittämään entistä parempaa yhteiskuntaa ja maailmaa.”

Näin todetaan vuoden 2005 Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Vaikka lainaus on vanhasta valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelmasta, ovat samat arvopäämäärät nähtävissä myös uudessa, vuoden 2016 asiakirjassa. Tämä linjaus varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi niin, että se vastaa yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin ja paremman maailman rakentamisen ideaaliin, on yksi keskeisistä argumenteistani turvapaikanhakijalapsia ja heidän vanhempiaan tukevan varhaiskasvatustoiminnan järjestämisen puolesta.

Toinen argumenttini pohjaa sosiaalipedagogiseen näkökulmaan. Lapsen oikeudet turvalliseen kasvuun ja kehitykseen sekä kasvatukseen ja opetukseen luovat pohjan varhaiskasvatukselle. Toinen oleellinen näkökulma on varhaiskasvatuksen kautta tehtävä perhetyö, sosiaalipalvelu, jota perheille tarjotaan lastenhoidollisen toiminnan kautta. Sosiaalipalveluna varhaiskasvatus mahdollistaa mm. kaikkien vanhempien työssäkäynnin. Varhaiskasvatuksella on myös opetuksellinen ja sivistyksellinen yhteiskunnallinen tehtävä. Varhaiskasvatuksen päätavoitteet, kuten lasten sosiaalisten taitojen kehitys ja hyvän itsetunnon rakentuminen, palvelevat myös yhteiskunnallisen kehityksen tavoitteita ja tarpeita. Sivistyksellisestä näkökulmasta löydetään pian myös yksi kaiken kasvatuksellisen toiminnan perustuksista: tasa-arvon ideaali. Varhaiskasvatus tähyää siis sekä yksilöllisellä että yhteiskunnallisella tasolla kohti ihmisten ja yhteisöjen välistä tasa-arvoa.

Näin sosiaalipedagoginen näkökulma, joka yhdistää kasvatuksellisen ja yhteiskunnallisen katsantokannan, tarjoaa turvapaikanhakijalasten kasvatukseen myös yhteiskunnallisesti pätevän ratkaisun. Lapsella on kasvatukseen ja opetusoikeuden kautta oikeus yksilökohtaiseen kasvuun ja oppimisen tukeen, joksi muun muassa kotoutuminen ja sen edistäminen voidaan lukea. Näin yhteiskunnan etua palveleva kotoutuminen ja siihen tähtäävä toiminta on perusteltua kasvatuksellisesta näkökulmasta jo turvapaikanhakuvaiheessa.

Useat valtakunnalliset linjaukset ja säädökset määrittävät päivähoidon merkittäväksi tekijäksi maahanmuuttajalapsen tasapainoiselle kasvulle ja kehitykselle, ja sen järjestämistä kotoutumisvaiheessa oleville lapsiperheille on ohjeistettu linjauksin (mm. hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006). Sen sijaan maahanmuuton erityisryhmien kuten turvapaikanhakijoiden palveluita ei ole mainittukaan useimmissa ohjeistuksissa. Tästä huolimatta useimmat näistä linjauksista olisivat hyvin sovellettavissa myös heidän kohdalleen. Opetushallituksen vuoden 2016 tilannekatsaus varhaiskasvatuksen tilaan maassamme, on yksi tällaisista helposti sovellettavista asiakirjoista.

5.3.1 Vaikuttava varhaiskasvatus

Opetushallituksen tilannekatsaus Vaikuttava varhaiskasvatus (2016) nostaa esiin lapsuuden itseisarvon, jota on suojeltava jokaisen lapsen kohdalla. Erityisesti katsauksessa mainitaan ne lapset, ”joilla on pulmia kehityksessä ja oppimisessa tai joiden elinolot ovat vaikeat” (2016, 5). Lasten osallisuus elämään ja yhteiskuntaan nostetaan keskiöön, ja määritellään laadukkaana varhaiskasvatuksen mittariksi toimintakulttuuri, jossa myös lapset vanhempineen pääsevät osallistumaan toiminnan kehittämistyöhön. (Mt.) Tilannekatsauksessa varhaiskasvatuksen vaikuttavuutta on kuvattu nelikentällä, joka esittelee yksilön, yhteiskunnan, tulevaisuuden ja nykyhetken kombinaatioita (2016, 11). Turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta puhuttaessa kaikki yhdistelmät tuntuvat olevan tarpeellisia, varhaiskasvatuksen vaikuttavuus heidän kohdallaan on siis erityisen suurta, sekä yhteiskunnan että yksilön näkökulmasta. (2016, 10–11).

Lasten elämänlaatuun varhaiskasvatuksen kuvaillaan vaikuttavan muun muassa vertaisuuden, osallisuuden ja toimijuuden kokemusten kautta. Karila (2016, 15) toteaa myös kansalaisuuskasvatuksen ytimen löytyvän varhaiskasvatuksen arjen pienistä tilanteista, joissa opitaan omistamista ja jakamista. Rutiinit ja rakennettu ympäristö nähdään olennaisina, mutta tärkeintä varhaiskasvatuksen vaikuttavuuden kannalta (suhteessa lapsiin) on vuorovaikutuksen laatu (2016, 15). Katsauksessa (Karila 2016, 17; Melhuis'n ym. 2015 mukaan) kerrotaan alle kolmivuotiaiden varhaiskasvatuksen olevan hyödyllistä erityisesti heikommista oloista tuleville lapsille. Pitkällä aikavälillä varhaiskasvatuksen arvo on myös kiistämätön; laadukkaaseen varhaiskasvatukseen osallistuneiden lasten kehitys on kulkenut verrokkejaan myönteisemmin mm. kielenkehityksen, itsenäisyyden, mukautuvaisuuden, yhteistyötaitojen ja kognitiivisen kehityksen osalta ja sillä on ollut heijastumavaikutuksia pitkälle myös koulupolulla (2016, 17). Kaikki tämä tukee käsitystäni heikossa asemassa olevien perheiden lasten, kuten turvapaikanhakijalasten, erityisestä tarpeesta varhaiskasvatuspalveluille.

Vaikuttava varhaiskasvatus on tärkeää myös yhteiskunnalle. Opetushallituksen katsaus nostaa esille erityisesti sen työvoima- ja perhepoliittisen tehtävän sekä roolin elinolojen kohentajana. (2016, 18). Varhaiskasvatus luo myös mahdollisuuksia; lapsiväestön inhimillisen pääoman kehittäminen peilautuu suoraan yhteiskunnan menestykseen ja tasavertaiset koulutusmahdollisuudet takaavat parhaan yhteiskunnallisenkin vaikuttavuuden (2016, 18–19). Karila (2016, 19; Heckmanin 2011 mukaan) toteaaakin, että "inhimillisten mahdollisuuksien epätasavertainen jakautuminen tuottaa negatiivisia sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia. Niitä taas voidaan ja niitä tulee ennaltaehkäistä investoimalla varhaiskasvatukseen, erityisesti vähäosaisiin lapsiin ja heidän perheisiinsä.". Kasvatus- ja koulutuspalveluiden preventio- eli ennaltaehkäisevä luonteen nähdään tukevan taloudellista

järkevyyttä, koska kustannukset yleensä nousevat mitä myöhemmäs ne siirretään. Koko elinikäisen oppimisen polulla varhaiskasvatuksen tuoton katsotaan olevan suurinta sijoitukseen nähden (2016, 20). Lapset ovatkin myös turvapaikanhakija-aallosta ne, joihin huomio erityisesti tulisi kiinnittää, ja heihin peilautuvien vaikutusten kautta koko perheisiin.

Varhaiskasvatus nähdään siis laadukkaana toteutuessaan sekä yhteiskunnan että yksittäisen lapsen selvänä etuna, johon tulisi pyrkiä. Varhaiskasvatuksen rooli sosiaalisten ja oppimisvalmiuksissa olevien erojen tasoittajana on koulutuksellisen tasa-arvoideaalin ydin. Tässä tavoitteessa olennaista on palveluiden saavutettavuus, ja laatuun panostaminen. Eurooppalaisen varhaiskasvatuksen laatukehyksen kaksi ensimmäistä kohtaa koskevat varhaiskasvatukseen pääsyä ja nostavat ensiarvoisiksi juuri palveluiden avoimuuden ja saatavuuden sekä organisoinnin niin, että "käyttäjiä rohkaistaan osallisuuteen, turvataan sosiaalinen inkluusio ja moninaisuus". Varhaiskasvatuksen rooli sosiaalisen inklusion tukijana ja oppimisen takaajana on ensiarvoinen. (2016, 24). Karila mainitsee myös erilaisten väestöryhmien kulttuuristen odotusten huomioonottamisen yhtenä varhaiskasvatukseen osallistumista tukevan toiminnan muotona (2016, 25).

Suomessa toteutettavasta varhaiskasvatuksesta Karila toteaa sen perustuvan lapsen oikeuksiin muun muassa koulutuksellisen yhdenvertaisuuden, sivistyksellisen perustan, sosiaalisen kehityksen, osallisuuden ja varhaiskasvatuspalveluiden laadun suhteen. Lapsen oikeuksiin perustuvien tavoitteiden ja nykykäytäntöjen välillä nähdään sen sijaan kuilu: "on vielä runsaasti työtä tehtävänä siinä, että varhaiskasvatuksen järjestämistä koskevat päätökset mahdollistavat asetettujen tavoitteiden toteutumisen." (2016, 31). Viime aikoina suomalaisessa varhaiskasvatuskeskustelussa pinnalla ovat olleet erityisesti vanhempien osallisuuden uusi merkitys, lasten kulttuuritaustojen huomiointi sekä erityistä tukea tarvitsevien integrointi peruspalveluihin (=sosiaalisen inklusion tukeminen) (2016, 35). Karila (2016, 44) myös sanoo jatkossa tarvittavan lisää tutkimustietoa siitä, mitä lasten erilaisissa varhaiskasvatusympäristöissä, myös muualla kuin päiväkodeissa, tapahtuu. Tähän toiveeseen haluan omalla gradullani olla vastaamassa. Kaikki perusteet turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatukselle tuntuvat olevan olemassa, sekä kasvatustieteellisissä asiakirjoissa, valtakunnallisissa linjauksissa että kasvatustieteellisen pohdinnan myötä, mutta käytäntöön panemiseen tarvittava radikaali toivo puuttuu.

6 VAIHTOEHTOISTA VARHAISKASVATUSTA

Kokemuksistani maahanmuuttaja- ja turvapaikanhakijatyön yhteydessä oppineena, perheiden arkea vastaanotto- ja hätämajoitusyksiköissä nähneenä ja varhaiskasvatuksen filosofiseen ja yhteiskunnalliseen pohjaan perehtyneenä syntyi keväällä unelma turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta. Kesän alussa, kun olin pääsemässä konkreettisesti mukaan tällaiseen toimintaan, oli toiminnan tärkeimpien arvojen ja piirteiden lista kasassa. Vastaanottokeskuksen varhaiskasvatus tulisi olemaan jotain kasvatuksen ikaikaisesta opista ammentavaa, mutta kontekstin muokkaamaa toimintaa lasten edun hyväksi.

Aiempien tutkimusten mukaan (Lukkaroinen 2005; Lähteenmäki 2013) mukaan turvapaikanhakijalapsille suunnattu varhaiskasvatuksellinen toiminta on usein jäsentymätöntä, epäsäännöllistä ja riippuvainen ennen kaikkea siitä, löytyykö ulkopuolinen taho, joka on sitoutunut tämänkaltaiseen toimintaan. Lukkaroinen (2005, 75) nimeääkin toiminnan puutteen syyksi ulkopuolisten vetäjien ja tilojen puutteen sekä turvapaikanhakijoiden ennakoimattoman majoitusajan. Jatkuvasti muuttuvalle kentälle on vaikea rakentaa pysyvää rakennelmaa. Lisäksi Lähteenmäki (2013, mm. 178) toteaa lasten toiminnan piiriin pääsyn kompastuskiviksi toiminnan mahdolliset ikäraajat, laitoksen ulkopuolella asumisen (kotimajoituksessa olevat) sekä psyykkisen huonovointisuuden.

Tämän kappaleen tarkoitus on esitellä turvapaikanhakijoiden varhaiskasvatuksellisen toiminnan yksi vaihtoehto, jolla vastattaisiin paitsi lapsen oikeudelliseen asemaan varhaiskasvatuksesta osallisina, mutta huomioitaisiin myös vastaanottokeskuskontekstin asettamat haasteet. Kaupin vastaanottokeskuksen kerhotoiminnan kehityksen kuvaamisen jälkeen keskitytään vastaanottokeskuskontekstissa toteutetun varhaiskasvatustoiminnan erityispiirteisiin.

6.1 Varhaiskasvatuksen kerhotoiminta Kaupissa

Poika osoittaa autoa ja pärisee.

Se pieni poika, jonka veli on niin kovin kipeä,

ja niin kovin lähellä, että sattuu.

Pojan sydän puristuu

itkevän veljen nyrkkiin,

kunnes huuto on riittävän kaukana.

Aurinko nousee väliin, ja luottamus valoon.

Autojen mittaamattomaan merkityksellisyyteen.

Sininauhaiset lenkkarit nauravat.

(Kenttäpäiväkirja 21.3.2016)

Kaupin sairaalan Virkatalolla maaliskuussa 2016 aloitettu kerhotoiminta alle kouluikäisille turvapaikanhakijalapsille pyöri ensiksi Tampereen kaupungin lastentarhanopettajan, Life-circuksen yrittäjän sekä oman työpanokseni varassa. Hyvin pian mukaan tulivat Tampereen evankelisluterilaisen kirkon perhetyö, joka oli aiemmin toteuttanut askartelukerhoja lapsille Peltolammilla sekä Let's work together – toimintaryhmän kautta rekrytoidut varhaiskasvatuksen opiskelijat Tampereen yliopistosta. Tällä muodostuneella verkostolla kokoustettiin toiminnan jatkon suunnittelun tiimoilta, pidettiin yhteyttä vastaanottokeskuksen henkilökuntaan ja haluttiin luoda uusia yhteistyölinjoja myös muihin organisaatioihin. Päävastuu toiminnasta, sen koordinoinnista ja rakentamisesta oli kaupungin lastentarhanopettaja Elli-Maija Aholalla. Toukokuun alusta kaupunki palkkasi minut Elli-Maijan avuksi kerhotoiminnan pyörittämiseen 25 viikkotunnilla. Toiminnalle oli näin resursoitu aikaa paitsi kerhotoiminnan pyörittämiseen, myös sen kehittämistyöhön.

Kesäkuussa, kun Kaupin hätämajoitusyksikkö aloitti toimintansa vastaanottokeskuksena, muuttui myös kerhotoiminnan luonne hiukan. Ensinnäkin tilamme muuttivat vastaanottokeskuksen kanssa samaan suureen sairaalarakennukseen, jossa turvapaikanhakijoiden asuinhuoneet sijaitsivat, ja lisäksi itse toiminta muuttui tarveperustaisemmaksi kielen opetuksen alkaessa kesäkuussa

velvoittavana toimintana koskemaan kaikkia aikuisasukkaita. Eela-kerhoksi nimetyn kerhotoiminnan tilat vastaanottokeskuksen hallintokäytävän päässä muokkautuivat lahjoitustavaran ja joidenkin hankintojen myötä kotoisan lastenhuoneen kaltaiseksi. Kerhopäiviä oli kaksi, tiistaisin ja keskiviikkoisin, molempina päivinä kaksi ryhmää. Ryhmäjako oli tehty ikäkausittain, aamupäivällä kello 9.30-11.30 1-3-vuotiaat ja iltapäivällä kello 12-14 4-6-vuotiaat. Tosiasiassa lasten kerhoissa käymisen ajoittaminen juuri oikean ikäryhmän mukaan osoittautui hankalaksi, ja käytännössä kesän aikana kerhoihin muotoutui enemmän ja vähemmän vaihtelevat sekalaiset lapsiryhmät. Kesäaikana, kun koululaiset olivat myös vailla tekemistä, laajennettiin isompien kerho aika koskemaan myös pieniä koululaisia. Kesällä kerhoissa ulkoiltiin paljon, läheiset puistot tulivat tutuiksi lapsille ja toiminnan pedagogiikka nojasi pitkälti leikkiin.

Kesän aikana pyrimme hahmottelemaan toiminnalle myös jonkinlaista pedagogista suunnitelmaa ja jatkumoa, joka palvelisi kerhoissa käyviä lapsia riippumatta siitä, kuinka pitkään he keskuksessa olisivat. Lisäksi loimme intohimoisia visioita toiminnan jatkosta ja laajentumisesta syksyllä, kun vastaanottokeskus avaisi kaikki osastonsa ja olisi valmis asuttamaan yhteensä 300 turvapaikanhakijaa nykyisten noin 100 ihmisen sijaan. Samaan aikaan jatkuva muutos pysyvänä olotilana ja sekä vastaanottokeskuksen henkilöstön tietämättömyys sitä koskevissa asioissa, että meidän Eela-kerhon työntekijöiden tietämättömyys meitä ja toimintaa koskevista linjauksista nakersivat aukkoa pedagogiseen toivoomme.

6.1.1 Toiminta kehittyi: haasteista onnistumisiin

Poika huutaa. Lakkaamatta.

Metsässä, puistossa, kerhossa. Kaikkialla,

missä ei äitiä, isää.

Unohtamaisillaan viimeisissä nyhykäyksissä,

toistaa itselleen isänsä nimeä ja itkee jälleen.

Roikkuu ahdistuksessaan.

Huutaa, hämmentää toisetkin. Eikä lopeta, vaikka välitämme,

tarjoamme läheisyyttä ja omaa tilaa.

Yritämme,

kaiken, mitä osaamme.

Emmekä lopulta tiedä, mikä on hyväksi enään kenellekään.

Turhauma tavoittaa.

(Kenttäpäiväkirja 24.7.2016)

Kerhojen arki ei ollut pelkkää onnistuneen suunnitelman juhlallista läpivientä. Lapset vierastivat, haastoivat, tappelivat, löivät ja olivat kaikin tavoin lapsia. Yhteiset linjaukset kerhoon tulemisesta vääränä ajankohtana, myöhässä, karkin tai puhelimen kanssa vaativat tekijää, samoin suuremmista pedagogisista linjauksista, kuten kurinpitokeinoista, päättäminen. Vanhempien sitouttaminen tuomaan lapsiaan kerhoon, ja ymmärtämään suomalaisen varhaiskasvatuksen pääperiaatteita, kuten lasten kerhosta hakemiseen liittyvää vastuunsiirtoa, oli työlästä. Osallistuminen kerhoihin oli epäsäännöllisen säännöllistä, lasten tuleminen kerhoon aamupalakakun kanssa tai pyynnöstä huolimatta ilman ulkovaatteita korostivat kasvatuskumppanuuteen liittyvän keskustelun tärkeyttä. Vanhemmat ja perheet oppivat tulemaan Eela-kerhon tiloihin kurkkimaan myös muina kuin kerhoaikoina, tervehtivät iloisesti käytävillä ja ottivat meidät työntekijät omikseen. Uumoiluni siitä, että tie vanhemman sydämeen käy lapsen kautta, ei liene tarua. Lastenhoitopalvelua meiltä pyydettiin

jatkuvasti myös muina kuin kerhoaikoina, ja sitä tuotimmekin akuuteimmaksi määrittelemämme tarpeen ja omien työtuntiemme puitteissa.

Tiedonkulkuun liittyvät ongelmat vastaanottokeskuksen henkilökunnan ja meidän kaikkien toimijoidemme ja asukkaiden välillä tuottivat toisinaan omat haasteensa: eri toimijoiden intressit toiminnalle olivat erilaisia, ja vajaa tiedotus saattoi ruokkia esimerkiksi vastaanottokeskuksen työntekijöiden keskuudessa ajatusta kerhosta lastenhoitoluukkuna, jonne voi lähettää ketä tahansa lapsia, milloin tahansa. Laadukkaan, pedagogisesti rikkaan varhaiskasvatuksen luonteeseen moinen ei kuitenkaan tunnu sopivan. Myös kerhotoiminnan sisällä toimivien intressit erosivat toisistaan aiheuttaen kerhotoiminnan perustan hahmottamiselle omat ongelmansa. Törmättiin kysymykseen siitä, onko kyse varhaiskasvatuksesta vai lastenhoidosta ja mikä ero näillä lopulta mahtaa olla. Vapaaehtoisen toimijaverkoston koordinointi ja hallinnointi vei aikaa ja resursseja, byrokratian rattaat asettivat omat periksiantamattomat ja toisinaan kovin järjettömiltä tuntuvat rajansa. Kaupungin ja vastaanottokeskuksen, tärkeimpien toiminnanmäärittäjien, linjaukset kerhotoimintaa koskien olivat paitsi jatkuvasti muuttuvia, myös ylen epämääräisiä. Leijuimme ikään kuin tyhjän päällä keskellä suomen kesäistä loma-aikaa leikkien lasten kanssa tietämättä, mitä kohti pyrkiä ja milloin. Turhauma ja epätoivo tavoittivat toisinaan raskaastikin. Kehittämistoiminnan raskaus onkin ehkä juuri sen kokeiluluontoisuudessa: koska rakenteita ei ole, pitää lähteä tyhjästä ja katsoa, mikä voisi toimia. Hyvänä esimerkkinä tästä toimi kesäkaudella käyntiin polkaistu perhekerho läheisessä puistossa. Ideana oli turvapaikanhakijoiden ja paikallisten asukkaiden yhteen saattaminen siitä numeroa tekemättä ja näin kulttuurikasvatuksen ja sosiaalisen integraation tukeminen, mutta mainostuksessa tai toiminnan rakenteessa jokin oli pielessä: kerhot kuolivat alle kuukaudessa osanottajien puutteeseen. Kentällä kokeneekin on helppo sortua itsekeksityn hienon idean kultareunuksen tuijotteluun toimijoiden kuuntelemisen sijaan.

Syksyllä, työsuhteeni loppumisen aikoihin, saatiin projektilupaus vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoiminnasta vetämään, ja myös varhaiskasvatuksen hallinnosta otettiin tarkemmin kantaa toiminnan linjauksiin ja työntekijöiden työnkuviin. Sekavin aika ei-kenenkään-toimintana ei-kenenkään-maalla alkoi olla ohitse, vaikka ikuisen epävarmuuden ja muutoksen tuulet tässä kontekstissa ainaisesti puhaltavatkin. Vastaanottokeskus alkoi olla täynnä, uusista asukkaista suurin osa oli perheitä. Kerhot laajenivat lokakuussa neljälle päivälle viikossa, kolmelle lapsiryhmälle kaksi kerhoa viikossa. Yhtenä päivänä viikossa on myös matalan kynnyksen tapaamistila perheille. Elli-Maija jatkaa toimintaa toistaiseksi oman työnpanoksensa lisäksi ryhmällä sitoutuneita vapaaehtoisia, sekä LWT:n että seurakunnan tuella. Vuoden vaihteen jälkeen toimintaan saatiin taas toinenkin työntekijä. Vapaaehtoisten rooli toiminnassa on pienenemään päin, mikä voidaan nähdä hyvänä

asiana: toiminnan arvo on huomattu, siihen ollaan valmiita resursoimaan ja luomaan pysyvämpää konseptia.

Nykyään asukkaiden tulomaita on jo kirjava kokoelma, joten vanhempainiltoihin ja muihin tiedostustilaisuuksiin tulee varautua useilla tulkeilla. Joulukuussa 2016 aloitettiin myös kasvatuskahvilan nimellä kulkevat vanhemmille suunnatut matalan kynnyksen kahvihetket, joissa on tarkoitus keskustella lapsiin ja kasvatukseen liittyvistä kysymyksistä. Tämä toiminta on Tampereen yliopiston kasvatustieteen yksikön Let's work together –toimintaryhmän, Pelastakaa Lapset ry:n, Suomen Punaisen Ristin ja Eela-kerhon yhdessä järjestämää. Kovasti pidetyn ja hyvin toimineen toiminnan jatkon todelliseksi uhkaksi muodostuivat vapaaehtoisten järjestäjien rajalliset (ja rahalliset) resurssit.

Kaupin vastaanottokeskus on nykyään virallisesti Tampereen vastaanottokeskus, ja sen arvo paitsi Tampereen ainoana vastaanottokeskuksena erityisesti perheiden ja sairaiden asuttajana on korkea. Varhaiskasvatustoiminta vastaanottokeskuksessa jatkuu ainakin vuoden 2017 loppuun, jonne asti projektirahoitusta on myönnetty. Kuluvan vuoden aikana on tarkoitus mallintaa ja kehittää toimintaa, ja sen jatkoa ensi vuonna toivotaan kovasti. Se työllistää puolitoista lastentarhanopettajaa ja pyrkii tiiviiseen yhteistyöhön vastaanottokeskuksen henkilöstön kanssa. Lisäksi mukana toiminnassa on säännöllisesti mukana muutamia vapaaehtoisia. Tampereen kaupungin kasvatus- ja opetuspalveluiden hallinnon kehittämishankkeena ja osana varhaiskasvatuspalveluita sen roolia useiden hallintokuntien rajamailla hahmotellaan. Vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoiminta on rakenteellisesti siirtynyt läheisen Pohjolan päiväkodin hallintoalueelle, mikä voisi mahdollistaa läheisemmän yhteistyön päivähoidon kanssa. Eela-kerhon toiminta on tuttua Kaupin perheille, ja kokemustieto siitä leviää asukkaiden keskuudessa. Vaikka toiminnassa edelleen törmätään alati uusiin haasteisiin ja rakenteen kehittäminen on vielä kesken, ollaan jo päästy hitaasta alusta lupaavaan jatkoon.

6.1.2 Let's work together

Let's work together –toimintaryhmän toimet yliopistolta käsin ovat jatkuneet keväästä 2016. Mukaan toimintaan on saatu lisää niin vaihto- kuin tutkinto-opiskelijoitakin sekä turvapaikanhakijoita. Saara Peltosen (2016, 49) kokoaman raportin ”Eliittiporukka ja turvapaikanhakijat”, joka koskee turvapaikanhakijoiden osallistamista Tampereen yliopistossa, mukaan lukuvuonna 2015-2016 Let's work together'n toimintaan osallistui kasvatustieteiden yksiköstä aktiivisesti 5-6 opettajaa, väitöstutkijoita, kursseilla opiskelevia varsinaisia ja vaihto-opiskelijoita noin 30–40 sekä turvapaikanhakijoita noin 25–30. Vuoden aikana on rakennettu

yhteyksiä vastaanottokeskuksiin ja muihin kentällä toimiviin organisaatioihin, kuten Suomen Punaiseen Ristiin, Tampereen kaupunkiin sekä erilaisiin aikuis- ja ammattikasvatusjärjestöihin (mt.). Turvapaikanhakijat ja yliopiston väki oppivat yhteisillä kursseilla, niin aikuiskasvatuksen kuin varhaiskasvatuksenkin puolella. Muutamat opiskelijat aloittelivat pro gradu –töitään tai suunnittelivat harjoittelua vastaanottokeskuksessa. Yliopistolla alkoivat myös englannin kielen kurssit turvapaikanhakijoille ja maahanmuuttajille ja vastaanottokeskuksessa varhaiskasvatustoimintaan osallistui opiskelijoita niin vapaaehtoisina kuin kurssien puitteissakin. Keväällä 2016 alettiin kokemusten vaihto muissa yksiköissä (mm. sosiaalityö ja suomen kieli) samojen aiheiden parissa toimineiden kesken.

Syyskuussa 2016 EDU:ssa aloitti kolme harjoittelijaa, joista yksi koordinoi Let's work together toimintaa ja kaksi turvapaikanhakijaa jakoivat osa-aikaisesti toisen harjoittelupaikan. Harjoittelijat toivat toimintaan sen kaipaamaa systemaattisuutta ja säännöllisyyttä (Peltonen 2016, 41) sekä toimivat kommunikaatiota konkreettisesti helpottavana linkkinä turvapaikanhakijoiden ja yliopiston väen välillä. Loppuvuodesta 2016 Peltosen kokoama raportti teki näkyväksi jo tehtyä ja valaisi nykyistä tilannetta erityisesti turvapaikanhakijoiden koulutuksellisten mahdollisuuksien näkökulmasta. Vuoden 2017 alussa LWT:n toimintaa jatketaan edellisen vuoden kokemuksen innoittamana turvapaikanhakijoille avointen kurssien, vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoimintaan liittyvän yhteistyön ja erilaisten opinnäytetöiden lisäksi avoimilla keskustelutilaisuuksilla sekä moninaisilla yhteistyömuodoilla (mm. ASAP-projektiin osallistuminen Tamy:n ja TTY:n kanssa).

Yliopiston yhteistyö Tampereen vastaanottokeskuksen kanssa on jatkuvasti lisääntynyt, ja vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoimintaan osallistuminen on edelleen osa sitä erityisesti erilaisten yhteistilaisuuksien muodossa (esim. niin kutsutut kasvatuskahvilat). Haaveiltua varhaiskasvatuksen kurssien ja vastaanottokeskuksen varhaiskasvatuksen molempia osapuolia hyödyttävää yhteistyörakennelmaa siitä ei kuitenkaan näytä syntyneen. Kuten muunkin verkostomaisen toiminnan kohdalla, myös opiskelijoiden ohjaamisen liittyvä työ vaatisi taakseen koordinoivan osapuolen, jota ei toistaiseksi ole löytynyt, tai molempien osapuolten henkilöstölle lisäresursseja yhteistoiminnan kehittämiseen. Let's work together'n toiminta tuntuukin vakiintuneen paremmin aikuiskasvatuksen puolelle, toimintaan aikuisten turvapaikanhakijoiden tai koko perheiden kanssa. Tampereen vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoiminnan kohdalla sillä on kuitenkin vahva tukijan rooli erityisesti vapaaehtoisten varhaiskasvatuksen opiskelijoiden tekemän työn kautta.

6.2 Toiminnan erityispiirteet

Vastaanottokeskuksissa kasvatuksella on paitsi globaalit, yleismaailmalliset ja valtakunnalliset perustelunsa, myös kontekstiin liittyvät erityiset tarpeensa ja tavoitteensa. Elämässä vallitseva epävarmuus ja väliaikaisuus lyövät leimansa paitsi ihmisten mielialaan myös motivaatioon sitoutua toimintaan. Takana olevan matkan rasitukset ja kotimaassa eletyn elämän muistot heijastuvat monin tavoin nykyhetkeen. Turvapaikanhakijoita ympäröi vieras yhteiskunta, jonka odotukset ja asenteet tulevat näkyviksi heidän elämässään ihmisten kautta.

Vuorovaikutus paikallisten kuntalaisten kanssa onkin hedelmällinen polku kohti perheen ja lasten kotoutumista sekä paikalliseen kulttuuriin tutustumista. Varhaiskasvatuksen kannalta oleellisiksi asioiksi vastaanottokeskus kontekstissa työskenneltäessä nousevat koko perheen kulttuurikasvatus, vanhemmuuden tukeminen ja näiden kautta perheen kotouttamisen edistäminen lapsiin kohdistuvan käytännön toiminnan ohella.

6.2.1 Motivointi ja osallisuus

Seison hiljaisen perheosaston käytävällä tulkin ja vastaanottokeskuksen ohjaajan kanssa. Vanhemmille on alkamassa vartin kuluttua koulutus tilaisuus väestösuhteista ja niiden rakentumisesta alakerrassa. Koputamme vuorotellen jokaiseen oveen, ja kerromme tilaisuudesta. Lastenhoitopalvelua tarjotaan menemisen mahdollistamiseksi. Tarvitsisi vain nousta ylös, tuoda lapset kerhohuoneeseen ja mennä koulutukseen juomaan kahvia. On kuitenkin menossa Ramadan, toiset ovat valvoneet ja syöneet kello neljään yöllä, ja väsymys painaa. Mutta tämä ei ole ainut aamu, kun aktiviteetit jäävät lähes ilman osallistujia; motivaatio on lähes nolla, syitä on monia. Tulkki ihmettelee eikö ihmisille ole kerrottu etukäteen, ohjaaja katkaisee epäilyn naurahtaen: On tiedotettu. Ja tämä on velvoittavaa toimintaa. Ei vaikutusta. Ihmisiä kiinnostaa vain yksi asia: se, saavatko he turvapaikan.

Motivointi on yksi suurimmista haasteista kaiken vastaanottokeskuksen toiminnan suhteen. Miten saada ihmiset kiinnostumaan koulutuksista, harrastemahdollisuuksista ja mistään käytännön elämään liittyvästä, jos tulevaisuus on musta aukko? On helppo ajatella, että osallistuminen toisi elämään rytmiä ja mielekkyyttä. Osallistumisen kautta syntyisi uusia luottamussuhteita, merkityksellisyyden kokemuksia. Mutta miksi osallistua, jos yksi päätös kaukaa Helsingistä voi muuttaa sitten taas kaiken?

Ohjaaja harmittelee tilannetta; on kamalaa mennä herättelemään aikuisia ihmisiä, joita ei kiinnosta. Joilla on omat murheensa. Mutta se kuuluu työhön. Yhteiskunta ja turvapaikanhakijat eivät toimi samalla kaavalla. Voidaan puhua suomalaisen yhteiskunnan jäykkyydestä ja byrokraattisuudesta, jossa on kyllä perää, mutta millä ei voida perustella kaikkea osallistumattomuutta, täydellistä motivaation puutetta. Puhutaan, että tulisi kehitellä toimintatapoja, jotka turvapaikanhakijat kokisivat mielekkäiksi, ja joiden teemat lähtisivät heistä itsessään. Osallisuushan ruokkii motivaatiota. Mutta millaisia nämä asiat olisivat, millaisiin syötteihin tulijat tarttuisivat? Kyse on kuitenkin ihmisistä, joiden koko elämän suunta on "isommassa käsissä". Heillä ei ole suurtakaan valtaa omaan elämäänsä pitkällä aikavälillä, mikä motivoisi heidät käyttämään sitä edes pienissä asioissa? Lähestytäänpä asiaa esimerkin kautta: Kukapa itse jaksaisi rakentaa venettä kesäloman purjehdusreissua varten, jos lupaa koko loman pitämiseen ei olisi vielä myönnetty eikä olisi tietoa siitä, tuleeko aikaa reissulle olemaan ikinä?

Lastenhoidon ja varhaiskasvatuksen suhteen haaste tuntuu olevan suunnilleen sama: eri ikäisten lasten eriaikaista kerhoilua ei tahdota hahmottaa eikä koko toiminnan pedagogista luonnetta. Lapset tuodaan kerhoon, kun se sopii muuhun tekemiseen tai lapset pitää saada pois jaloista. Silloin, kun vanhemmilla on muuta tekemistä. Kyse tuntuu olevan ennen kaikkea lastenhoitopalvelusta, joka kyllä otetaan ilolla vastaan. Intressiristiriita.

(Kenttäpäiväkirja 17.6.2016)

Päiväkirjamerkintäni kesäkuulta paljastaa mielestäni hyvin vastaanottokeskuksessa järjestettävien toimintojen keskeiset solmukohdan, osallisuuden ja motivaation oravanpyörän. Toisaalta jo motivoinnista puhuminen herättää kysymyksen, kenen hyväksi tässä siis toimitaan? Mikäli ihmisiä on syytä motivoida johonkin, mihin heillä ei ehkä muuten olisi intressejä, onko toiminta lähtöisin heidän tarpeistaan? Tässä kohdin voidaan toki vedota lasten elämän alistaisesta asemasta suhteessa vanhempiensa toimiin ja näin perustella vanhempien motivoimista. Toisaalta, eivätkö vanhemmat ole lastensa parhaan tuntijoita ja heidän kasvatuksestaan vastuussa? Ehkä kyse tulisikin olla, kuten varhaiskasvatuksen kentällä lasten toiminnan tavoitetta usein määritellään, virikkeiden ja mahdollisuuksien tarjoamisesta ja kannustamisesta niiden pariin. Niin lasten kuin vanhempienkin kohdalla.

Kun perheet saadaan osallistumaan toimintaan, voidaan myös paremmin huomioida heidän tarpeensa toiminnan suhteen ja suunnata osallistumisesta osallisuuteen. Vanhempien osallisuus kaikessa varhaiskasvatustoiminnassa onkin viime aikojen kuuma aihe. Opetushallituksen raportissa Karila (2016, 41) toteaa varhaiskasvatuslain haastavan kaikenlaisten kumppanuus-, yhteistyö- ja osallisuuskäytäntöjen uudelleen kehittämiseen. Näissä kehittämishankkeissa vanhempien osallisuutta pidetään keskeisenä. Perheet 24/7 –hankkeesta (Suomen Akatemia 2011-2014) saadun tiedon pohjalta ollaan päätelty toimivan kasvatusyhteistyön hedelmällisistä vaikutuksista vanhempien kokemaan, lapsiin vaikuttavaan, stressiin (Opetushallituksen tilannekatsaus 2016, 41). Yhteinen tekeminen ja yhteiset säännöt vähentävät stressiä ja luovat luottamusta perheen ja yhteiskunnan yhteisellä kasvatuksen kentällä.

Turvapaikanhakijakontekstissa vanhempien osallisuus toimintaan on tärkeää myös puhtaasti tiedon jakamisen takia. Toisistaan eroavat tavat toimia tilanteissa vaativat keskustelua arvoista ja toiveista. Tarkoitushan ei ole tehdä lapsista vain suomalaisia, vaan ennen kaikkea yksilöitä, jotka ovat saaneet rikkaudekseen monen kulttuurin omistamisen. Kasvatuksen ja sivistyksen tavoite saattaa ihmiset, isot ja pienet, ajattelemaan, on keskeistä myös. Toiminnassa, jossa kohtaa useita ihmisiä, kohtaa aina myös useita elämänhistorioita, ja –ympäristöjä, joiden välisessä rakentavassa keskustelussa jokainen siihen osallistuva saa olla oppimassa.

6.2.2 Perheiden ja vanhemmuuden tuki

Vauva, jonka hiukset leviävät otsalle

tummana untuvana ohimoilta kohti silmiä.

Silmät, joiden katseessa elämän tutkimattomuus.

Pienet nyrkit kapaloitu mukaanlaitetun vauvanpeiton pehmeuteen.

Nyrkit, jotka puristavat turvallisuutta, vaativat aikaa.

Vanhemmat toivat lapsensa aamulla, kiitoksin.

Mistä voima uskoa lapsensa, oma lapsensa,

vieraan käsiin? Vaikka vain päiväksi.

Luottamus, kanssakäymisen synnyttämä,

elämän pakottama.

(Kenttäpäiväkirja 24.7.2016)

Perhe on jokaiselle lapselle hänen tärkein kehitysympäristönsä (Alitolppa-Niitamo 2005, 45) ja turvansa. Perhe on lapsen ensimmäinen sosiaalinen yhteisö, ja kaiken kasvun ja kehityksen koti. Vanhempien ja perheen hyvinvointi on lapsen hyvinvointia, niiden pahoinvointi taas heijastuu monin tavoin lapsen kasvuun ja kehitykseen. Tämän ainutlaatuisen riippuvuus- ja tukisuhteen myötä lapsen kanssa toimiminen on aina myös perheen kanssa toimimista. Vuoropuhelun merkitys uuden kulttuurin ja yhteiskunnan sekä perheen kesken onkin erityisen merkityksellistä jo lapsen edun nimissä.

Vanhemmuuden ja turvallisten kiintymyssuhteiden rakentumisen tukeminen on tästä näkökulmasta hyvin perusteltua. Turvapaikanhakuvaiheessa, kun jatkuva odottaminen ja stressi tulevasta kuluttavat vanhempien voimia, olisi erityisen tärkeää saada heidät ymmärtämään lastensa ja heidän lapsuutensa merkitys. Lapset, jotka vastaanottokeskuksissa leimautuvat liian usein ylimääräisen metelin ja riidan aiheeksi, ovat osoitus elämän jatkuvuudesta ja parhaassa tapauksessa

vanhempia elämässä kiinnipitävä voima. Lapsuuden, leikin ja huolettomuuden ajan, merkityksen ymmärtäminen myös tässä kolhossa ja kylmässä kontekstissa on tärkeää.

Suorannan (2011) haastattelema vastaanottokeskuksen työntekijä toteaa, että ”pitäisi olla perhetyö-tyyppistä ja perhetyötaustainen ohjaaja, joka pystyis perheitä ohjaamaan” (Suoranta 2011, 59). Perhetyö vastaanottokeskuksissa, joissa asuu perheitä, olisi perusteltua jo tehokkuuden näkökulmasta. On turhaa hoitaa rakennuksen yhtä kohtaa, jos toinen samaan aikaan sortuu: kokonaisuudessa kaikki vaikuttavat kaikkeen. Myös varhaiskasvatustoiminnassa on tässä kontekstissa painotettava tavanomaista enemmän vanhempien osallisuuden, kasvatuskumppanuuden merkityksiä, mutta myös sosiaalityöllistä perhetyön näkökulmaa. Useat perheet kaipaavat lastenhoitoa hyvinvointiaan tukevana palveluna, sekä nauttivat silmin nähden ajasta, kun jollakulla on aikaa keskustella heidän lapsistaan.

Yhdeksi perhetyön ja vanhemmuuden tuen muodoksi voidaan laskea lapsia ja heidän kasvatustaan koskevat keskustelut, joissa tullaan jakaneeksi enemmän tai vähemmän tarkoituksella eri kulttuuripohjista ammentavia kokemuksia kasvatuksesta ja sen ihanteista. Kulttuurikasvatus, kulttuurisen tiedon jakaminen, on mielestäni keskeinen osa turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelyä. Suoranta (2011, 33: 58) tuo ilmi myös vastaanottokeskuksen asukkaiden toiveen suomen kulttuurin ja käytöksen käsikirjasta sekä liitekysymyksen siitä, kuinka toimia oikein, jos ei tiedä mikä on oikein. Yhteiskunnassa, jonka sisällä eläville kaikki siihen kuuluva on itsestäänselvää ja syvällä opituissa skeemoissa, ei liene voida liikaa panostaa tulijoille annettavaan tietoon ja mikä tärkeintä –keskusteluun näiden tapojen perusteista. Kohtaamisen pedagogiikan ja dialogin kautta mahdollistuu sosiaalinen inkluusio yhteiskuntaan; kotouttamisen korkein tavoite, jonka siemenet kylvetään mehevään maahan silloin, kun tulijalla on vielä halu tietää ja oppia, ymmärtää. Kulttuurikasvatus voidaan nähdä myös yhteiskunta- ja kansalaisuuskasvatuksena, kuuluuhan kansalaisen tietää, ketä edustaa. Suomalaisen kulttuurin kohdalla kulttuurikasvatuksen yksi keskeinen sisältö voi olla tasavertaisuuskasvatus, jolle on tarvetta myös turvapaikanhakijoiden muodostaman oman sosiaalisen ryhmänsä sisällä. Lähteenmäki (2013, 102) tukee kokemustani siitä, että erityisesti vähemmistössä olevilla tummaihoisilla on vastaanottokeskuksissa vaara joutua arabi- ja afgaanivoittoisen yhteisön syrjimäksi. Syrjinnän vastainen työ on tärkeää kaikkialla, niin turvapaikanhakijoiden ja kantasuomalaisten välillä kuin molempien omissa yhteisöissä.

6.2.3 Erityisen ja monialaisen tuen tarve

Suuri osa kohtaamistani turvapaikanhakijaperheistä on niin kutsutussa haavoittuvassa asemassa olevia perheitä, jotka tarvitsevat näin ollen esimerkiksi lastensuojelun palveluita. Lapsilla on myös paljon erityistarpeita, liittyen niin psyykkisiin, sosiaalisiin kuin fyysisiinkin poikkeavuuksiin tai haasteisiin. Kaupin toimintaan on osallistunut muun muassa kuulovammainen lapsi, pyörätuolia käyttävä sekä erinäisiä traumaattisista tai muista psyykkiseen terveyteen vaikuttavista tekijöistä kärsiviä lapsia. Näiden toiminnallista tukea vaativien erityisyyksien lisäksi toiminnassa tuli lasten käytöksen (ja vastaanottokeskuksen henkilökunnan puheiden) kautta ilmi lasten mahdollisesti traumaattisetkin taustat. Vaikkei, kuten ammattilaisten kanssa keskustelimme, ei lasten kamalia tai traumaattisiakaan kokemuksia, ole aina järkevää erityisesti nostaa esiin toiminnassa tai lapsen kohtaamisessa, luo se toiminnan luonteeseen tietyn herkän kuuntelun olemuksen. Ovathan useat lasten toiminnot, kuten piirtäminen ja leikkiminen, samalla myös terapeutteja ja turvalliseksi koettu ympäristö saattaa houkutella esiin unohduksiin painettujakin kokemuksia reaktioineen.

Lasten väliset konfliktit ja väkivaltainen käytös ovat kolmas erityisen tuen tarpeen syy. Salo (2012, 49) kuvailee kokemuksiaan vastaanottokeskuksissa asuvista lapsista tutunkuuloisesti: ”En ikinä lopettanut hämmästelemästä sitä, miten pienenkin lapsen ensimmäinen reaktio jokaiseen konfliktitilanteeseen oli toisen lyöminen. Sylkeminen ja lyöminen olivat lasten keinot puolustautua toisia vastaan, mikä aiheutti monia ongelmia koulua käyville lapsille.” Lasten oppima tapa puolustautua toista ja toisen mielipidettä vastaan on sinänsä tehokas, mutta tulevan sosiaalisen ja yhteiskunnallisen kehityksen kannalta katsottuna haitallinen. Vaikka lasten aggressiivista käytöstä pyritään vastaanottokeskuskontekstissa aina jonkin verran perustelemaan kulttuurista opituilla toimintamalleilla sekä traumaattisilla kokemuksilla, on minusta perusteltua pitää ongelmaa myös puhtaasti lasten omana ratkaisuna kohdattuun haasteeseen siitä, kuinka vastata toisen vastustukseen. Fyysinen koskemattomuus on opittua myös meillä suomalaisilla, en usko monenkään lapsen oppivan sitä itseksensä.

Mainittujen lapsia koskevien haasteiden lisäksi lasten erityisen ja monialaisen tuen tarpeeseen vaikuttavat perhetilanne, perheen sisäiset suhteet ja niiden toimijuus sekä lapsen sosiaalinen asema vastaanottokeskuksen lapsiryhmässä. Lapsia kohdatessa ja heidän kanssaan toimiessa kaikkia osapuolia hyödyttäisi moniammatillisen tiimityön suoma laajanäkökulmaisuus, jolla olisi mahdollista parhaiten huomioida lasten kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen tukeminen sekä yksilönä että perheen kautta. Tällaisten toimivien tiedonkulku- ja yhteistyörakenteiden luominen esimerkiksi kerhotoiminnan, lastensuojelun ja terveydenhuollon välillä olisi ensiarvoista lasten edun kannalta.

7 KOHTI VALMISTAVAA VARHAISKASVATUSTA

Tässä kappaleessa kokoan oman kokemukseni ja havaintoni turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta omaksi näkökulmaksi, ja asetan sen rinnalle neljän yhteiskunnallisen vaikuttajan näkemykset. Viimeisessä alaluvussa 7.4 esittelen mainittujen pohjalta valmistavan varhaiskasvatuksen mallin turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksellisten ja muiden oikeuksien turvaamiseksi.

7.1 Kokemukseni kertomaa

Tyttö juoksee

avaa puolessa välin käytävää

kädet odottamaan halausta.

Perillä nauttii läheisyyden lämmöstä, kohtaamisesta

varovaisen minuutin murto-osan.

Ja ehdin nähdä hymynkareen.

Rakastan! Tänään tiedän,

että työlläni on tarkoitus.

(Kenttäpäiväkirja 15.9.2016)

Lapsuus on tärkeää kasvun, kehityksen ja identiteetin rakentumisen aikaa, josta ei voi ottaa taukoa. Lapsi rakentaa itseään kaiken aikaa, mikä olisi hyvä ottaa huomioon myös turvapaikanhakijalasten

elämässä, vastaanottokeskuksessa asumisen välivaiheessa. Vaikka kotouttaminen aloitettaisiin nimellisesti vasta oleskeluluvan saamisen jälkeen, olisi lapsen etu huomioon ottaen merkityksellistä luoda hänelle kokemus turvallisesta kasvuympäristöstä (johon esimerkiksi ympäristön tunteminen, itseilmaisuus ja osallisuus kuuluvat) jo turvapaikanhakuajankautana. Esikotouttavat toimenpiteet, kuten kulttuurikasvatus vanhemmille, edesauttavat myös koko perheen sopeutumista uuteen ympäristöön ja voivat toimia mielekkäinä arjen tekemisinä ja elämän merkityksellistäjinä.

Vastaanottokeskuskonteksti on elämäntilanteena perheelle stressaava ja väsyttävä, muutokset ja päätökset tulevat nopealla aikataululla ja estävät tulevaisuudensuunnitelmien tekemistä. Useassa kohdassa turvapaikkamenettely ja –prosessi passivoi ihmisiä laitostamisen, marginalisaation ja eriarvoistavien yhteiskunnallisten palveluiden kautta. Vanhempien resurssit eivät välttämättä vastaa lasten tarpeisiin ja näin ollen tue lasten oikeuksia (esim. leikkiin ja lepoon) ja tasapainoista kehitystä. Perheet ovat myös monessa mielessä erillään yhteiskunnasta, jonka kasvatuskulttuuri on heille vieras, ja tarvitsisivat tukea kasvatustehtävässään. Varhaiskasvatusjärjestelmässämme ei kuitenkaan ole tämän ryhmän tarpeisiin vastaavaa palvelua, joka huomioisi paitsi lasten tarpeen kasvatustoiminnalle, myös kontekstin erityispiirteet ja siitä nousevat tarpeet (esim. erityinen vanhemmuuden tuki ja kulttuurikasvatus). Lapsen oikeuksien sopimuksen ratifioineen suomalaisen hyvinvointivaltion instituutiot rakenteineen eivät mielestäni kaikissa tapauksissa parhaalla mahdollisella tavalla tue lapsen oikeuksien toteutumista marginaaliryhmien, kuten turvapaikanhakijoiden, kohdalla.

Lapsen oikeus saada oppia ja saada tukea kasvulleen on turvattava niissäkin tapauksissa, kun vanhemmat ovat estyneitä siitä huolehtimaan, erityisesti niiden lasten kohdalla, joiden elämässä on muitakin riskitekijöitä (kuten rikkonainen perhe, trauma tms.). Turvapaikanhakijalapsi on oikeutettu varhaiskasvatukselliseen toimintaan kuten kuka tahansa muukin Suomessa asuva lapsi. Turvapaikanhakijalapsella on oikeus lapsuuteensa, oikeus niihin paikkoihin, joissa saa olla lapsi. Tähän voimme vaikuttaa tarjoamalla tällaisia paikkoja lapsille sekä järjestämällä koko perheelle lapsen etua ajavaa toimintaa, kuten kulttuurikasvatusta tai lastenhoitopalvelua. Perhe on lapsen tärkein kasvuympäristö, joten hänelle tulisi varmistaa hyvät oltavat kotonaan.

Varhaiskasvatustoiminnan tulisi olla lapsen tarpeista ja toiminnan kontekstista ammentavaa. Byrokratiaan tottuneessa maassa odotetaan kuitenkin usein säädöksiä ennen toimintaan ryhtymistä; lait ja asetukset nostavat aiheen viralliseksi, ja näin myös suuren yhteiskunnallisen yleisön silmissä merkittäväksi. Tästä johtuen myös turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen merkityksen kirkastaminen yhteiskunnallisella areenalla vaatisi tuekseen virallisen yhteiskunnallisen kannanoton, jossa määriteltäisiin myös toiminnan laatu ja tavoite. Kaikenlainen lapsille suunnattu toiminta on eteenpäin, mutta jonkinlainen vastuutus varmistaisi sen laadun (joka kuitenkin määritellään korkeaksi

varhaiskasvatuksen arvioinnin perusteeksi). Lisäksi yhtenäisen konseptin luominen tukisi lasten tasavertaista kohtelua. Moniammatillisen tiimin yhteistyössä toteuttama, vanhempia osallistava toimintamuoto on oleellista.

Maassa, jossa halutaan vaalia kaikkien ihmisten tasavertaisuutta ja yhteisiä oikeuksia, on tärkeää myös käytännön tason toimintamuodot näiden arvojen toteutumiseksi. Tähän kastiin kuuluu muun muassa turvapaikanhakijalapsille ja heidän perheilleen tarjottu varhaiskasvatustoiminnan mahdollisuus sekä monikulttuurinen kenttä puheelle lapsista, lapsuudesta ja kasvatuksesta. Lapset ovat tulevaisuus meille kaikille, ja ehkä kasvatusta voisi tarjota myös turvapaikanhakijoille mahdollisuuden tähtyä tulevaisuuteen.

Varhaiskasvatus voidaan siis todeta useasti, varsinkin riskiryhmiin köyhyyden, elinolojen tai yhteiskunnallisen aseman vuoksi kuuluvien lasten kohdalla, merkittäväksi lapsen kasvua, kehitystä ja tasapainoista tulevaisuutta tukeväksi palveluksi. Lisäksi lapselle ominaisen toiminnan, kuten leikin, mahdollistajana sen tehtävä on tärkeä. Lapsen oikeudet leikkiin ja lepoon ovat lapsen ihmisoikeuksia, jotka tulisi turvata jokaiselle lapselle (YK:n Lapsen oikeuksien sopimus, artikla 31). Lapsen oikeuksien sopimusta selventävien yleiskommenttien pohjalta valtion ja kuntien vastuu turvapaikanhakijalasten (siinä kuin muidenkin lasten), oikeuksien valvojana ja toteuttajana on kiistaton, ja vastuuttaa Suomen valtiota tarjoamaan heidän perheilleen kaiken mahdollisen tuen lasten edun toteutumiseksi.

Suuriksi kysymyksiksi jäävät lienee valtakunnan tason linjaukset ja sitä kautta tuleva kannanotto toiminnan järjestäjien ammattitaitovaatimuksista, kuntien kiinnostus rahoittaa toimintaa sekä vapaaehtoisorganisaatioiden ammatilliset ja taloudelliset resurssit olla mukana toiminnassa. Kolmannen sektorin ja julkisen yhteistyökenttänä ja –mahdollisuutena aihe olisi tietysti kiinnostava, mutta vapaaehtoisverkoston pyörittämällä toiminnoilla ei voi taata samanlaista laatua kuin kunnallisilla tai yksityisillä. Se, onko tarpeen tai mahdollista taata turvapaikanhakijalasten keskinäisen tasavertaisuuden ideaalia tai tasa-arvoa suhteessa kuntalaislapsiin, on kokonaan toinen kysymys. Sen ratkaisee yhteiskunnallinen vallankäyttö sekä asenneilmapiiri kansalaisten keskuudessa. Näen turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen suomalaisen varhaiskasvatuksen (ja yhteiskunnan) sokeana pisteenä, mutta samalla kehittymismahdollisuutena.

7.2 Näkökulmista katsottuna

Tutkimusrupeamani lopuksi kokosin omien kokemusteni ja pohdintojeni, mielipiteittenikin pohjalta aiherungon, jossa keskityin olennaisiksi näkemiini kohtiin turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksessa (liite 1). Tämän pohjalta haastattelin neljää henkilöä, jotka katsovat aihetta jokainen omasta yhteiskunnallisesta roolistaan: Tampereen kaupungin maahanmuuttotyön pääkoordinaattoria, Tampereen vastaanottokeskuksen johtajaa, Tampereen vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoiminnassa toimivaa lastentarhanopettajaa sekä varhaiskasvatuksen tutkijaa. Seuraavassa kokoomaa näistä keskusteluista.

”Ja kuitenkin loppupeleissä tässä turvapaikkaprosessissa ni mää ajattelen että ne lapset tuo ilon vanhempien elämään ja lapset tuo ilon myös tänne vastaanottokeskukseen. Että vaikka puhuin näistä pakolaisuuteen liittyvistä riskitekijöistä ja mielenterveyden häiriöistä, ni näissä lapsissa on tulevaisuus ja lapset tuo sen ilon siihen haastavaan arkeen. Lasten hyvinvointiin täytyy kiinnittää huomiota ja erilaisilla toimenpiteillä tukea sitä kasvua ja kehitystä. Samalla se tukee koko perhettä ja koko yhteiskuntaa.” (Tampereen vastaanottokeskuksen johtaja)

Turvapaikanhakijoiden varhaiskasvatus nähdään haastateltavieni kesken tärkeänä, tarpeellisena ja vähintään hyödyllisenä palveluna. Erityisesti turvapaikanhakijaperheet yhteiskunnallisesti niin sanotussa haavoittuvassa asemassa olevina hyötyvät tällaisesta palvelusta. Yhteiskunnallisen merkityksen, ja siihen sosiaalistumisen lisäksi, iso merkitys lasten arjen tasapainottajana ja perheiden elämän tasoittajana. Varhaiskasvatuslaki ja YK:n Lapsen oikeuksien sopimus sekä niiden määrittämä lapsen edun näkökulma ja jokaisen lapsen oikeus varhaiskasvatukseen nähdään keskeisimmiksi perusteiksi turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksellisen toiminnan järjestämisen taustalla. Sosiaalisessa mielessä varhaiskasvatus nähdään myös turvapaikanhakijalasten syrjäytymistä ja perheiden pahoinvointia ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä. Esikotouttaminen eli perheiden mahdollisesti alkavan kotouttamisen ennakointi ja huomioinnottaminen mainitaan vastaanottokeskuksen tehtäväksi, jonka yksi osa myös vastaanottokeskuksen varhaiskasvatuspalvelut ovat.

Varhaiskasvatuksen järjestäminen turvapaikanhakijalapsille nähdään yhteisesti mahdollisena asiana, jonka toteutumisen ratkaisee lopulta poliittinen tahtotila. Toiminnan toteuttaminen vastaanottokeskuksessa nähdään hyvänä sen perheitä lähelle tulevan luonteen vuoksi, mutta puhutaan myös laitoksen ulkopuolella toteutettavan toiminnan mahdollisuuksista. Kuten eräs haastateltavista

toteaa, olisi tarpeen avoimesti keskustella siitä, mitä halutaan ja millaisia mahdollisuuksia toiminnan toteutukselle on. Yleinen tahtotila asian tiimoilta on hahmottumatta, ja virallinen linjaus helpottaisi käytännön järjestelyjä.

Turvapaikanhakijoiden kotouttaminen aloitetaan virallisesti vasta oleskeluluvan saamisen ja kuntaan muuton jälkeen; vastaanottovaiheessa ei siis puhuta vielä kotouttamisesta. Kuitenkin henkilökohtaisen kotoutumisen voidaan katsoa alkavan jo, kun ihminen saapuu uuteen ympäristöön. Turvapaikanhakijoiden kotouttamiskysymyksestä haastateltavat olivat melko yksimielisiä: turvapaikanhakijoita tulisi mahdollisina kotoutujina kohdella hyvin ja tarvelähtöisesti. Se, millaisia eri toimijoiden roolit siinä prosessissa (aika ennen kotouttamista) ovat, on monimutkaisempi kysymys, varhaiskasvatuksen tutkija kiteyttää. Esikotouttavan työn merkitys tunnustettiin ja tunnustettiin, vaikka vastaanottokeskuksen lastentarhanopettajan mukaan toiminta ei perustuikin ensisijaisesti lasten varhaiskasvatusoikeuteen.

Kaikkien haastateltavien mielestä turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta tulisi olla jonkinlainen valtakunnallinen linjaus, jossa määriteltäisi jonkinlainen minimistandardi toiminnan toteuttamisesta. Sekä vastaanottokeskuksen johtajan että varhaiskasvatuksen tutkijan mukaan tärkeää olisi myös turvapaikanhakijalasten palveluiden tasavertaisuus suomalaislapsiin nähden. Varhaiskasvatuksen tutkija muistuttaa myös varhaiskasvatuksen laadun ja tyyppin vaihteluista eri palvelumuodoista puhuttaessa. Hän näkee, että turvapaikanhakijalapsille tulisi todennäköisesti tarjota ensisijaisesti jonkinlaista kerhotoimintaa, jonka kansallinen sääntely on väljempää kuin päiväkodissa tapahtuvan varhaiskasvatuksen esimerkiksi henkilöstön kelpoisuusehtojen ja lapsimäärien suhteen. Hänen mukaansa turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen tulisi noudattaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteita, ja henkilökunnan kelpoisuusehtojen sekä lapsiryhmien suhdelukujen tulisi toteutua, kuten kenen tahansa lapsen varhaiskasvatuksessa.

Tampereen kaupungin maahanmuuttajatyön pääkoordinaattori taas haluaisi välttää tiukkoja linjauksia, jotta toimintaa olisi mahdollista ylipäättään toteuttaa (mm. järjestäjien ammattitaitovaatimukset). Hän ehdottaa ratkaisuksi valtakunnallista, paikallisesti ohjailtavaa minimistandardia, joka määrittäisi toiminnan velvoittavuuden kunnalle sekä mahdollisesti taloudellisesti tukisi kuntaa myös palvelun järjestämisessä. Vastaanottokeskuksen lastentarhanopettaja kartoittaisi erilaisia toiminnan järjestämisen tapoja ja mallintaisi toimintaa valtakunnallisesti. Keskeisenä valtakunnallisen linjauksen tehtävänä hän pitää tietoisuuden lisäämistä turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatusoikeudesta ja lain hengen (varhaiskasvatuslaki, lasten oikeuksien sopimus) toteuttamista.

Turvapaikanhakijoiden tuleamista maahamme jatkossakin pidettiin haastateltavien kesken hyvin todennäköisenä. Heille suunnattua varhaiskasvatustoimintaa pidettiin perusteltuna, ja sen esiin

nostamista myös julkisissa yhteiskunnallisissa keskusteluissa tarpeellisena, jotta syntyisi kansallinen ymmärrys tilanteesta ja voitaisiin rakentaa kestäviä malleja asian hoitamiseksi lapsen etua kunnioittaen. Valmiiksi mallinnettua, valtakunnallista linjausta korostettiin tasavertaisen varhaiskasvatuksen mahdollistajana myös tulevia turvapaikanhakijaimpulseja ajatellen. Taloudellisen epävarmuuden (kuntatalous) vuoksi toiminnan rakenteellinen varmennus nähtiin tarpeellisena myös. Valtakunnallisen linjauksen ei tulisi olla myöskään sidoksissa siihen, paljonko turvapaikanhakijaperheitä maahamme tulee, sillä ”nyt on kyse lapsen oikeuksista”, toteaa vastaanottokeskuksen johtaja.

Valtakunnallisen linjauksen lisäksi turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatukseen kaivataan siis myös taloudellista vastuunkantajaa. ”Vastaanottokeskuksessa asuvat ovat valtion vieraita, ja kuuluisivat budjetillisesti valtion kassaan”, toteaa maahanmuuttotyön pääkoordinaattori Tampereen kaupungilta. Valmistavan esi- ja perusopetuksen tavoin turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen mahdollisuutena nähdään valtion taloudellinen tuki kunnille toiminnan järjestämiseksi. Valtakunnalliselta linjaukselta toivotaan siis rakenteellista määrittelyä ja taloudellista avustusta. Varhaiskasvatuksen tutkija huomauttaa, että varhaiskasvatusta ei ole perustuslaissa määritelty osaksi koulutusjärjestelmää (varhaiskasvatuslaista huolimatta), mikä avaa potentiaalisesti väylän väljemmille tulkinnoille siitä, kenelle kunnalla on velvollisuus tarjota varhaiskasvatusta. Valtakunnallisella avunannolla voitaisiin myös varmistaa kuntien vastuu toiminnan järjestämisestä.

7.3 Käytännön toteutuksesta

Hienojen rakenteiden ja filosofioiden taakse kätkeytyy aina käytännön toiminta, jonka sujuvuus on yksi keskeinen toiminnan arvioinnin kriteeri. Keskusteltaessa turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta, ja sen valtakunnallisista linjauksista ja yleisistä päämääristä, on oleellista varmistaa, että käytäntö ja teoria seurailevat toisiaan. Seuraavassa tarkastelen Tampereen vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoimintaa toimivuuden näkökulmasta, perustaen tarkastelun paitsi omiin näkemyksiini myös haastateltujen ajatuksiin.

7.3.1 Varhaiskasvatustoiminta tutkijan, työntekijän ja vapaaehtoisen silmin

Varhaiskasvatustoiminnan toteuttaminen vastaanottokeskuksen yhteydessä on Tampereen vastaanottokeskuksessa Kaupissa alkuperäinen ja suhteellisen toimivaksi todettu käytäntö. Perheet ohjataan samassa talossa toteutettavan toiminnan pariin samaan aikaan kuin muihinkin

vastaanottopalveluihin. Osallistuminen toimintaan on vapaaehtoista, mutta siihen kannustetaan muun muassa jakamalla lapsille kerhoajat vanhempien suomen kielen tuntien kanssa yhtä aikaa. Lisäksi perheiden osallisuutta pyritään tukemaan erilaisilla vapaamuotoisilla ja perhelähtöisillä toimintamuodoilla, kuten perhekerholla. Työntekijän roolista toimintaa katsoneena totean sen vaativan joustavuutta, muutosvalmiutta sekä itseohjautuvuutta. Hallinnollinen ja työnjohdollinen ohjaus on toisinaan hyvin väljää, ja varsinaisen pedagogisen johtajan puuttuessa on työntekijän itse luotava toiminnan pedagogiikan, käytäntöjen ja rakenteellisuuden rajoja. Tuen saaminen työhön on vaativaa, koska toimintakonteksti on yleisellä tasolla vieras ja harvat mallit istuvat vastaanottokeskusympäristöön viilauksitta.

Yliopiston Let's work together –toiminnan vapaaehtoisen ja lastentarhanopettajaopiskelijan näkökulmasta vastaanottokeskus on varsinkin pedagogisena ympäristönä mielenkiintoinen, mutta käytännön toiminnan pelkistyessä helposti suunnittelemattomaksi kerhoiluksi, se tarjoaa ammatillisesti kovin vähän haasteita. Vapaaehtoisten ollessa mukana koulun ohessa, tai muutoin satunnaisesti, ei heidän harteilleen voi ladata suunnitteluvastuuta ja toiminnan varsinaisten työntekijöiden työnkuvan ollessa varsin laaja saattaa toiminnan pedagogiikka nojata toisinaan varsin heikkoihin kantimiin. Opiskelijana toiminnasta hyötyisi tietysti eniten silloin, kun pääsisi ohjatussa ympäristössä kokeilemaan taitojaan, mutta pienellä resurssilla pyörivässä toiminnassa tällaisen ohjauksen antaminen on lähes mahdotonta. Ylimääräisenä käsiparina ja lasten leikittäjänä varhaiskasvatuksen opiskelijalla, jonka tulevaan työhön kuuluu pedagogisten kuvioiden rakentaminen ja niiden kautta ajattelu, on riski turhautua nopeasti. Varhaiskasvatuksen kursseihin kuuluvien pienryhmissä tehtävien opintotehtävien teko vastaanottokeskuksen kerhotoiminnan kontekstissa vaatisi myös yliopiston opettajien sekä kerhotoiminnan työntekijän tiivistä yhteistyötä. Valitettavasti varhaiskasvatustoiminnan henkilökunnan resurssit eivät tunnu riittävän tällaisen opiskelutoiminnan pyörittämiseen osana työnkuvaansa, eikä hallinnon näkökulmasta katsottuna heille kuulukaan. Kaiken kaikkiaan joustavasti toimivan yhteistyö- ja vapaaehtoisverkoston ylläpito vaatisi oman ihmisensä koordinoimaan toimintaa. Tällaiseen verkoston hallintaan eivät varhaiskasvatustoiminnan palkatun henkilöstön resurssit riitä, näin ollen keskittyminen perustehtävään, eli kerhojen pyörittämiseen, on paitsi henkilökunnan, myös varhaiskasvatuksen hallinnollisen ohjaukselimen pääajatus. Samaan aikaan kuitenkin monenlainen ”rakennustyö” toiminnan rakenteiden luomiseksi ja lujittamiseksi vie työntekijän resursseja niin, että myös itse perustehtävä saattaa hetkittäin vaarantua.

Vastaanottokeskuksen henkilökunnan näkökulmasta varhaiskasvatustoiminta, joka ei kuulu vastaanottokeskuksen palveluihin, tuntuu olevan hankala käsiteltävä ja määriteltävä. Yhteistyötä sen kanssa pidetään tärkeänä, mutta ulkoisena vastaanottokeskuksen omia palveluita sen perusarvoja ja

käytänteitä ei aina ymmärretä. Vastaanottokeskuksen ja varhaiskasvatuksen intressit lasten toiminnan suhteen ovat toisinaan ristiriidassa keskenään, esimerkiksi pedagogisesta rakenteesta tai lastenhoidollisesta luonteesta puhuttaessa. Tällaisissa ristiriidoissa varhaiskasvatustoiminnan henkilöstön on toisinaan hyvinkin vaikea linjata omaa toimintaansa kahden, tai useamman, palvelualueen rajapinnoilla. Varhaiskasvatuksen näkökulmasta tällöin keskustellaan varhaiskasvatuksen rajoista; siitä, mikä tekee toiminnasta varhaiskasvatusta. Teoriatasolla se on pedagogiikka, mutta tässä kontekstissa, jossa läsnäolo ja huomiointi voi olla toisinaan parasta pedagogiikka ja joka muuttuu alati, on sen rajojen vetäminen huomattavasti vaikeampaa.

Omasta näkökulmastani vastaanottokeskuksessa toteutettavaan toimintaan liittyy siis paitsi selkeitä hyviä puolia liittyen perheiden yksilölliseen huomiointiin, kokonaisvaltaisen tuen tarjoamiseen, kansalaistoiminnan ja julkisen toiminnan rajapintojen hämärtymiseen sekä matalan kynnyksen toimintaan, se on myös useissa kohdin haastavaa juuri määrittelemättömyytensä vuoksi. Erityisesti toiminnan henkilökunnan työnkuva on raskas ja epämääräinen, minkä vuoksi myöskään verkostotoiminnan mahdollisuuksia ei voida parhaalla tavalla hyödyntää. Kuntakohtaisella tasolla ratkaisuna voi olla toiminnan rakenteiden kehittäminen kehittämisprojektina, kuten Kaupissa, mutta valtakunnallisella tasolla asia ei eri puolilla Suomea asuvien turvapaikanhakijoiden tasa-arvonäkökulmasta ole yhtä yksinkertainen. Paikallisen ratkaisun hakeminen saattaisi ruokkia mielikuvituksellisempia ja joustavampia palvelumuotoja, joissa voitaisi parhaalla mahdollisella tavalla hyödyntää eri organisaatioiden osaaminen, mutta se vaatisi toteutuakseen alussa verrattain suurta taloudellista panosta. Osana vastaanottopalveluita kehitys voisi myös tapahtua muuhun kuin julkisen toiminnan suuntaan, edellyttäen toki sielläkin lisäresursointia.

7.3.2 Varhaiskasvatustoiminta haastateltujen näkökulmasta

Toiminnan toteuttamista vastaanottokeskuksessa pidetään Kaupin toimintaan kosketuksissa olevien haastateltujen puolesta hyvänä mallina. Sijainti laitoksen sisällä madaltaa perheiden kynnystä osallistua toimintaan ja kasvattaa luottamusta, jota tarvitaan palvelun käyttämiseen. Vastaanottokeskuksen johtajan mukaan varhaiskasvatus on monille perheille vieras asia, ja siihen ajatukseen, että joku muu kuin äiti hoitaa lapsia, tottuminen voi viedä aikaa. Toisaalta varhaiskasvatustalvelujen rooli osana yhteiskuntaan integroitumisen tukea edellyttäisi enemmän niiden sijaintia laitoksen ulkopuolella, jolloin mahdollistuisi ”normaalimpi” kanssakäyminen laitoksen ulkopuolisen yhteiskunnan kanssa. Tällöin sen voisi nähdä ennaltaehkäisevän laitostumista ja marginalisaatiota. Varhaiskasvatuksen tutkija painottaa erilaisten varhaiskasvatustalveluvaihtoehtojen

punnitsemista, ja pitää vastaanottokeskuksen sisällä järjestettävää toimintaa yhtenä mahdollisuutena, muttei ainoana.

Kasvatuskumppanuus varhaiskasvatuksen kontekstissa nähdään vanhempien tukena, osallistamisena, yhtenäisen kasvatuskulttuurin luomisena varhaiskasvatuksen ja kodin välillä sekä perheen ja yhteiskunnan (kasvattajan kautta) välisenä dialogina. Vastuu kasvatuksesta on ensisijaisesti vanhemmilla myös turvapaikanhakijaperheiden kohdalla, mutta vanhemmuuden tuen palveluihin panostamisen haastatellut näkevät lähes yksimielisesti erityisen tarpeellisenä heidän kohdallaan. Vastaanottokeskuksen lastentarhanopettajan mukaan tarvitaan vahvat luottamussuhteet, kulttuurillista ymmärtämistä, hienotunteisuutta ja empaattista työtettä, jotta lapset uskalletaan jättää vieraiden hoitoon vieraassa kulttuurissa. Varhaiskasvatuksen tutkijan mukaan erityisen tärkeää on, että kasvatuskumppanuus dialogina arvoista ja tarpeista toteutuu kaikkien, myös turvapaikanhakijaperheiden, kohdalla.

Varhaiskasvatuksen asemoituminen vastaanottokeskuksen rakenteeseen on myös mielenkiintoinen kysymys. Yleisesti haastateltavat pitävät moniammatillista yhteistyötä järkevänä ratkaisuna myös tässä kontekstissa, mutta kysymysmerkkejäkin löydettiin. Varhaiskasvatuksen tutkijan mukaan moniammatillisen yhteistyön haasteita voivat vastaanottokeskus kontekstissa olla esimerkiksi se, miten turvapaikanhakija näkee viranomaisen ja varhaiskasvattajan määrittymisestä viranomaiseksi tai vastaanottokeskuksen työntekijäksi haittaa kasvatuskumppanuussuhteen synnylle ja lapsen edun toteutumiselle. Vastaanottokeskuksen johtajan kanta on, että varhaiskasvatuksen tulisi olla selvästi osa vastaanottokeskuksen vastaanottopalveluita ja työntekijöiden vastaanottokeskuksen työntekijöitä tai varhaiskasvatus tulisi nostaa turvapaikanhakijoiden kohdalla perusopetuksen kaltaisesti valtion maksamaksi, kunnan tarjoamaksi palveluksi, jolloin myös sen rooli selkenisi. Kaupin vastaanottokeskuksen toiminnassa varhaiskasvatuksen asemoitumista tutkitaan parhaillaan sisäisenä kehittämishankkeena. Haasteena ovat kaupunkistrategian eri hallintokuntien rajapinnat, joiden rajat on usein piirretty selkeiksi ja joustamattomiksi. Tämän hetken tarttumapinta vastaanottokeskuksen varhaiskasvatuksella on erityisesti kaupungin perhetyöhön, jonka kanssa yhteistyötä hahmotellaan.

7.4 Tavoitteena valmistava varhaiskasvatus

Turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatukselle on pätevät perusteet, jotka löytyvät varhaiskasvatuslaista ja YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksesta. Näihin perusteisiin vedoten voidaan oikeus varhaiskasvatukseen nimetä jokaisen lapsen perusoikeudeksi. Varhaiskasvatuksen voidaan katsoa varmistavan myös lapsen muiden oikeuksien, kuten leikin ja kulttuurielämään osallistumisen, toteutumisen. Vaikka jokaisen Suomessa asuvan lapsen kohdalla pyritään löytämään lapsen etu ja toimimaan sen mukaisesti, nähdään turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatus osin palveluna, joka tarjotaan, mikäli resurssit siihen löytyvät. Kuntien vastuulla olevalle toiminnalle ei ole selkeää kehystä: sitä ei vaadita eikä rahoiteta. Päätelmäni mukaan laadullisesti päivähoitoa vastaavaksi määriteltävän varhaiskasvatuksen tarjoaminen ilman riittäviä resursseja on mahdotonta. Kerhomuotoinen toiminta, joka ei täytä varhaiskasvatuksen laatukriteerejä, ei taas vastaa turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatusoikeuteen tasavertaisesti muihin kunnassa asuviin lapsiin nähden.

Turvapaikanhakijaperheillä on periaatteellinen mahdollisuus hakea lapselleen päivähoitopaikkaa (Varhaiskasvatuslaki 36/1973; 1.luku/4§) kuten muillakin perheillä, mutta käytännön tasolla tilanne on monimutkaisempi. Päivähoitopaikan hakemisprosessi on vieras, samoin kasvatusympäristö, johon lapsi pitäisi viedä. Lisäksi kunnalliset rakenteet päivähoitopaikan myöntämisen suhteen eivät ole vakiintuneita; ongelmia saattaa ilmetä esimerkiksi päivähoitomaksujen, joita vastaanottokeskus ei voi korvata, sekä hoidon tarpeen arvioinnin osalta (vastaanottokeskuksen johtajan haastattelu). Tämä siitä huolimatta, että suuri osa turvapaikanhakijaperheistä on niin sanotussa haavoittuvassa asemassa kokemustensa vuoksi ja sosiaalisin perustein määriteltynä hyvinkin erilaisten tukipalveluiden piiriin kuuluvia.

Turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatusta koskien tarvittaisiin selkeä linjaus siitä, kenen toimintaa tulisi järjestää ja millaista sen tulisi olla. Virallisten asiakirjojen (mm. Lapsen oikeuksien sopimus, varhaiskasvatuslaki, Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:1) antaessa vain suuntaa-antavia, teoreettisia ohjeistuksia kaikkia lapsia koskevista oikeuksista, on vaarana, etteivät ne käytännön tasolla edistä lasten varhaiskasvatusoikeuksien toteutumista. Varhaiskasvatus voidaan nähdä yhteiskunnallisesti eräänlaisena väliinpuotoajana koulutuksen ja palveluiden kentällä: sitä ei ole perustuslaissa erikseen mainiten määritelty osaksi koulutusjärjestelmää, joten sillä ei toistaiseksi ole esi- ja perusopetukseen verrattavaa yksiselitteistä asemaa kaikille oikeudellisesti kuuluvana palveluna (varhaiskasvatuksen tutkijan haastattelu). Varhaiskasvatuksen erilaisten palvelumuotojen hajanaiset laatukriteerit taas asettavat turvapaikanhakijalasten yhdenvertaiselle kohtelulle suhteessa

suomalaislapsiin omat haasteensa; mikäli kunnat joutuisivat palvelun tarjoamaan, turvapaikanhakijalasten tasalaatuisten (suhteessa suomalaislapsiin) palveluiden saaminen voisi silti olla kyseenalaista muun muassa taloudellisiin syihin vedoten. Kontekstin huomioonottaminen, kuten varhaiskasvatustoiminnan sijoittaminen vastaanottokeskukseen, voi myös olla omiaan vahvistamaan yleistä käsitystä turvapaikanhakijoiden palveluiden erillisyydestä suhteessa muuhun yhteiskuntaan, niin konkreettisesti kuin laatutasollakin.

Kaikkein hyödyllisimmäksi ja turvapaikanhakijalasten kohdalla parhaiten heidän etuaan toteuttavaksi palvelumuodoksi näyttäisi aineistoni ja oman ymmärryksen pohjalta nousevan niin kutsuttu valmistava varhaiskasvatus. Tämä tarkoittaisi käytännössä varhaiskasvatuksen nostamista valtion rahoittamien valmistavien koulutusmallien joukkoon. Tällöin valtio rahoittaisi toiminnan, ja kunnan tulisi järjestää sen valtion linjauksen mukaisesti. Käytännössä tämä tarkoittaisi toiminnan toteutumista joko osana vastaanotto- tai koulutuspalveluita. Fyysisesti toiminta tapahtuisi tällöin luultavasti joko vastaanottokeskuksessa osana vastaanottopalveluita tai lähipäiväkodeissa osana kunnallista varhaiskasvatusta. Oleellista olisi kuitenkin sopivan palvelumuodon löytyminen ja sen sitouttaminen luonnolliseksi osaksi turvapaikanhakijoiden palveluita. Toiminnassa tulisi huomioida erityisesti turvapaikanhakijaperheiden tausta ja vastaanottokeskus kontekstina. Mikäli varhaiskasvatus tapahtuisi lähipäiväkodeissa, olisi tärkeää tiivis yhteistyö päivähoidon henkilökunnan ja vastaanottokeskuksen välillä lapsen taustojen tuntemiseksi, luottamussuhteen syntymiseksi ja vanhempien kasvatuksellisen tuen nimissä.

8 REFLEKTOINTIA

Tutkimuksessani ollaan tultu siihen kohtaan, jossa merkittävimmät päätelmät ja tulkinnat on esitetty ja jäljellä on yhteenvedon tekeminen koko prosessista. Turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatus on hahmottunut mielessäni yhteiskunnallisena rakenteena, jossa elävät mahdollisuudet ”toisenlaisen” julkisen varhaiskasvatuksen syntymiseen ja toisaalta näkyvät vahvoina yhteiskunnallisen vastuunoton puutteet. Vastaanottokeskus kontekstina pakottaa katsomaan myös totutusta poikkeavia rakenteita hyväksyen ja toisaalta antaa luvan todelliseen tarvelähtöisyyteen. Tällä vapaudella on kuitenkin ristinsä: vastuunkantajia tarvitaan silti, muuten systeemillä ei voida saavuttaa aikaa ja tasa-arvoajattelua kestäviä rakenteita. Toimintatutkimuksen luotettavuuspohdinta on samalla lailla kahtiajakoista: tutkijan oma osallisuus ja subjektiivisesti tulkittu kertomuksellinen luonne tarjoavat samaan aikaan sekä mahdollisuuksia että haasteita. Perustelu, oman toiminnan arviointi ja toiminnan reflektio ovat keskeisiä välineitä pätevän lopputuloksen saavuttamiseksi. Tämän luvun tarkoitus on toimia yhteenvetona sekä aiheen, tutkimuksen että omakohtaisen tarinan puolesta.

8.1 Turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta yhteiskunnallisena rakenteena

*Te näette lapsen, mutta näettekö sen aikuisen,
joka tästä lapsesta kasvaa,
ja sen aikuisen lapset ja nämä lapset aikuisina
ja heidän lapsensa
kaikki kolmannet ja neljännet polvet;
ja näette lapsen
mutta näettekö ihmiskunnan
joka tästä lapsesta kasvaa?*

Näin runoilee Markku Lahtela (1971) ja kiteyttää mielestäni hienosti turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen perusajatuksen: puhuttaessa näistä lapsista ja heidän tulevaisuudestaan, puhutaan meistä ja meidän tulevaisuudestamme. Turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksessa on kyse ihmisyydestä, inhimillisyydestä, arvoista ja globaaliudesta. Tarvitaan avarakatseisuutta, avointa dialogia ja joustavuutta, jotta voidaan saavuttaa meidän kaikkien tarpeita vastaavia, tasavertaisia palveluita.

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää, mitä suomalainen varhaiskasvatus on siinä ”välivaiheessa”, jota turvapaikanhakijalapsel elävät. Lisäksi kyselin, mitä varhaiskasvatustoiminta voisi olla tai mitä sen ehkä tulisi olla näille lapsille. Tutkimuskysymysten pohja on kysymys siitä, tarvitsevatko turvapaikanhakijalapsel varhaiskasvatusta. Aineistoni ja kokemusteni pohjalta arvioin suomalaisen varhaiskasvatuksen olevan päätöksen partaalla: miten se ratkaisee turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuskysymyksen? Turvapaikanhakijalapsilla on jo ennen oleskeluluvan saamista YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen ja varhaiskasvatuslain mukainen oikeus varhaiskasvatukseen, mutta tällaisen toiminnan järjestämisen vastuuta ei ole kellään. Lasten varhaiskasvatusoikeutta ei ole myöskään valtakunnallisella eikä kansainvälisellä tasolla määritelty sen tarkemmin, joten tapauskohtaista tulkinnanvara on. Vastaanottokeskuksissa alle kouluikäisille lapsille on järjestetty lähinnä satunnaista, eri tahojen (vastaanottokeskus, seurakunta, Suomen punainen risti, muut vapaaehtoisjärjestöt) organisoimaa toimintaa, jolla ei ole useinkaan selkeää runkoa tai kasvatuksellisia tavoitteita.

Julkisen puolen varhaiskasvatustoiminta koskettaa turvapaikanhakijalapsia vain harvoissa tapauksissa, joista Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen vastaanottokeskuksessa toteutettava, pedagogisesti johdettu kerhotoiminta on yksi esimerkki. Tällaisen toiminnan kehittäminen on kuitenkin vaatinut paitsi kaupungin myötämielisyyttä työntekijän/työntekijöiden palkkaamisessa myös lukuisia asiaan sitoutuneita vapaaehtoisia sekä sinnikästä mieltä yhä uudelleen rakentaa toimintaa, jonka perustaa ei vielä ole. Uuden toiminnan rakenteellinen jäsentymättömyys ja asemallinen sekavuus esimerkiksi kaupunkistrategiassa ovat haasteita myös käytännön pedagogiselle toiminnalle. Lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten työnohjaus ja koulutus on ollut heidän näkymättömän asemansa vuoksi heikkoa. Tästä näkökulmasta katsottuna turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatus valtakunnan tasolla on sattumanvaraista ja jäsentymätöntä sekä perheistä saamasta ohjauksellisesta tuesta riippuvaista. Esimerkiksi kunnalliseen päivähoitoon hakeutuminen on käytännössä perheen saaman muun palveluohjauksen ja avunannon varassa. Riippumatta turvapaikanhakijaperheiden omista intresseistä lastensa varhaiskasvatuksen suhteen, jokaisen lapsen oikeus ja todelliset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen tulisi mahdollistaa riittäväällä palveluohjauksella (kts. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016).

Vastaanottokeskuksessa asuvien perheiden parissa työskentelevien mielestä alle kouluikäisille suunnattu toiminta on tarpeellista paitsi lapsen edun toteutumisen, myös koko perheen hyvinvoinnin vuoksi. Perhettä ja vanhemmuutta tukevilla palvelumuodoilla voimme olla paitsi vaikuttamassa näiden lasten ja perheiden tulevaisuuteen, rakentaa yhtenäisempää ja tasa-arvoisempaa Suomea. Varhaiskasvatuksen tulisi olla hoitoa, kasvatusta ja opetusta sekä vanhemmuuden tukea lapsen kehityksen turvaamiseksi jokaiselle lapselle elämäntilanteesta riippumatta. Erityisesti turvapaikanhakijaperheitä riskiyttävät tekijät, kuten pakolaistausta, traumat tai elämäntilanteen aiheuttamat mielenterveydenongelmat, puoltavat näiden perheiden palveluista huolehtimisen tärkeyttä. Mikään inhimillinen tekijä ei oikeuta näiden lasten ja perheiden palveluiden huonompaan laatutasoon, pikemminkin päinvastoin; kaikille perheille tulisi turvata yhdenvertaiset palvelut statuksesta riippumatta. Ja sosiaalisin perustein tai erityistilanteissa erillisiä tukitoimia tulisi olla saatavissa kuten muidenkin kuntalaisten kohdalla.

Käytännössä tämä voisi tarkoittaa valtion kustantaman valmistavan varhaiskasvatuksen mallia, jossa valtio ostaisi kunnilta varhaiskasvatuspalvelut kunnassa asuville varhaiskasvatusikäisille turvapaikanhakijalapsille. Valmistava varhaiskasvatus, joka jatkaisi valmistavan esi- ja perusopetuksen linjaa määrittelemällä toiminnalle tietyt laatustandardit, takaisi jokaiselle Suomessa asuvalle alle kouluikäiselle lapselle mahdollisuuden tasavertaiseen varhaiskasvatukseen ja vanhempien kasvatukselliseen tukeen. Valmistavan varhaiskasvatuksen laatukriteerit ja henkilöstön kelpoisuusvaatimukset tulisi olla johdettu yhdenmukaisesti julkisen päivähoitotoiminnan perusteista ja varhaiskasvatuslaista. Turvapaikanhakijoiden yhteiskunnallisen aseman erityisyys on kiistaton tosiasia, joka tulisi huomioida myös varhaiskasvatuspalveluissa. Erityisesti vanhempien kasvatuksellisen ja kulttuurisen tuen, monialaisen erityisen tuen ja perheen yhteiskunnallisen osallisuuden tuen tarpeiden tunnistaminen olisi oleellista. Perheet tarvitsisivat julkisiin varhaiskasvatuspalveluihin, toteutettaisiinpa ne sitten vastaanottokeskuksessa tai lähipäiväkodeissa, osallistuessaan luultavasti normaalia enemmän keskustelu- ja käytännön apua, neuvontaa ja aikaa luottamussuhteen syntymiselle perheen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä. Suomalaisen kasvatustoiminnan näkyväksi tekeminen heille oli myös tarpeellista kulttuurierojen vuoksi ja yhteisen ymmärtämisen ilmapiirin synnyttämiseksi.

Tutkimukseni katsantokanta turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatukseen on tutkimusprosessin aikana elänyt paljon. Vastaanottokeskuksen yhteydessä toteutettavan varhaiskasvatustoiminnan vaiheiden esittelystä siirryttiin asiantuntijoiden näkökulmien kautta yleiselle tasolle, kysymykseen siitä, kenen vastuulla turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatus lopulta on ja tulisi olla. Lopuksi päädyttiin esittämään valmistavaa varhaiskasvatusta ratkaisuna turvapaikanhakijaperheiden kasvatukselliselle tuelle. Alkuperäisestä tutkimusideasta ja sen

odotushorisonteista, näkökulmistakin, on menty kohdittain melko kauaskin. Varhaiskasvatuksellisen toiminnan vapaaehtoisvoimin tai verkostomaisesti toteutettavan toiminnan ideasta siirryttiin julkiseen keskusteluun ja tavoittelemaan ratkaisua julkiselta puolelta. Kehityskulkua voisi pitää mielikuvituksettomana ja toimintatutkimuksen muutosta tavoittelevan luonteen hukkaan heittämisenä. Aiheen tematiikasta ja systemaattisuudesta jatkuvasti oppivana ja vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoiminnan kehitystä ja toimivuutta arvioivana varhaiskasvattajana olen kuitenkin valmis myöntämään julkisen palvelurakenteen hyödyt toiminnan rakentumiselle.

Pidän edelleen näille lapsille tarjottua toimintaa, määriteltiin se sitten kerhotoiminnaksi, lastenhoidoksi tai varhaiskasvatukseksi, tärkeänä, mutta hahmotan myös entistä selvemmin julkisen, tasavertaisen varhaiskasvatuksen eron pedagogisesti suunnittelemaan toimintaan. Pedagogisesti suunniteltu kerhotoiminta voi olla osa laadukasta varhaiskasvatusta, mutta vain lapsen etua toteuttaessaan. Ajattelen, että toisinaan palvelut on järkevintä tuottaa sitä tuttua reittiä, vanhoja rakenteita noudattaen, varsinkin mikäli sillä on kohderyhmän etua ajava vaikutus. Lapsen edun toteutumiseen tämänkaltaisessa toiminnassa voidaan vaikuttaa esimerkiksi ylettämällä varhaiskasvatusta ohjaavia normeja (kuten henkilökunnan kelpoisuudet, lapsiryhmän koot ja toiminnan pedagogisen järjestämisen valvominen) koskemaan myös turvapaikanhakijoille suunnattua toimintaa. Toiminnan yhteiskunnallisesti ohjattu luonne puolustaa myös turvapaikanhakijalasten tasavertaista asemaa varhaiskasvatuspalveluissa, niin suhteessa suomalaislapsiin kuin eri puolilla Suomea asuvien turvapaikanhakijalasten kesken. Omasta näkökulmastani turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuspalveluiden tuottaminen julkisena, kuntien kesken samanvertaisena toimintana on kaikkien osapuolten kannalta hyödyllisin ratkaisu. Erityisesti jokaisen lapsen edun toteutumisen näkökulmaa pidän keskeisenä julkisen palvelun tuottamisen kohdalla.

Kotouttamisen näkökulma, jota pidin yhtenä keskeisenä aihealueena esillä työssäni, tuntuu nyt hiukan turhalta. Paitsi minulle, myös turvapaikanhakijoiden kanssa toimiville tahoille tuntuu valjonneen tiukan kotouttamiskiellon toinen puoli: esikotouttamista ja jonkinlaisen integraatioajan muodostamista turvapaikanhakuajan ja kuntaan asettumisajan välillä ei ole kielletty. Kyse kotouttamiskeskustelussa mahtaa olla ennen kaikkea pakollisesta yhteiskuntabyrokraatiaan liittyvästä nimitys- ja määritelmäviidakosta, joka toisinaan voidaan toimintojen käytännön kentällä ottaa turhan kirjaimellisesti. Teemana turvapaikanhakijoiden integraatio yhteiskuntaan on kuitenkin keskeinen, ja turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatustoimintaan, kuten muihinkin turvapaikanhakijoille suunnattuihin palveluihin, tarttumista ja niistä huolenpitämistä voidaan arvioida yhtenä yhteiskunnallisen integraation tukemisen merkinä. Myös muita tutkimusprosessin aikana esiteltyjä

teemoja jäi lähinnä maininnan tasolle; muun muassa lapsen oikeuksiin ja etuun (luku 8) sekä toiminnan käytännössä huomioitaviin erityispiirteisiin (luku 7.2) olisi voinut kiinnittää enemmänkin huomiota. Laajaan asiakokonaisuuteen kattavasti ja monitasoisen vastauksen tuottavasti perehtyminen vaatisi kuitenkin gradun työtä laajemman kontekstin. Halusin tällä työlläni ennen kaikkea tuottaa yleiskuvan turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen tilasta ja koota niitä teemoja, jotka oman kokemukseni mukaan tällaista toimintaa ajatellen ovat keskeisiä.

Toimintatutkimuksen korostaman sosiaalisen muutoksen aikaansaamisen merkitystä ei tule väheksyä; toisinaan se on se, millä on eniten merkitystä käytännön toiminnalle. Uskon, että turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuskeskustelussakin tärkeintä on asian esille nostaminen, näiden lasten ja perheiden elämän ja tarpeiden sekä toiminnan yhteiskunnallisen tilan näkyväksi tekeminen. Varhaiskasvatuksen kerhotoiminnan toteuttaminen vapaaehtoisvoimin, verkostomaisena rakenteena ja samaan aikaan varhaiskasvatukselliseen tasa-arvoon vastaavana ei yksinkertaisesti toiminut. Vaikka verkostomaisuus ja kansalaistoiminta ovatkin hienoja ideoita ja sinänsä varsin toteuttamiskelpoisia, eivät ne tässä tapauksessa riittäneet. Arvokkaana pidän sen sijaan toiminnalla saavutettua yhteisyyden kokemusta, joka omassa, kokeiluluonteisessa kontekstissa saavutettiin. Ehkä se voi myös tuoda varhaiskasvatuksen kentälle uusia rakenteita; kenties vapaaehtoiset voisivat olla osa joitain varhaiskasvatuksen muotoja ja verkostomaisuus enemmänkin läsnä varhaiskasvatuksen arjessa. Varhaiskasvatuksen opiskelijan näkökulmasta toimiminen vastaanottokeskuksessa elävien turvapaikanhakijaperheiden kanssa voisi olla arvokas lisä, jota tulisi mahdollisuuksien mukaan tukea. Esimerkiksi erilaiset yhteistyökuviot valmistavan varhaiskasvatuksen ryhmien, toimivat ne sitten vastaanottokeskuksessa tai lähipäiväkodeissa, kanssa olisivat hedelmällisiä avarakatseisen ammatillisuuden rakentumiselle.

Kasvatuksen sanotaan heijastavan yhteiskunnan arvoja ja toimintansa kautta uusintavan niitä (Kinos 2001, 13). Toivoisin, että varhaiskasvatuksemme voisi olla sellaista, kun uskomme arvojemme olevan: joustavaa, ihmisläheistä ja vuorovaikutuksellista. Uskon, että varhaiskasvatuksellamme on potentiaalia uudistua; sillä on mahdollisuutensa rakentua kestäväksi ja joustavaksi, jokaista Suomessa elävää lasta ja perhettä tukevaksi palveluksi, joka toimii lapsen ja lapsuuden hyväksi tässä ja nyt. Kenttäpäiväkirjaani (8.7.2016) mukaillen: ”*Tarvittaisiin pysyviä rakenteita, joissa olisi kuminauhakiinnitys. Lujutta ja joustoa. Uudelleenmäärittelyjä.*” Oleellista on varhaiskasvatuksen perustehtävään, lapsiin ja heidän hyvinvointiinsa, sitoutuminen.

8.2 Tutkimuksen luotettavuudesta ja eettisyydestä

Toimintatutkimuksella saavutettua tietoa leimaa, kuten aiemmin on todettu, tutkijan ja koko aineiston subjektiivisuus, aktiivinen osallisuus sekä toiminnan kehittämisen tavoite. Toimintatutkimus ei siis täytä (varsinkaan kvantitatiivisen tutkimuksen) perinteisiä tiedon mittareita, kuten objektiivisuutta, tiukasti rajattuja aineiston keruun ja analyysin tapoja tai raportoinnin konventioita. Toimintatutkimukselle on useita metodisia määritelmiä, mutta kaiken kaikkiaan se on lähinnä ”väljä tutkimusstrateginen lähestymistapa, joka saa sisältönsä pitkälti kulloiseltakin kohdealueeltaan” Aaltola & Syrjälä (1999, 35) toteavatkin. Kuitenkin se on tutkimusmetodi, jota voidaan mielekkäästi soveltaa ihmisten jokapäiväisen elämän ongelmiin ja kysymyksiin (Stringer 2007, 215). Whitehead & McNiff (2006) puhuu toimintatutkimuksesta elämän teoriana (living theory), kenties toimintatutkimus on yhtä luotettavaa kuin elämä itse.

Tiedon luotettavuuden selvittämisessä on keskeistä tutkimuksen arviointi koko prosessin ajan. Tehdyt valinnat ja tulkinnat on tutkijan perusteltava, sillä vain hyvin perusteltu on tosi. Raporttiin auki kirjoitettu taustatieto on olennainen osa tutkimuksen luotettavuudesta: lukijalle on tarjoiltava mahdollisimman aito lukukokemus, ihan jo tutkimuksen reliabiliteettiin (=toistettavuuteen) vedoten. Mahdollisimman aidon lukukokemuksen uskon voineeni tarjoilla paitsi aukikirjoitetuilla tutkimisen tavoilla, myös tunnekokemusten värittämillä tuokiokuvauksilla. Sillä niissä tulee näkyviin tutkimuksen autenttisen ympäristön lisäksi tutkijan inhimillisyys ja henkilökohtaiset tunteet sekä mahdolliset värittyneet näkökulmat. Sillä vaikka tutkijan reflektio on osa toimintatutkimuksen ydintä (Stringer 2007), ei kaikkea voi reflektoida. Tällöin vastuullisin tapa saattaa olla esittää asiat sellaisinaan, koettuina, jolloin osa tutkijan tulkintavallasta siirretään lukijalle. Suorien kokemusten kautta lukija voi myös asettaa tutkijan esittämät näkemykset kyseenalaisiksi.

Whitehead & McNiff (2006, 97) esittelevät toimintatutkimuksen tiedon luotettavuutta tarkasteltaessa kaksi määrettä: tiedon validiteetin ja tiedon legitimaation. Väitetyn tiedon luotettavuutta kuvaava termi on validiteetti ja legitimaatio kuvaa tiedon saamaa oikeutusta yleisön tai muun tarpeellisen auktoriteetin taholta (mt. 97–99). He erittelevät vielä validiteetissa persoonakohtaisen, sosiaalisen ja institutionaalisen validiteetin, joissa tutkimuksen luotettavuutta voi arvioida (Whitehead & McNiff 2006, 103–104). Omaan tutkimukseeni peilaten tämä voisi tarkoittaa tutkimuksen luotettavuuden arviointia ensiksi tutkijan tarinana: kuinka luotettavasti ja selkeästi tutkija on onnistunut kuvaamaan oman toimintansa, sen valinnat ja mahdolliset haasteet. Toiseksi arviointiin otettaisiin sosiaalinen luotettavuus: kuinka uskottavia yleiset tutkimuksessa nostetut löydökset, tulokset ja tulkinnat ovat, tuntuvatko ne olevan linjassa yleisen, yhteiskuntatason

keskustelun kanssa. Kolmanneksi tarkasteltaisiin institutionaalista luotettavuutta: sitä, miten luotettavalta tutkimus ja sen tulokset vaikuttavat instituutioiden kannalta. Tiedon legitimaation tarkastelulla päästään pitkälle myös tiedon validiteetin kolmiportaisessa tarkastelussa (mt.). Vain legitimoitu tieto voi olla luotettavaa, ja luotettavaa tietoa synnyttääkseen on löydettävä sille legitimoijat, joko suuri yleisö tai varteenotettava auktoriteetti. Tutkimukseni tiedon legitimaatiota ja sitä kautta validiteettia tästä näkökulmasta tarkasteltuna olen tyytyväinen; tutkimuksen tulokset ja päätelmäni tuntuvat olevan linjassa paitsi haastateltujen asiantuntijoiden, myös institutionaalisen järjestelmän rakenteiden ja kehittämisen suhteen.

8.2.1 Subjektiivisuuden haasteista

Toimintatutkimuksen haasteita, jotka liittyvät erityisesti tutkijan ja tutkittavien sekä koko substanssin kokemisen subjektiivisuuteen, on useita. Tutkijan kannalta tällaisiksi haasteellisiksi asioiksi saattavat nousta muun muassa ilmaisun selkeys ja avoimuus, osallistumisen rajat, ”liian syvällä” aineistossa uiminen, liian laaja aineisto ja sen moninaisuus, toimintatutkimuksellisen tiedon pitkäjännteinen rakentuminen tulkinnan kautta sekä uhriuttaminen tai muu ”oman käden oikeuden” vaara (esim. vallankäyttöön liittyvät kysymykset).

Tiivis osallistuminen aiheuttaa tutkijan väistämättömän vaikuttamisen tapahtumien kulkuun ja synnyttää kysymyksen siitä, mikä on liikaa ja mikä sopivasti osallistumista (Lehtonen 2007, 247). Toimintatutkijana osallistumisen lisäksi osallistuin itse tutkittuun varhaiskasvatustoimintaan työntekijänä sekä vapaaehtoisena, mikä tarkoitti vielä suurempaa ”roolihaajaannusta”. Omalla kohdallani olen kokenut kuitenkin helpotukseksi oman akateemisen ja elämäkokemuksellisen ”keltanokkaisuuteni”. Tällöin minua ei vahingossakaan tulla ottaneeksi liian vakavana auktoriteettina esimerkiksi ammatillisesti Kaupin vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoiminnassa toimiessani ja pedagogisia tavoitteita luodessasi eikä myöskään yhteiskunnallisena vaikuttajana. Lisäksi uuteen toimintaan ”sivusta” mukaan tullessa en sen perustajana tai pääjärjestäjänä voinutkaan tulla ottaneeksi liian keskeistä roolia. Tasavertaisesti toiminnasta vastuussa olevana pääsin kuitenkin mukaan moniin mielenkiintoisiin ja moniammatillisiin keskusteluihin ja kasvattamaan siinä omaa ymmärrystäni ja luomaan näkemystäni aiheesta.

Tutkijan subjektiivinen tieto kentällä rakentuu oman ajattelun, keskustelujen ja kaiken vuorovaikutuksen kautta. Tasapainoilu eri toimijoiden välillä vaatii diplomatiataitoja: erilaiset intressit, motiivit ja asemat keskustelevat elävässä elämässä keskenään iloisessa sekamelskassa. Samaan aikaan, toiminnallisen vaiheen ollessa vilkkaimmillaan, tutkijan tulisi analysoida tuloksia ja kirjoittaa raporttia. (Lehtonen 2007, 250; 252–253.) Tämän tiiviin ja kokonaisvaltaisen

toimintajakson aikana tutkijan voi olla hankala löytää aikaa ja tilaa analysoinnille ja tulkinnalle. Lehtosen (mt.) mukaan tutkija voi myös olla ”liian” syvällä aiheessaan kyetäkseen kriittiseen analysointiin. Tämän vaiheen huomasin selkeästi syksyn 2016 alussa, juuri jäätyäni pois virallisesta työsuhteestani vastaanottokeskuksella; ihmiset ja asiat olivat vielä kovin lähellä ja kaikkien käsillä olevien käytäntöjen takaa oli vaikea löytää yleistä, yhteiskunnan kannalta oleellista raportoitavaa. Yksityinen sekoittui yleiseen.

Toimintatutkimuksen aineisto voi sen moninaisuudesta johtuen olla myös verrattain laaja. Aineiston laaja monipuolisuus on toisaalta toimintatutkimuksen vahvuus, lisäähän se luotettavuutta, mutta se voi myös vaikeuttaa tulkintojen ja päätelmien tekemistä (Lehtonen 2007, 253). Osa aineistosta voi olla ylös kirjaamatonta ja muistinvaraista, mutta silti tutkijan niin merkitseväksi kokemaa, että siihen haluaisi raportissaan tukeutua. (Mt.) Laajalta tuntuva aineisto ja sen kokonaiskuvan sirpalemaisuus, johtuen osin juuri useista vaikuttavista näkökulmista ja intresseistä, olivatkin asioita, jotka kuormittivat myös minua pian tiiveimmästä aineistonkeruuvaiheesta päästyäni. Oli vaikea nähdä ja valita, mikä on olennaista ja mukaan otettavaa. Itse ratkaisin asiaa aihetta ja aineistoa eri tavoin käsittelemällä ja lopulta yrittämättäkään nostaa sieltä vain tiettyjä asioita: kokonaiskuva rakentui päässäni ajan mittaan, monine eri sivupolkuineen.

Toimintatutkimukseen liittyvät keskeisesti kysymykset vallasta, auktoriteetista ja totuudesta (Kuula 1999, 89). Saadakseen aikaan muutosta on pysäytettävä ihmisiä ajattelemaan ja saada heidät toimimaan, valtauttaa, tutkijan oman ja yhdessä rakennetun totuuden puolesta. Kaikki tämä on mahdollista vain jonkinlaisen vallankäytön ja auktoriteetin kautta. Itse ajattelen, että kenties asian voi kääntää myös positiiviseksi: mikäli auktoriteetilla pyritään saamaan aikaan tasavertaista vuorovaikutusta ja vallan käytöllä valtauttamaan muita, eivät tutkijan tavoitteet ”oman totuuden” läpiviemisessä voine olla kovin individualistiset. Toisaalta validiin tutkimustietoon virheitä ja epäluotettavuutta saattaa luoda myös tutkijan sananvapauden tahaton väärinkäyttö: omien odotushorisonttien tai muiden ei-näkyväksi kirjoitettujen asiantilojen pohjalta, saattaa tutkija yksinvaltiaan asemassaan tulkita aineistoaan kovin yksisilmäisesti tai suorastaan väärin. Tällaisesta toiminnasta saattaa tutkimuksen varsinaiselle kohteelle ja tavoitellun muutoksen toteutumiselle olla jopa suoranaista haittaa. Empansipatorinen ulottuvuus kriittiseen näkökulmaan yhdistettynä saattaa tehdä tutkijasta vapauttamisen etsijän ja nykyisen tilanteen surkuttelijan, pahimmillaan kohteen uhriuttajan. Itse sain ja saan edelleen jatkuvasti olla tarkkana turvapaikanhakijoiden tilanteen ja elämän kuvaamisen suhteen; heidän elämänsä voi olla myös onnellista, eikä jatkuvasta asioiden surkuttelusta ainakaan tutkimuksellisesti ole juurikaan hyötyä.

8.2.2 Tulkinnallinen totuus

Toimintatutkimuksen subjektiivisen otteen vuoksi tutkimuksen tuloksissa on oikeastaan aina kyse tulkinnasta. Toisaalta näin on jokaisen tutkimuksen kohdalla: yksikään tutkija ei kykene itseään niin täydellisesti aiheestaan ja sen herättämistä ajatuksista erottamaan. Heikkinen & Rovio (2008, 120) lohduttavatkin, että oikeastaan tulkinnallisuus ja paikallisuus ovat osa tiedon luonnetta: ”Kielen avulla muodostettu todellisuus muuttuu jatkuvasti, joten tutkija ei voi savuttaa yleistä ja yleispätevää, universaalialuetta tietoa vaan ajallisia ja paikallisia katsauksia ja tuokiokuvia tietämisestä” (mt.). Laadullisen tapaustutkimuksen perusideahan onkin tarjota tarkkaa tietoa yhdestä tapauksesta, ja tarjota sitä kautta mahdollisimman kattava kuva kokonaisuudesta, yleisestä.

Tulkinnallisuuden taustalla voidaan nähdä tutkijan tietoiset ja tiedostamattomat valinnat, eli tutkijan valta on lopulta ratkaisevassa asemassa tieteellistä tietoa luotaessa. Tutkija on itse oman autenttisuutensa tuomari, vastuussa siitä, millaista tietoa tuottaa ja millä perusteilla. (Carr & Kemmis 1986, 180). Oman tutkimukseni kohdalla erityistä kriittisyyttä voisi kohdistaa tutkijan vallan olemukseen ja sen käyttämiseen. Tutkija, joka on yhtä aikaa tutkittavan toiminnan työntekijä tai muutoin siihen osallinen, ei varmasti kykene ulkopuolisen tutkijan vertaamaan objektiivisuuteen aineistoa kerätessään, sitä analysoidessaan ja tulkitessaan. Tutkijan valta näkyy paitsi tutkimuksen teoreettisissa ja metodologisissa rajauksissa, toimintatutkimuksen kohdalla myös aineiston rajaamisessa subjektiivisuuden kautta, aineistojen eri antimien erilaisilla, joskus tahattomillakin painotuksilla. Turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta puhuttaessa olisi vallan perusteltua kysellä myös palvelun käyttäjän, tässä tapauksessa turvapaikanhakijaperheen, mielipiteen perään. Turvapaikanhakijoiden suoran mielipiteen mukaan ottaminen olisikin varmasti tuonut tutkimukseen lisää uskottavuutta puhuttaessa turvapaikanhakijoiden tarpeista. Siksi olenkin pyrkinyt avoimesti rajaamaan tutkimukseni aineistoksi haastattelujen ja yhteiskunnallisten julkaisujen lisäksi vain oman havainnointini.

Myös kansainvälisten lähteiden mukaan ottaminen esimerkiksi turvapaikanhakijoiden yhteiskunnallisia palveluita vertaillen olisi tuonut tutkimukselle lisäarvoa. Kansainvälisen vertailun myötä myös lapsen oikeuksien asema olisi hahmottunut laajemmin. Toisaalta omasta ammatillisesta näkökulmastani käsin tuntui perustellulta pysytellä vain suomalaisen varhaiskasvatuksen kontekstissa, eroavathan muiden maiden järjestelmät omistamme useissa kohdin eikä suora vertailu ole tällöin mahdollista. Toimintatutkimus myös käytäntöjen muutokseen pyrkivänä intressinä myös toimii parhaiten lähellä käytäntöä, mikä perustelee juuri suomalaiseen varhaiskasvatusrakenteeseen ja sen kehittymiseen tarttumista.

Heikkinen & Syrjälä (2008, 149) puhuvat validioinnista, jolla tarkoittavat ymmärryksen vähittäistä rakentumista toimintatutkimuksessa. Tutkijan valta-aseman asettamaa uhkaa tutkimuksen luotettavuudelle ja kattavuudelle voidaan kompensoida paitsi tutkimusvaiheiden ja aineiston näkyväksi tekemisellä raportissa, myös tutkimuksen keskustelevalle luonteella. Heikkinen & Syrjälä (2008, 149) toteavat totuuden olevan ”jatkuvaa neuvottelua, keskustelua ja dialogia, eikä se ole koskaan lopullisesti valmis”. Tähän dialogipainotukseen pyrin tutkimukseen liittyvän kehittämistoiminnan sosiaalisen luonteen vuoksi mahdollisimman laajojen näkökulmien kuulemisessa havainnoinneissa, mutta myös viime vaiheessa tehdyillä näkökulmahaastatteluilta. Näkökulmahaastattelujen tarkoitus oli ennen kaikkea tukea omia päätelmiäni ja näyttää niiden yleistettävyyttä, ja sen ne myös tekivät. Dialogi oman ajatukseni ja haastateltavien ajatusten välillä vahvisti tutkimukseni totuusarvoa, uskon.

8.2.3 Onnistunut toimintatutkimus?

”Onnistuneen toimintatutkimuksen jälkeen asiat ovat eri tavalla kuin ennen sitä”, toteavat Heikkinen, Rovio ja Kiilakoski (2008, 86). Tämän muutoksen tulisi koskea paitsi sosiaalisen toiminnan käytänteitä, myös yleisiä ajattelutapoja sekä tutkijan omia ajatuksia. (Mt.) Etenkin emansipatorisessa, eli kantaa ottavassa, toimintatutkimuksessa vastuu varsinaisesta käytännön muutoksesta otetaan kuitenkin toimijoille itselleen ja tutkijan rooliksi jää edesauttaja, ohjaaja (facilitator). Tällöin tutkijan tavoite on saada aikaan pohdintaa ja keskustelua, jonka pohjalta ymmärrys kehittyy ja ollaan valmiita kantamaan vastuuta asiasta. (Kuula 1999, 75; Carr & Kemmis 1986, 204–205). Tällaisen tutkimuksen onnistumisen kriteeriksi nouseekin sosiaalisen muutoksen aikaansaaminen (mt.; Heikkinen ym. 2008, 86), minkä toteutuminen saattaa tosin olla hyvinkin vaikeasti määriteltävissä. Esimerkiksi tämän tutkimuksen kohdalla tavoite on synnyttää keskustelua ja tietoisuutta turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen tarpeellisuudesta ja toteuttamismahdollisuuksista, mutta onnistumisen arviointi lienee mahdollista vasta jonkin ajan kuluttua, kun nähdään, jättääkö toiminnan tuottamisen yhteydessä syntynyt keskustelu jälkiä konkretiaan. Lisäksi muutosten tai ilmiöiden synnyssä haasteellista voi olla erottaa, minkä tahon, tapahtuman tai tekijän vaikutus (sosiaalisen) muutoksen syntyyn on ollut merkittävin vai onko kyse yhteisvaikutuksesta.

Omaakohtaisesti moni asia on muuttunut tutkimusprosessin aikana; on opittu, nähty ja koettu. Oma faktuaalinen tieto asioista on lisääntynyt huomasti, kokemuksellinen tieto on vahvistunut faktuaalista, ja ammatillinen pätevyys tiedon ja kokemuksen yhteisvaikutuksena on vahvistunut myös. Kuula (1999) toteaa lohdullisesti, että toimintatutkimus on onnistunut myös muutoksen jäätyä toteutumatta, mikäli tutkijassa on tapahtunut muutos: hänestä on tullut toimintatutkija. Tämän

muutoksen allekirjoitan varmasti. Lisäksi uskon tutkimukseeni liittyneen käytännön toiminnan aikaansaamaan hetkittäiseen muutokseen; se on ollut mahdollistamassa vanhemmille aikaa opiskella, keskustella lapsista ja kasvatuksesta sekä lapsille aikaa olla lapsi leikin kirkkaassa maailmassa. Lisäksi se on tarjonnut useille ihmisille, niin tulijoille kuin vastaanottajillekin mahdollisuuksia kohdata ja oppia. Vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoiminta on ollut paikka dialogille sekä mahdollisuus vuorovaikutukselle ja kehittämiselle. Tutkimuksen tuoman akateemisesti pätevän tiedon myötä tämä kaikki voi toivottavasti olla myös osa suurempaa sosiaalista muutosta.

8.2.4 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Tutkimukseni suurimmat eettiset kysymykset liittyvät tutkittavien anonymiteetin säilyttämiseen sekä tutkijan valta-asemaan. Tutkittavien henkilöllisyyttä suojattiin koko tutkimuksen olemalla henkilöimättä havainnoituja turvapaikanhakijoita. Perheiden tunnistamisen aineistoni pohjalta pitäisi olla mahdotonta niille, jotka eivät muuten ole työ- tai muun suhteen kautta tiiviisti osallisia tällä kentällä. Tällaisissakin tapauksissa tunnistaminen olisi haastavaa ja vaatisi taustatyötä. Tiedon tuottamisen kannalta tärkeissä suorissa tilannekuvauksissa, jossa nimettömiä ihmisiä esiintyy, on heidän henkilöllisyytensä myös pyritty suojaamaan riittävän objektiivisella tai detaljitason kuvauksella. Näkökulmahaastattelujen yhteydessä käytän haastateltavissa ammattinimikkeitä, vaikka myös suurimman osan henkilönimet olisivat kenen tahansa helposti selvitettävissä ammattinimikkeiden perusteella. Ammattinimikkeillä koin kuitenkin pystyväni tuomaan aiheen käsittelyyn selkeämmin eri yhteiskunnallisten roolien näkökulmat. Niiltä toimijoilta, joiden nimet on tutkimusraportissa esiintuotu, on siihen kysytty lupa. Kaikkien haastateltujen ja raportissa muutoin esiintyvien yksityishenkilöiden tietoon on myös tuotu, että teen aiheesta tutkimusta ja heiltä on saatu asiaankuuluva tutkimuslupa joko suullisesti tai kirjallisesti. Tutkimuslupa on haettu ja saatu vastaanottokeskuksen palveluja ja ennen kaikkea sen varhaiskasvatustoimintaa koskien myös Tampereen kaupungilta.

Vastaanottokeskuksessa, turvapaikanhakijoiden ”kodissa”, tutkimusta tehdessä ollaan kokemuksellisesti lähellä ihmistä, hänen henkilöllisyyttään ja yksityisyyttään. Tällöin erityinen hienotunteisuus ja tarkkuus tiedon raportoinnissa näiden ihmisten anonymiteetin suojaamiseksi on tärkeää. Oleellinen kysymykseni olikin miten raportoida avoimesti, mutta tutkittavia suojaten. Itse ratkaisin asiaa yksityiskohtaisella kuvailulla, jossa pääpaino on kertojan kokemuksella tilanteesta. Olennaista eivät ole yksittäiset ihmiset vaan tilanteet ja niiden luoma kokonaisuus Tutkimuksen tilannekuvauksissa anonyymeina esiintyvien turvapaikanhakijoiden tiedossa tutkimuksen tekeminen ei ole ollut, mutta en näe yleistä ympäristön havainnointia sinänsä epäeettisenä, koska siinä ei

paljasteta yksilöiden henkilöllisyyttä eikä täten tuoteta heille uhkaa. Sen sijaan uskon, että tilannekuvaukset autenttisuudellaan toimivat ennen kaikkea havainnoitujen puolesta, eivätkä vastaan. Samoista syistä, koska ei ole kysymys kunnan tasolla arkaluontoisista asioista eikä tutkimuksesta todennäköisesti aiheudu sen tutkimalle organisaatiolle tai alueelle haittaa, ei Tamperetta alueena ole pidetty tärkeänä tutkimuksessa erityisesti anonymisoida.

Tutkittavan kohteen anonymitteetin suojaamisen lisäksi toinen keskeinen eettinen kysymys koskee tässä tutkimuksessa tutkijan vallan käyttöä (kts myös 8.2.2 Tulkinnallinen totuus). Varsinkin empiriaa ja tulkintaa korostavassa toimintatutkimuksessa tutkijan valinnoilla aineiston suhteen on suuri merkitys lopputulokselle. Tietoisilla ja tiedostamattomilla valinnoilla tutkijalla on valta kuulla tai olla kuulematta. Tässä kohdassa tutkijan asemoitumisella ja tahtotilalla aiheen suhteen on suuri merkitys; voidaan olettaa, että mikäli tutkija haluaa aineistonaan olevalle ryhmälle tai aiheelle hyvää, ei hän poimi aineistoaan tämän ajatuksen vastaisesti. Toisaalta tämä saattaa aiheuttaa aiheelle hankalien tai sitä jollain tavoin vastustavien aineistojen hylkäämisen, ja tutkijan omia intressejä vahvistavien korostamisen. Vaikka myös tässä tutkimuksessa on pyritty mahdollisimman yleistettävään ja tasapuoliseen tiedon tuottamiseen, vaikuttavat tutkijan omat intressit aiheen suhteen varmasti lopputulokseen. Siksi odotushorisonttien aukikirjoittaminen on erityisen tärkeää: tätä olen itse pyrkinyt tekemään erityisesti luvussa 2, mutta myös luvussa 4.

8.3 Epilogi

Viisivuotias on lähtenyt, tai lähdessä, en ole varma. Se, jonka kanssa heittelin käpyjä jäätyvään lampeen ja pelkäsin mörköä piharakennuksen takana. Se, joka on nykyään jo kuusi ja eskaripoika. Näin hänet joku kuukausi sitten tulossa koulusta, reippaana ja pakkasen puna poskilla. Hän tuntee minut, muttei mahda muistaa toissasyksyisiä leikkejämme. On nähnyt niin paljon sen jälkeen: ihmisiä, paikkoja ja asioita. Alkanut puhua taas puhua, saanut kavereita ja leikkinyt lukuisia poikien leikkejä, uskon. Ajattelen tuota poikaa, ja perhettään, tutuksi tulleita, jotka kävivät täällä ja palaavat nyt, valitusten tultua hylätyiksi. Heidän perustelunsa eivät olleet riittäviä. En tiedä, millaisesta elämästä he tulivat, enkä tiedä millaiseen elämään he menevät takaisin, mutta toivon, että heidän on hyvä olla. Toivon, että olemme voineet antaa heille jotakin, kokemuksen hyväksynnästä ja huolenpidosta. Toivon, että noihin vuosiin sisältyivät lapsuuden tuoksut ja valot, riittävän vahvoina kestävänsä osana lapsuuden tulevaisuutta rakentavaa siltaa.

Toivon myös, että me olemme oppineet jotain. Tiedän, että minä olen. Olen saanut äitiopaikalta seurata monen lapsen lapsuutta, nähdä itkuja ja iloja. Olen saanut nähdä leikin voiman ja riemun, oppimisen silmiä avaavan valon. Kuulla ensimmäisiä sanoja yksivuotiaan suusta, oppia menettelytavat kolmivuotiaan uhman kohdatessa ja halata äitiä, joka muistiinpanovihko kainalossa kiiruhtaa suomen kielen tunnilta hakemaan lapsiaan. Olen saanut nähdä surua, huolta ja lähtemisiä. Olen kuullut tuskan. Olen nähnyt elämää, ja ollut osa sitä. Kiitän kaikesta siitä opista, jota olen ihmisiltä tällä polullani saanut. Kaikesta siitä luottamuksesta. Toivon, että olen ollut sen arvoinen. ”Täällä kuudenikäinen elää hetken jokaisen, tietämättään onnellinen olla saa” lauletaan tutussa kappaleessa. Ajattelen sinua, kuusivuotias, joka lähdet. Ajattelen sinua ja kiitän ajasta, jonka saimme kohdata. Turvallista matkaa!

LÄHTEET

Aaltola, J. & Syrjäjä, L. 1999. Tiede, toiminta ja vaikuttaminen. Teoksessa H.L.T. Huttunen, R. Huttunen & P. Moilanen (toim.) Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Juva: Atena Kustannus. 1999, 11–24.

Aaltola, J. 2001. Filosofia, tiede ja ymmärtäminen. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 2001, 10–24.

Alahuhtala, I. & Simula, A. 2013. Mietteitä menneestä vai toiveita tulevasta? Turvapaikanhakijalasten kokemuksia vastaanottokeskusasumisesta. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinna. Osoitteessa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84476/gradu06653.pdf?sequence=1>. (Viitattu 17.11.2016).

Alila, K. & Portell, T. 2008. Leikkitoiminnasta avoimeen varhaiskasvatukseen. Avointen varhaiskasvatuspalveluiden nykytila ja kehittämistarpeet 2007. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Alitolppa-Niitamo, A. 2005. Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo, I. Söderling & S. Fågel. Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestöliitto. Vammalan Kirjapaino Oy. 2005, 37–46.

Beinum, H., Faucheux, C. & Vlist, R. 1996. Reflections on the Epigenetic Significance of Action Research. Teoksessa S. Toulmin & B. Gustavsen. Beyond theory. Changing organizations through participation. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 1996, 179–201. Osoitteessa: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=78fdd325-7f3f-44f7-94d4-3bb5bb0755a1%40sessionmgr4010&vid=0&hid=4106&bdata=JkF1dGhUeXBIPWNvb2tpZSxpcC>

x1aWQmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BIPXNpdGU%3d#db=nlebk&AN=405284. (Viitattu 2.3.2017.)

Carr, W. & Kemmis, S. 1986. *Becoming critical. Education, knowledge and action research*. London and Philadelphia: The Falmer Press.

Coffey, A. 2002. *Ethnography and self: Reflections and representations*. Teoksessa T. May. *Qualitative Research in Action*. Ebookcentral. 2002, 273–287. Osoitteessa: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/reader.action?docID=254691&ppg=116>. (Viitattu 13.2.2017.)

Freire, P. 2005. *Sorrettujen pedagogiikka*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Suom. Joel Kuorti. Toimittanut Tuukka Tomperi.

Hakalehto, Suvianna. Apulaisprofessori, Itä-Suomen yliopisto. Luento Tampereen yliopistolla 25.10.2016 (kurssi Sos 6.1.3).

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi varhaiskasvatuslain sekä lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain muuttamisesta. 80/2015. Osoitteessa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2015/20150080>. (Viitattu 12.4.2017.)

Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma. 2006. Työhallinnon julkaisuja 371. Helsinki: Työministeriö. Osoitteessa: http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/mamu_ohjelma19102006.pdf. (Viitattu 3.4.2016.)

Heikkinen, H. L. T, Rovio, E. & Kiilakoski, T. *Toimintatutkimus prosessina*. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) 2008. *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. 3. korj. painos. Kansanvalistusseura. Helsinki: Hansaprint Direct Oy. 2008, 78–93.

Heikkinen, H. L. T. *Toimintatutkimuksen lähtökohdat*. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) 2008. *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. 3. korj. painos. Kansanvalistusseura. Helsinki: Hansaprint Direct Oy. 2008, 16–38.

Heikkinen, H. L. T., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) 2008. Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 3. korj. painos. Kansanvalistusseura. Helsinki: Hansaprint Direct Oy.

Heikkinen, H.L.T. & Rovio, E. 2008. Toimintatutkimuksen raportointi. Teoksessa Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 3. korj. painos. Kansanvalistusseura. Helsinki: Hansaprint Direct Oy. 2008, 114–129.

Heikkinen, H.L.T. & Syrjälä, L. 2008. Tiede, totuus ja toimintatutkimus. Teoksessa Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 3. korj. painos. Kansanvalistusseura. Helsinki: Hansaprint Direct Oy. 2008, 143–161.

Karila, K. 2016. Vaikuttava varhaiskasvatus. Tilannekatsaus toukokuu 2016. Opetushallitus. Osoitteessa: http://www.oph.fi/download/176638_vaikuttava_varhaiskasvatus.pdf. (Viitattu 12.6.2016.)

Kinos, J. 2001. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Teoksessa E. Hujala (toim.) Puheenvuoroja lapsista ja lapsuudesta. Varhaiskasvatus 90. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 2001, 1–48.

Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 2001, 68–84.

Kuntalehti. 9.3.2016. 16 kuntaa ei rajaa subjektiivista päivähoito-oikeutta. Osoitteessa: <http://kuntalehti.fi/kuntauutiset/sote/16-kuntaa-ei-rajaa-subjektiivista-paivahoito-oikeutta/>. (Viitattu 12.4.2017.)

Kuula, A. 1999. Toimintatutkimus. Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, P. 2007. Tapaus- ja toimintatutkimuksen yhdistäminen. Teoksessa Tapaustutkimuksen taito. M., Laine, J., Bamberg & P., Jokinen. Helsinki: Helsinki University press. 2007, 245–253.

Lepola, O. (toim.) 2002. Koto-maana Suomi. Kertomuksia maahanmuutosta 1999-2001. Helsinki: Edita Prima Oy.

Lukkaroinen, R. 2005. ”Muutos on pysyvä olotila” Turvapaikanhakijoiden vastaanottona järjestettävät palvelut ja niiden järjestämisestä aiheutuvat kustannukset. Työpoliittinen tutkimus 292. Työministeriö. Helsinki: Hakapaino Oy.

Lähteenmäki, M. 2013. Lapsi turvapaikanhakijana. Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta. Väitöstutkimus, Helsingin yliopisto. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 247. Helsinki: Unigrafia. Osoitteessa:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37921/lahteenmaki_vaitoskirja.pdf?sequence=1.

(Viitattu 15.3.2016.)

Maahanmuuttovirasto. Lehistötiedote 11.1.2017. Osoitteessa:

http://www.migri.fi/medialle/tiedotteet/lehistotiedotteet/lehistotiedotteet/1/0/maahanmuuttoviraston_vuoden_2016_tilastot_paatoksia_tehtiin_ennatysmaara_71657?language=fi.

(Viitattu 31.1.2017.)

Maahanmuuttoviraston verkkosivut. Medialle/sanasto/Turvapaikanhakijan määritelmä, Tietoa virastosta/tilastot/vastaanottotilastot ja Tietoa virastosta/tilastot/turvapaikka- ja pakolaistilastot. Osoitteessa: <http://www.migri.fi/>. (Viitattu 14.4.2016.)

Malkki, L. 2012. Kulttuuri, paikka ja muuttoliike. Toimittanut L. Huttunen. Tampere: Vastapaino 2012.

Massey, D. 2003. Paikan käsitteellistäminen. Teoksessa Erilaisuus. M. Lehtonen & O. Löytty (toim.) Jyväskylä: Gummerus. 2003, 51 – 83.

McAteer, M. 2013. Action Research in Education. SageOpen. Osoitteessa: <http://methods.sagepub.com/book/action-research-in-education>. (Viitattu 14.2.2017.)

Mietola, R. 2007. Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino. 2007, 151–176.

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:1. Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integraatio – kipupisteet ja toimenpide-esitykset.. Verkossa osoitteessa:

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2016/liitteet/okm1.pdf?lang=fi>. (Viitattu 15.3.2016.)

Opetushallitus. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2016: 17. Tampere: Juvenes Print. Osoitteessa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf. (Viitattu 31.3.2017.)

Palmu, T. 2007. Kenttä, kirjoittaminen, analyysi – yhteenkietoutumia. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino. 2007, 137–150.

Parsons, A. 2010. Selvitys lasten edun toteutumisesta turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutettu. Julkaisusarja 6. Porvoo: Painoyhtymä Oy. Osoitteessa: http://www.syrjinta.fi/documents/10181/10850/31685_vv_lapsen_etu_2010_painoverkkoversio.pdf/0b0a7142-4109-4dfb-b4ad-14de6b5564f5. (Viitattu 22.4.2016.)

Peltonen, S. 2016. Eliittiporukka ja turvapaikanhakijat. Raportti turvapaikanhakijoiden osallistamisesta Tampereen yliopistossa. Let's work together –toimintaryhmä. Osoitteessa: https://letsworktogetheredu.files.wordpress.com/2016/11/eliittiporukka-ja-turvapaikanhakijat_raportti_muokattu-25-11-2016.pdf. (Viitattu 7.4.2017.)

Pentikäinen, M. 2005. Loputon matka. Vietnamilaiden ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta. Työpoliittinen tutkimus 274. Helsinki: Työministeriö.

Perustuslaki. 11.6.1999/731. 19 §. Oikeus sosiaaliturvaan. Osoitteessa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P19>. (Viitattu 14.3.2017.)

Pirinen, I. 2008. Turvapaikanhakijoiden terveydentila. Tutkimus Tampereen kaupungin ulkomaalaistoimiston terveydenhuoltoyksikössä. Väitöskirja: Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. Osoitteessa: [file:///C:/tilap/978-951-44-7209-1%20\(1\).pdf](file:///C:/tilap/978-951-44-7209-1%20(1).pdf). (Viitattu 17.11.2016.)

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2013. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Salo, J. 2012. Perhe vastaanottokeskuksessa – arjen ajalliset, tilalliset ja modaaliset rajat. Pro gradu –tutkielma. Kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto. Osoitteessa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83211/gradu05632.pdf?sequence=1>. (Viitattu 17.11.2016.)

Salonen, T. & Sotasaari, S. I. (toim.) 2015. Ajatuksia tutkimiseen. Metodisia lähtökohtia. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino. Osoitteessa: http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62140/Ajatuksia_tutkimiseen_pdfA.pdf?sequence=2. (Viitattu 29.3.2017.)

Siegler, R., Deloache, J. & Eisenberg, N. 2006. How Children Develop. New York: Worth Publishers.

Sisäministeriön verkkosivut. Osoitteessa: <http://intermin.fi/maahanmuutto>. (Viitattu 14.4.2016.)

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9. Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset. Valtioneuvoston periaatepäätös.. Helsinki: Edita Prima Oy. Osoitteessa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/113591/kasvatus.pdf?sequence=1>. (Viitattu 10.4.2016.)

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007: 62. Maahanmuuttajatyön kehittäminen varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön neuvottelukunta. Helsinki: STM. Osoitteessa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74374/Selv200762.pdf?sequence=1>. (Viitattu 15.4.2016.)

Stevanovic, M. & Lindholm, C. (toim.) 2016. Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta. Tampere: Vastapaino.

Stringer, E.T. 2007. Action Research. Third Edition. Australia: Curtin University of Technology.

Suoranta, J. 2011. Vastaanottokeskus. Into-pamfletti. Helsinki: Into.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen nettisivut. Varhaiskasvatus 2015. Tilastot/Lasten päivähoito. Osoitteessa: <https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lasten-paivahoito>. (Viitattu 12.4.2017.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivut. Osoitteessa: <https://www.thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus>. (Viitattu 14.4.2016.)

Tomperi, T., Vuorikoski, M. & Kiilakoski, T. 2005. Kenen kasvatus? Teoksessa T. Kiilakoski, T. Tomperi & Vuorikoski, M. Kenen kasvatus? Kriittinen kasvatus ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino. 2005, 7–28.

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, konserni, 27/2012. Valtion kotouttamisohjelma. Hallituksen painopisteet vuosille 2012-2015.. Osoitteessa: https://www.tem.fi/files/34181/TEMjul_27_2012_web.pdf. (Viitattu 15.4.2016.)

UNCHR. 2010. 2009 Global Trends. Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons. Division of Programme Support and Management 15 June 2010. Osoitteessa: <http://www.unhcr.org/4c11f0be9.html>. (Viitattu 22.4.2016.)

Valtonen, M. 2010. Radikaali demokraattinen kasvatus. Tutkimus viisaasta kasvatuksesta. Pro gradu –tutkielma, Jyväskylän yliopisto. Verkossa osoitteessa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/23484>. (Viitattu 22.3.2017.)

Varhaiskasvatuslaki. 8.5.2015/580. Osoitteessa: [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036?search\[type\]=pika&search\[pika\]=varhaiskasvatustslaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036?search[type]=pika&search[pika]=varhaiskasvatustslaki). (Viitattu 13.4.2016.)

Whitehead, J. & McNiff, J. 2006. Action Research. Living Theory. London: SAGE Publications Ltd.

Vuori, J. 2012. Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa S. Keskinen, J. Vuori & A. Hirsiaho Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere University Press. 2012, 235–262.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Osoitteessa:
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. (Viitattu 17.4.2016.)

LIITE 1

Aineisto

Viralliset lait ja linjaukset,
muu yhteiskunnallinen julkaisu

Varhaiskasvatusta koskevat lait ja asetukset

(mm. Lapsen oikeuksien sopimus, varhaiskasvatustilannekatsaus)

Maahanmuuttoa ja turvapaikanhakijoita koskevat lait ja asetukset

(mm. Valtion kotouttamisohjelma, Migrin, STM:n ja THL:n julkaisuja)

Aiempi tutkimus aiheesta

(mm. Lähtenmäki, Salo, Suoranta, Pentikäinen)

Subjektiiivinen aineisto

Osallistuva havainnointi

Päiväkirjamerkinnot

Kokousmuistiot, tilannekatsaukset, keskustelut

(konteksteina Vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoiminta ja sen kerhot, LWT-toimintaryhmä sekä Tampereen kaupungin varhaiskasvatustilannekatsaus)

Näkökulmahaastattelut

Tampereen kaupunki

(maahanmuuttotyön pääkoordinaattori)

Vastaanottokeskus

(vastaanottokeskuksen johtaja)

Varhaiskasvatustutkimuskeskus

(tutkimusjohtaja)

Vastaanottokeskuksen varhaiskasvatustoiminta

(vastaanottokeskuksen lastentarhanopettaja)

LIITE 2

Haastattelu turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta

1. Mitä ajattelet yhteiskunnallisesta roolistasi käsin turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksesta*?
2. Onko turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatukselle perusteita, onko se tarpeellista? Miksi, miksi ei?
3. Onko sen järjestäminen käytännössä mahdollista? Miten?
 - a) Kaupin vastaanottokeskuksessa Eela-kerho (Tampereen kaupunki) järjestää alle kouluikäisille turvapaikanhakijalapsille kerhotoimintaa, vanhempien suomen kielen tuntien aikana. Mitä mieltä sinä olet varhaiskasvatuspalveluiden tuottamisesta vastaanottokeskuksessa?
 - b) Lisäksi Eela-kerho on mukana kehittämässä erilaisia perheitä ja vanhempia tukevia toimintamuotoja. Mitä kasvatuskumppanuus varhaiskasvatuksessa voi mielestäsi tarkoittaa? Entä vastaanottokeskuksen varhaiskasvatuksessa?
 - c) Eela-kerho on osa vastaanottokeskuksen moniammatillista henkilöstötiimiä. Miten varhaiskasvatuksen tulisi järjestäytyä vastaanottokeskuskontekstissa? Mitä mieltä olet varhaiskasvatustoimintojen yhdistämisestä muihin palveluihin, esim. sosiaalityö?
4. Viime vuoden aikana useissa vastaanottokeskuksissa on toteutettu jonkinlaista alle kouluikäisille lapsille suunnattua toimintaa. Järjestäjätahot (organisaatiot, vapaaehtoiset, vok) ja toiminnan konsepti ovat keskenään erilaisia ja toiminta jäsentymätöntä. Tulisiko turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen järjestämisestä olla jonkinlainen valtakunnallinen linjaus? Mitä siinä tulisi määrittää?

5. Maahanmuuttajaperheiden kotouttaminen aloitetaan virallisesti vasta oleskeluluvan saamisen jälkeen, kun heistä tulee jonkin kunnan asukkaita. Tähän perusteluun vedotaan toisinaan turvapaikanhakijoiden palveluista keskusteltaessa; kotouttavien toimien varomisella voidaan minimoida turvapaikanhakijoihin kuluvat yhteiskunnalliset menoerät. Toisaalta yksilökohtaisen kotoutumisen voidaan ajatella alkavan heti uuteen paikkaan saavuttaessa. Miten turvapaikanhakijoita tulisi kohdella mahdollisina kotoutujina? Onko varhaiskasvatus tarpeellinen palvelu turvapaikanhakijalapsille?

6. Mitä ajattelet turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen tulevaisuudesta? Onko toiminnalle yleensä tarvetta, entä yhtenäiselle konseptille?

7. Mitä muuta haluat sanoa?

*varhaiskasvatuksella tarkoitan julkisen tai yksityisen sektorin tuottamaa hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuuteen tähtäävää, alle kouluikäisille lapsille suunnattua toimintaa, jonka tavoitteena on lapsen hyvinvointi (valtakunnallinen vasu 2016).